



T.C.
HATAY MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANA BİLİM DALI

SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİ'NDE TÜRK
MUHAFAZAKÂRLIĞININ BATI ALGISİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Esra YENER

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Nizam ÖNEN

Hatay-2019



T.C.

HATAY MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANA BİLİM DALI

**SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİ'NDE TÜRK
MUHAFAZAKÂRLIĞININ BATI ALGISI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Esra YENER

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Nizam ÖNEN

Hatay-2019

ONAY

ESRA YENER tarafından hazırlanan “*SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİ'NDE TÜRK MUHAFAZAKÂRLIĞININ BATI ALGISI*” adlı bu çalışma jüri tarafından lisansüstü öğretim yönetmeliğinin ilgili maddelerine göre değerlendirilip oybirliği / oyçokluğu ile *SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANA BİLİM DALINDA YÜKSEK LİSANS TEZİ* olarak kabul edilmiştir.

06/12/2019

Jüri Üyeleri

İmza

Prof. Dr. Nizam ÖNEN (Tez Danışmanı - Başkan)

Prof. Dr. Mehmet Kahraman (Üye)

Doktor Öğretim Üyesi Levent Duman (Üye)

Esra YENER Tarafından Hazırlanan “*Soğuk Savaş Dönemi'nde Türk Muhafazakârlığının Batı Algısı*” adlı tez çalışmasının yukarıda imzaları bulunana jüri üyelerince kabul edildiğini **onaylarım.**

Doç. Dr. Mustafa Onur KAN

Enstitü Müdürü

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
HATAY MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile bu tezde yer alan bilgilerin tamamının akademik kurallara ve etik ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Söz konusu kural ve ilkelerin gereği olarak tezde yararlandığım eserlerin tamamına uygun bir şekilde atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi ayrıca beyan ederim. (06/12/2019)

Esra YENER



ÖNSÖZ

İdeolojiler, siyasi tarih içinde önemli yer etmiştir ve etmektedir. Muhafazakârlık, Türkiye’de popülaritesini kaybetmeyen yaygın bir düşünce olmuştur. Batı ise Osmanlı’nın son demlerinden Cumhuriyet’in kuruluşuna ve hatta günümüze kadar hemen hemen bütün ideolojilerde araştırma konusu olmuştur. Ancak Batı, Türk muhafazakârları açısından çok tartışmalı bir yer edinmiştir. Türk muhafazakârlarının Batı algısı kendi içerisinde zıtlıklar barındırmaktadır. İşte bu zıtlıklar ve zıtlıkların oluşturduğu nedenlere duyduğum merak, bu konuyu seçmemde etkili olmuştur.

Tezimin hazırlanması sırasında, fikirleriyle ve tespitleriyle tezin oluşmasını sağlayan, değerli tez danışman hocam, Prof. Dr. Nizam Önen’e en içten teşekkürlerimi sunarım. Öğrenim hayatıma sağladığı katkılardan dolayı sevgili öğretmenim Meryem Esmer’e ve değerli eşi Orhan Esmer’e şükranlarımı sunarım. Tezin düzenlenme safhasında yardımını esirgemeyen Araştırma Görevlisi Muhammed Şahin’e ayrıca teşekkür ederim. Kaynak araştırmasındaki desteği ve fikirleri için kuzenim Mehmet Ozan Döner’e de teşekkür ederim. En önemlisi bu süre içerisinde, bana cesaret veren, bana sabreden, beni her zaman destekleyen sevgili anne-babama ve kardeşime teşekkürü bir borç bilirim.

SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİ'NDE TÜRK MUHAFAZAKÂRLIĞININ BATI ALGISI

Esra YENER

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2019

Danışman: Prof. Dr. Nizam ÖNEN

ÖZET

Bu tezin amacı, Türkiye’de popülaritesi yüksek olan, milliyetçilik, İslamcılık ideolojileriyle de yakın ilişkisi nedeniyle karmaşık bir düşünce olan Türk muhafazakârlığının, Soğuk Savaş Dönemi’ndeki Batı algısını incelemektir. Bunun için ilk bölümde, Batı muhafazakârlığının doğuşu, gelişimi ve özellikleriyle birlikte incelenmiştir. İkinci bölümde, Türk muhafazakârlığının özellikleri ve Osmanlı Devleti’nden erken Cumhuriyet Dönemi’ne kadar ki gelişimine bakılmıştır. Üçüncü bölümde, Soğuk Savaş Dönemi’nde Türk muhafazakâr düşün adamlarının (Peyami Safa, Cemil Meriç, Necip Fazıl, Nurettin Topçu) Batı algısı incelenmiştir. Dördüncü bölümde ise, bu dönemde siyasette aktif olarak yer alan, muhafazakâr Türk siyaset adamlarının (Adnan Menderes, Süleyman Demirel, Necmettin Erbakan, Alparslan Türkeş) görüşlerine başvurulmuştur. Batı’nın tekniğine karşı olumlu tavır alan Türk muhafazakârları, Batı’nın kültürüne karşı çıkmışlar; teknik alanda Batı’dan yararlanılmasını savunurlarken; kültür alanında Batı değerlerine karşı çıkmışlardır. Bununla birlikte Soğuk Savaş Dönemi’nde komünizm ve SSCB tehdidinin etkisiyle Batı ile siyasal ve askeri ittifaklara da genelde sıcak bakmışlardır.

ANAHTAR KELİMELER

Muhafazakârlık, Türk Muhafazakârlığı, Batı, Soğuk Savaş, Avrupa, Batı Algısı

THE WESTERN PERCEPTION OF TURKISH CONSERVATISM DURING COLD WAR

Esra YENER

Political Science and Public Administration Department, Master's Thesis, 2019

Supervisor: Prof. Dr. Nizam ÖNEN

ABSTRACT

The purpose of this thesis is to analyze the Turkish Conservatism which is a popular ideology and has a complex structure because of its close connection with nationalism and Islamism. For that reason; the emergence of western conservatism have been analyzed with its evolution and specifications. In the second part of the thesis, the features of the Turkish conservatism and its improvement from Ottoman Empire to the Republic of Turkey has been studied. In the third part the Western perception of the Turkish conservative thinkers (Peyami Safa, Cemil Meriç, Necip Fazıl, Nurettin Topçu) have been examined during the Cold War Era. In the fourth part the western perception of the Turkish conservative politicians (Adnan Menderes, Süleyman Demirel, Necmettin Erbakan and Alpaslan Türkeş) was revealed during the Cold War. The Turkish conservatives, who took a positive attitude towards the western technique, generally rejected the adaptation of the western culture and while advocating the use of Western values in the field of science, they opposed Western values in the field of culture. However, they had positive attitude to the political and military alliance with the West during the the Cold War Era because of the treat of the Soviet Union.

KEY WORDS

Conservatism, Turkish Conservatism, West, Cold War, European, Western
Perception

İÇİNDEKİLER

ÖZET	I
ABSTRACT.....	II
İÇİNDEKİLER	III
KISALTMALAR LİSTESİ	VI
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

MUHAFAZAKÂRLIĞIN ORTAYA ÇIKMASI VE GELİŞİMİ

1.1. Muhafazakârlığın Doğuşu ve Gelişimi	4
1.2. Muhafazakârlığın Özellikleri	10
1.3. Muhafazakârlığın Temel Kavramları	19
1.3.1. Din.....	19
1.3.2. Toplumsal Düzen	20
1.3.3. Aile.....	22
1.3.4. Gelenek.....	23

İKİNCİ BÖLÜM

SOĞUK SAVAŞ ÖNCESİ TÜRK MUHAFAZAKÂRLIĞININ GELİŞİMİ

2.1. Türk Muhafazakârlığı Tanımlamaları	25
2.2. Türk Muhafazakârlığının Özellikleri.....	27
2.2. Osmanlı Devleti'nde Türk Muhafazakârlığının Gelişimi	30
2.3. Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Türk Muhafazakârlığının Gelişimi ..	40

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİ'NDE MUHAFAZAKÂR DÜŞÜN

ADAMLARININ BATI ALGISI

3.1. Muhafazakâr Kimliğe Sahip Türk Düşünce Adamlarında Batı Algısı 47	
3.1.1. Peyami Safa'nın Batı Algısı	47

3.1.1.1. Safa'nın Siyasi Olaylardaki Batı Algısı	49
3.1.1.2. Safa'nın Manevi Yönden Batı Algısı	52
3.1.2. Cemil Meriç'in Batı Algısı.....	56
3.1.2.1. Manevi Açından "Hasta" Batı.....	58
3.1.2.2. Maddi Açından "Kapitalist" ve "Sömürgeci" Batı.....	60
3.1.2.3. Dini Açından "Hıristiyan-Düşman" Batı	63
3.1.3. Necip Fazıl Kısakürek'in Batı Algısı	66
3.1.3.1. Manevi Açından Buhanlı Batı	71
3.1.3.2. Maddi Açından "Kapitalist" ve "Sömürgeci" Batı.....	73
3.1.4. Nurettin Topçu'nun Batı Algısı.....	77
3.1.4.1. "Makine Gıcirtısı" ve "Kapitalist" Olarak Batı Algısı	80
3.1.4.2. Manevi Açından Buhanlı Batı	82

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİ'NDE MUHAFAZAKÂR SİYASET ADAMLARININ BATI ALGISI

4.1. Muhafazakâr Kimliğe Sahip Siyaset Adamlarında Batı Algısı.....	85
4.1.1. Adnan Menderes'in Batı Algısı.....	85
4.1.1.1. Dış Politika.....	86
4.1.1.2. Menderes'in NATO Algısı.....	89
4.1.2. Süleyman Demirel'in Batı Algısı.....	91
4.1.2.1. Dış Politika.....	93
4.1.2.2. Demirel'in NATO Algısı	95
4.1.2.3. Demirel'in AET ve Ortak Pazar Algısı	98
4.1.3. Necmettin Erbakan'ın Batı Algısı	100
4.1.3.1. Dış Politika.....	102
4.1.3.2. Erbakan'ın NATO Algısı	104

4.1.3.3. Erbakan'ın AET ve Ortak Pazar Algısı.....	106
4.1.4. Alparslan Türkeş'in Batı Algısı	109
4.1.4.1. Dış Politika.....	111
4.1.4.2. Türkeş'in NATO Algısı	114
4.1.4.3. Türkeş'in AET ve Ortak Pazar Algısı.....	116
SONUÇ VE TARTIŞMA	119
KAYNAKÇA.....	123



KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AET	: Avrupa Ekonomi Topluluğu
a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
AP	: Adalet Partisi
a.y	: Aynı yer
DP	: Demokrat Parti
MHP	: Milliyetçi Hareket Partisi
MNP	: Milli Nizam Partisi
MSP	: Milli Selamet Partisi
NATO	: Kuzey Atlantik Anlaşması
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

GİRİŞ

Muhafazakâr düşünce, 1789 Fransız Devrimi'ne ve Devrim'i oluşturan Jakobenlere karşı bir ideoloji olarak ortaya çıkmıştır. İngiliz düşünür Edmund Burke tarafından sistemleştirilmiş ve diğer ülkelerde de etkili olmaya başlamıştır. Aristokrat sınıfın çıkarlarına uygun olan muhafazakârlık, devrim gibi toplumu bir anda değiştiren olaylara karşı çıkmış, mevcut durumu korumaktan yana olmuştur. Aynı zamanda Ortaçağ'ı örnek almış, din, kilise, aile, toplum gibi kavramlara önem vermiştir. Özellikle toplumu insandan önce tutarak liberalizmin aksine bir görüş benimseyen muhafazakâr düşünce, toplumu bozulmaması gereken, oluşturulabilmiş en ideal ve en mükemmel düzen olarak görmektedir. Mükemmel toplum düzeni içerisinde meydana gelebilecek bir problemi, içten değil, dıştan gelen bir müdahale olarak görmektedirler. Bu açıdan muhafazakâr düşüncede, 'Dış Güçler ya da Dış Mıhraklar' önemli bir argümanı oluşturmaktadır.

Osmanlı'da, Tanzimat Dönemi'nin başlamasıyla, Osmanlıcılık, İslamcılık, Türkçülük akımlarına, Batıcılık akımı da eklenmiştir. Batıcılığın, yenilikçi felsefesinden hoşnut olmayanlarda mevcut durumu koruma isteği belirlemiştir. Ancak, erken Cumhuriyet Dönemi'ne kadar muhafazakârlık kavramından hiç bahsedilmemiştir. Erken Cumhuriyet Dönemi'ne gelindiğinde muhafazakâr düşünce kavramı, ilk defa Ziya Gökalp tarafından kullanılmıştır. Ziya Gökalp'in "medeniyet-kültür" ayrımı, Türk muhafazakâr düşüncesinin temelini oluşturmuştur. Bu düşüncesine göre, Batı medeniyetinin tekniği örnek alınmalı ancak Türk kültürü korunmalıdır. Bu düşünce erken Cumhuriyet Dönemi'nden Tek Parti iktidarının sahip olduğu Kemalist ideoloji içinde de yer etmiştir. Yine de Türkiye'de Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde hâkim olan Kemalizm'in bilimciliğinden memnun olmayan kesim arasında vuku bulan muhafazakârlık, 1946 yılları sonrası ivme kazanmıştır.

1950'de Demokrat Parti'nin iktidara gelmesiyle başarı kazanan muhafazakâr düşünce, böylelikle siyasi hayata giriş yapmıştır. İlerleyen diğer yıllarda, muhafazakâr partiler, bazen tek başına, bazen koalisyonlar biçiminde iktidar olmaya devam etmiş ve muhafazakârlık, Türkiye'de yaygın bir ideoloji haline gelmiştir. Türkiye'de 1945 ve sonrası dönemde bunlar yaşanırken, bu yıllarda dünyada İkinci Dünya Savaşı sona

ermiş, Soğuk Savaş Dönemi hâkim olmaya başlamıştır. Soğuk Savaş kavramı ilk defa 1947 yılında kullanılmaya başlanmış, savaş sonrası iki süper güç olarak ortaya çıkan ABD “Batı Bloğu”nu, Sovyetler Birliği ise “Doğu Bloğu”nu oluşturarak dünyayı iki kutba bölmüştür. Bu durumdan en çok etkilenen ülkelerden biri Türkiye olmuştur. Türkiye seçimini, Batılılaşma politikasının etkisiyle, Batı bloğundan yana yapmıştır.

Tezde, zaman aralığı 1945-1980 yılları arasıyla sınırlandırmıştır. Bunun nedeni, 1945-1980 yılları Soğuk Savaş Dönemi’nin en şiddetli olduğu yıllardır. 1984 sonrası SSCB’de Garbaçov tarafından perestroyka ve glasnost fikrinin ortaya atılması, daha sonra Sovyetlerin yıkılışı, Türkiye’de gerçekleşen 1980 darbesi gibi nedenlerle süreyi 1980’le sınırlandırmak daha makul görülmüştür.

Bu dönemde Türkiye ile Batı ilişkilerinde artış yaşanmış ve aralarında çok sayıda işbirliği yapmışlardır. Bunun yanında, bu dönem arasında yaşanan siyasi olaylar, Türkiye ve Batı arasında inişli çıkışlı bir ilişki yaşanması sonucunu doğurmuştur. Bu tarihler aynı zamanda Türkiye’de muhafazakârlığın ivme kazandığı bir tarih olmuştur.

Tezde seçilen düşünürler ve siyaset adamları, Türk muhafazakârlığının türlerine örnek vermek amacıyla seçilmeye çalışılmıştır. Peyami Safa ve Alparslan Türkeş, milliyetçi-muhafazakârlığa, Necmettin Erbakan ve Necip Fazıl İslamcı-muhafazakârlığa, Cemil Meriç, kültürel-muhafazakârlığa, Nurettin Topçu devrimci-muhafazakârlığa örnek teşkil etmektedir.

Bu tezin amacı, bütün bu süreç içerisinde Türk muhafazakârlığının Batı dünyasına bakış açısını ortaya koyarak düşünsel hayatımızın önemli bir unsuru olan muhafazakârlığın çözümlenmesine katkı sunmaktır.

Tanzimat Dönemi’nden beri, yeri tartışılır olan bir Batı algısı bulunmaktadır. Türkiye muhafazakârlığında Batı, hem en azından maddi anlamda örnek alınacak bir put, hem iç düzeni bozmaya çalışan ahlaksız bir düşman olarak görülmektedir. Bu

çelişkili gibi görünen durumun Türk muhafazakâr düşünce sistematığı açısından anlamı ortaya konulacaktır.

Dış güçleri “düşman” olarak gördüğü düşünülen, “dış”tan geldiği için “Batılılaşma” olgusuna da mesafeli duran ve Türkiye’de uzun yıllar iktidar olan muhafazakâr partilerin, Batı’yla ilişkileri de sanıldığı gibi aksine daha yoğun olmuştur. 1950 yıllarından 1980 yıllarına kadar ki muhafazakâr devlet adamlarının dışa bağımlı dış politikası da incelenerek, bu yoğunluğunun nedenlerinin tespit edilmesi amaçlanmaktadır.

Araştırmanın yönteminde, arşiv araştırmaları, gazete ve dergi taramaları, internet taramaları, internet üzerinden TBMM kütüphanesi, Milli Kütüphane ve il kütüphanesinden faydalanılmıştır.

Yukarıda sayılan hususların ortaya konulması Türk siyasal hayatının ve düşün dünyasının önemli unsurlarından birini oluşturan muhafazakâr düşüncenin daha iyi anlaşılmasını ve böylelikle daha objektif analiz edilmesini sağlayacaktır. Muhafazakâr düşüncenin bu bağlamda bir analizinin diğer ideolojiler ile olan mesafesini ve/veya yakınlığını da ortaya koyarak, Türk düşün dünyasının kodlarının anlaşılabilmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu çalışmanın aynı zamanda Türk siyasal yaşamındaki gelişmelerin anlamlandırılması ve yorumlanması bakımından da yararlı olacağı düşünülmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

MUHAFAZAKÂRLIĞIN ORTAYA ÇIKMASI VE GELİŞİMİ

Bu bölümde, muhafazakâr ideolojinin Fransız Devrimi'ne kadar Avrupa'da yaşanan ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmelerin, muhafazakârlığın gelişimine nasıl katkı sağladığı hususunda kısaca bilgi verecektir. Aynı zamanda muhafazakârlığın, Fransız Devrimi sonrasında meydana gelen hangi değerlere karşı çıktığı ve bu değerlere karşı neleri savunduğu da incelenecektir.

1.1. Muhafazakârlığın Doğuşu ve Gelişimi

Kentlerin gelişmesi ve birtakım ayrıcalıklara sahip olması, kentleşmenin artması, feodal güçleri giderek güçsüzleştirmiş; bu durum ise kralın güçlenmesine neden olmuştur. Kentlerde ticaretle uğraşan bir burjuva sınıfı meydana gelmiştir. Bu sınıf daha sonra özellikle aristokratlarla güç mücadelesi içinde olmuş, böylelikle Oral Sander'in "dört köşeli mücadele" dediği Hıristiyanlık, ulusal monarşiler, feodal prenslikler ve kent devletler arasında yaşanan çatışmalar Avrupa'da sos yo-politik düzenin değişimini sağlamıştır.

15.yüzyılda yapılan coğrafi keşifler, Batı'nın zenginleşmesini sağlamış ve ardından Batı'da "Yeniden Doğuş" anlamına gelen Rönesans yaşanmıştır. Rönesans ile birlikte, "insan güçlüdür, gücüyle büyük başarılar edebilir" anlayışı ortaya çıkmış ve Tanrı'nın koruyuculuğu altında da olsa "insan zayıf olamazdı" düşüncesi gelişmiştir. Bu düşünceler ise, çok geçmeden dinde reformlar yapılmasına neden olmuştur. Kilisenin ruhani bir varlık olmasından ziyade dünyevi bir kurum gibi işlev görmesi ve diğer nedenlerden dolayı halkın kiliseye olan güveni sarsılmış ve yapılan reformasyonla birlikte kilisenin etkisi de azalmıştır. Bütün bunların ardından Batı'nın

okyanuslara açılması, silah teknolojilerin gelişmesi ve ulus devletlerin ortaya çıkmasıyla birlikte 17. ve 18.yüzyıllarda globalleşmeye geçiş dönemi başlamıştır.¹

Bütün bu gelişmelere bakıldığında, Fransız Devrimi'ne kadar olan sürede Avrupa'da kapitalist bir sistemin oluştuğu görülmektedir. Kapitalist sistem güçlü bir merkezi devlet, düzenli bir hukuk sistemi istemektedir. Feodalizmin zayıflamasıyla kral güçlenmiş, özellikle 16.ve 18.yüzyılları arasında Fransa mutlak monarşiyle yönetilmiş, düzenli hukuk ihtiyacını da Roma hukukundan karşılamışlardır. Bütün bunlar kapitalist sistemin hızla gelişmesini destekler nitelikte olmuştur.

Kapitalizmin gelişimi ile birlikte yükselen burjuvazi, sosyo-politik düzen üzerinde de etkilerini hissettirmiş; özgürlük ve eşitlik temel kavramları üzerinde şekillenen liberalizm, Fransız Devrimi'nin de düşünsel arka planını oluşturmuştur. 1789 yılında gerçekleşen Fransız Devrim'i ile "Eski Rejim" yıkılmış; "Yeni rejim" oluşmaya başlamıştır. Devrim sonrası liberalizme bir tepki olarak muhafazakâr ideoloji şekillenmeye başlamıştır.

Devrim'e tepki veren en önemli düşünür, Edmund Burke olmuştur. Burke, 1790 yılında yazdığı *Fransız Devrimi Üzerine Düşünceler(Reflection on Revolution France)* adlı eseriyle İngiliz ve Fransız Devrimlerini karşılaştırarak toplumsal bir reform için yapılması gerekenler ve yapılmaması gerekenleri sıralamıştır.² Bununla aynı zamanda muhafazakârlığın temellerini atmış ve muhafazakârlığın fikir babası olmuştur. Kendinden sonra gelecek olan muhafazakâr düşünürler Burke'ün fikirlerini geliştirerek muhafazakârlığın gelişmesine katkı sağlamışlardır.

Burke *Reflection*'da Fransız Devrimi'ne karşı öfkesini dile getirmiş ve Devrim'i eleştirmiştir. Devrim, Avrupa'ya eşitlik, özgürlük, insan hakları, doğal haklar, demokrasi gibi yeni değerler getirmiştir. Burke bu değerlere karşı değerleri

1 Oral Sander, *Siyasi Tarih*, İmge Kitabevi, Ankara 2013, s.80-144 (Bu paragraf Sander'in Siyasi Tarih kitabından alınmış, kısa özet halidir.)

2 Ahmet Çiğdem, "Muhafazakârlık Üzerine", *Toplum ve Bilim Dergisi*, S:74, s.39

savunmuştur. Ona göre, özgürlük, düzen ilkesiyle birlikte ele alınmalıdır, hızlı bir değişim ve reforma karşı yavaş ve tedrici bir değişim olmalıdır. Toplumda soyluların varlığı doğaldır ve olması gereken budur. Toplum değişik sınıflardan oluşmaktadır bu yüzden eşitsizlik de doğaldır. Burke, Fransız Devrimi'nde özgürlük görmemektedir. Aynı zamanda temelini dinin oluşturduğu "eski düzen" in bozulmasından da hoşnutsuzdur. Ona göre 18.yüzyılın ikinci yarısında hala var olan bu doğal güzelliği, yani mevcut toplumsal düzeni bozmak, ancak deli ve saplantılı fikirlere sahip olanların yapabileceği iştir.³

Muhafazakârlığın şekillenmesinde etkili olan liberalizm; özgürlüğü, eşitliği, rasyonelliği, insanın aklıyla iyiyi bulacağını, insanın doğuştan iyi olduğunu, serbest piyasa ekonomisini ve devlet müdahalesinin az olduğu bir toplumsal yapıyı savunmuştur. Liberalizmin özellikle yenilikçi, mevcut durumu değiştirmekten ve ilerlemeden yana olması, muhafazakârlar tarafından en çok tepki alan nokta olmuştur. Çünkü muhafazakârlık, jakoben devrimine, onun yenilikçiliğine, insana duyduğu güvene ve değere, dini değerlerin önemsizleşmesine, eşitliğe, özgürlüğe ve ilerlemeye karşı; mevcut düzeni koruyan, yeni karşısında eskiyi savunan, insan aklına güvenmeyen, dine önem veren, eşitliği, özgürlüğü ve ilerlemeyi reddeden bir ideoloji olarak ortaya çıkmıştır.

Muhafazakâr ideoloji, devrimin rasyonel insan kavramına karşı çıkmasıyla da liberalizmden ayrılmıştır. Liberalizm; insan doğuştan iyi olduğunu, aklıyla doğruyu bulabileceğini ve insanlığın daima ileriye gittiğini savunurken; muhafazakârlar, insanın doğuştan günahkâr ve kötü olarak geldiğine, insanlığın ise geçmişten sürekli uzaklaştığını, bunun da köklerini dinsel ilk günah doktrini ile de temellendirmişlerdir.

Muhafazakârlık, İngiltere'de ve diğer Avrupa ülkelerinde 1830'lara kadar politik söylemin bir parçası olmamıştır. 1830'lara kadar Batı genelinde de

3 Zeynep Güler, Kadim Geleneğin Savunucusundan Faydacılığa, *19.Yüzyıldan 20.Yüzyıla Modern Siyasi İdeolojiler*, (Ed.: Birsen Örs), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2012, s.120-121

muhafazakâr ve muhafazakârlık kelimeler siyasette yer almamıştır. Ancak muhafazakârlığın esası bu kavramların kullanımından çok daha öncelere dayanmaktadır.⁴

Kimi düşünürler, Devrim'den önceki muhafazakârlığın köklerini araştırmışlar ve bunu üç temele dayandırmışlardır. Bunlardan ilki, muhafazakârlığın ilk olarak Grek ve Roma düşüncesinde görüldüğünü savunmuş ve muhafazakârlığı Platon'un *Republic*'ine dayandırmışlardır. İkincisi, en yaygın olan Ortaçağ tezidir. Nisbet, muhafazakârlığın, yeniden Ortaçağ'ı ele geçirme sloganına sahip olduğunu söylemiştir. Üstelik muhafazakâr düşüncenin savunucularının aristokratik sınıfa tabi olması da bu görüşün yaygın olmasında etkili olmuştur.

Üçüncüsü, Schochet gibi bazı muhafazakârlar düşünürler, muhafazakâr düşüncenin köklerinin, tanrısal hak ve ataerkillikte bulunduğunu düşünmüşlerdir. Bu yapı, yönetimin Tanrı'nın inayeti olduğunu ve yönetime karşı direnişten uzak, pasif itaatın dini görev olduğunu ve toplumun tıpkı ailedeki gibi doğal bir hiyerarşiye sahip olduğunu öne sürmüşlerdir. Bu düşünce on dokuzuncu yüzyılın muhafazakâr düşünce yapısında hakim olmuştur.⁵

Muhafazakârlık terimi, Fransa'da ilk defa 1820'lerde *Chateaubriand*'ın *Le Conservateur* adlı dergisinde kullanılmıştır. Bu dergi, ruhban sınıf ve restorasyon hakkında fikirler yaymak için tasarlanmıştır. İngiltere'de ise bu terim ilk defa 1830'da *Quarterly Review* dergisinde kullanılmıştır. 1835 yılından itibaren ise Tory muhafazakâr partisinin resmi sloganına dönüşerek, siyasi arenada yerini almıştır. Terim bu dönemde, "*partiyi eski çağrışımlardan ılımlı bir temizleme ve geçmişten kopuş değilse de, en azından istikamet değişimini sembolize eden bir terim olduğu*" anlamına gelmiştir. Muhafazakârlık terimi 1840'lardan itibaren Avrupa'nın her yerine yayılmıştır. Bu dönem muhafazakârlık devrim tehlikesine karşı odaklanmıştır.⁶ 1789-

4 Robert Nisbet, *Muhafazakârlık Düş ve Gerçek*, Kadim Yayınları, Ankara 2014, s.50-52

5 Andrew Vincent, *Modern Politik İdeolojiler*, Paradigma Yayıncılık, İstanbul 2006, s.90-92

6 Vincent, *a.g.e.*, s.86

1914 dönemi muhafazakâr düşüncenin ve uygulamasının en parlak dönemi olarak kabul edilmiştir.⁷

Hirschman, muhafazakârlığı, üç tepkisel hareket halinde incelenmiştir. Birincisi, yasalar önünde eşitliğe ve yurttaş haklarına tepki, ikincisi, 19.yüzyılın sonlarından İkinci Dünya Savaşı arifesine dek süren genel oy hakkına olan tepki, üçüncüsü, İkinci Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan refah devletine tepkidir.⁸

19.yüzyılın ortalarından itibaren yaşanan diğer önemli gelişme, muhafazakârlık ve milliyetçiliğin eklemlenmesi olmuştur. Bora'ya göre bu eklemlenme muhafazakârlığın, milletin yeni ve daha dayanıklı cemaat biçimi olduğuna veya daha keskin ifadeyle milliyetçiliğin yeni din olduğuna kanaat getirmelerinin etkisi olduğunu düşünmüştür.⁹ Bu birliktelik her devlette başka biçimde oluşmuştur. İngiltere'de kendiliğinden, Fransa'da daha ateşli bir ideolojik çalışmayla gerçekleşmiştir. Daha sonra bu birliktelik Fransa'da devletle muhafazakârların barışmasını sağlamıştır. Almanya'da zaten milliyetçi muhafazakâr romantik akım içinde baştan itibaren yer almıştır.¹⁰

20.yüzyıla gelindiğinde, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra yaşanan yıkımın, insanlık adına yapmış olduğu büyük hayal kırıklığı, modernizme, liberalizme, rasyonalizme yönelik tepkileri arttırmıştır. Bu durum ise pragmatik olan muhafazakârlığa, yeni bir dayanak imkanı sağlamıştır. Bu zamana kadar somut olanla ilgilenen muhafazakâr tavır, farklı bir tavra bürünerek, kendisine zıt olan devrimcilik iddiasıyla ortaya çıkmıştır. Muhafazakâr devrimciler, “*Muhafazaya değer şeyler yaratmak*” mantığıyla hareket etmişlerdir. Bunlar, eski muhafazakârlığı ise Batı taklitçisi olarak görmüşlerdir ve kuvvetli bir anti-kapitalizm ve komünizm karşıtı

7 Vincent, *a.g.e.*, s.94

8 Tanıl Bora, “Muhafazakârlığın Değişimi ve Türk Muhafazakârlığının Bazı Yol İzleri”, *Toplum ve Bilim Dergisi*, S:74, s.10

9 Bora, *a.g.m.*, s.11

10 *a.y.*

radikal söylemlerde bulunmuşlardır. Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında Batı dünyasında muhafazakârlık yaygın olarak uyumlu bir yola girmiş ve o dönemki komünizm korkusuyla dışsallaştırılmıştır.¹¹

19.yüzyılın ortalarından itibaren muhafazakârlık, yaşanan Sanayi Devrimi ile birlikte tepkilerini endüstrileşmeye, şehirleşmeye, sermayeye ve kapitalist sisteme yöneltmeye başlamıştır. Çünkü makineleşmeyle birlikte köyden kente göç artmış, aile bağları zayıflamış, kapitalizm bütün toplumu ve bireyleri etkisi altına alırken, geleneksel değerleri yıkarak, yerine yeni modern değerler koymuştur. Muhafazakârların, kapitalizme olan bu eleştirileri, sosyalistlerden daha sert olmuştur.¹² Coleridge, Disraeli, T. S. Eliot gibi muhafazakârlarda güçlü bir anti-endüstriyel, anti-bireyci akım oluşmuştur. Çünkü bu muhafazakârlara göre, sanayileşme cemaatin, düzenin, dinin zayıflaması anlamına geliyordu.¹³ Bu yüzden muhafazakârlar, geleneksel değerleri yok eden, toplumun maddi ve ahlaki değerlerini değiştiren kapitalizme, en azından, 19.yüzyılda sıcak bakmamışlardır.

20.yüzyıla gelindiğinde muhafazakârlık, özel mülkiyet vurgusunu sıklıkla yapmış ve sosyal refah devleti anlayışına karşı çıkmıştır.¹⁴ Üstelik liberalizme daha çok yaklaşmış, devleti küçülterek piyasa güçlerinin özgürleşmesini istemişlerdir. Muhafazakârlığın liberalizmle eklemlenmesi, muhafazakârları kapitalizmin maddi nimetlerine karşı ikircikli bir duruma düşürmüştür.¹⁵

II. Dünya Savaşı sonrasında muhafazakârlık, 19.yüzyıla kadar temel aldığı tarımsal ve aristokratik değerleri kaybederken, refah devletini tamamıyla olmasa bile demokratik oy hakkını ve çağdaş demokrasiyi kabul etmiştir.¹⁶ Yani muhafazakârlık bu dönemde, kapitalizmin teknolojik veçhesiyle uyuşmuş ve modernizme yönelik

11 Bora, *a.g.m.*, s.13-14

12 Tanıl Bora, *a.g.m.*, s.10

13 Vincent, *a.g.e.*, s.95

14 Güler, *a.g.e.*, s.146-150

15 Güler, *a.g.e.*, s.149

16 Güler, *a.g.e.*, s.150

eleştirisini kültüre özel kılmıştır.¹⁷ 1980'lerden itibaren ise, liberalizmle muhafazakârlık birleşerek yeni muhafazakârlığı oluşturmuştur. Yeni muhafazakârlık, ekonomide serbest piyasa, sosyal hayatta ise din, aile motiflerini ön plana çıkarmıştır.

1.2. Muhafazakârlığın Özellikleri

Muhafazakârlığı tanımlamak oldukça sıkıntılıdır. Çünkü muhafazakârlık denilince akla iki anlam gelmektedir. İlk anlamı zihinde oluşan, düşünsel ve çağrıştırmalı anlamıdır. Muhafazakârlık denilince akla ilk gelen tanım, tutuculuk ya da gericilik olmuştur. Ancak gericilik ve muhafazakârlık birbirinden ayrı şeylerdir. Bu tanımlar, eskiye sıkı sıkıya bağlı, yeniliğe düşman, dini hassasiyeti ön planda, ataerkil, cemaatçi yapısıyla da desteklenmiştir.

Bunun yanında ikinci ve teorik tanımları bulunmaktadır. Bu tanımlara göre muhafazakârlık, bir anda yaşanan değişimlere, devrimlere karşı tedrici ve ılımlı bir değişmeden yana olan, toplumu bireyden önce tutan, özel mülkiyeti savunan, eşitlik, özgürlük fikirlerine karşı toplumsal hiyerarşiyi destekleyen, yerel yönetimlere; din, aile, gelenek ve toplumsal düzenin devamına büyük önem veren bir düşüncedir. Ancak yine de tam bir muhafazakârlık tanımlamasından söz edilemez çünkü muhafazakârlığın pragmatik yapısı ve çeşitleri bu düşüncenin farklı tanımlarının olmasına neden olmuştur.

Muhafazakârlık düşüncesiyle ilgili bir diğer sorun da onun ideoloji olup olmadığına yöneliktir. Kimi düşünürlere ve yazarlara göre muhafazakârlık bir ideoloji değildir. Çiğdem, muhafazakâr hakikati, bir politik doktrin, bir ideoloji ya da her ikisini de nüfuz etmiş bir biçim ya da ideolojiyle eklenen bir tavır ya da ruh hali olarak da anlaşılabilceğini düşünmüştür.¹⁸ Karl Mannheim, onu bir düşünce üslubu, düşünce stili olarak tanımlamıştır. Ayrıca bu durumu, muhafazakâr özbilincin, bir

17 Tanıl Bora, *Türk Sağının Üç Hali*, Birikim Yayınları, İstanbul 1998, s.69

18 Ahmet Çiğdem, "Muhafazakarlık Üzerine", *Toplum ve Bilim Dergisi*, S:74, İstanbul 1997, s.32

program yerine bir tavra, hayat karşısında analitik olmayan somut duruşa dayanmış olması ve akıldan çok sezgi kuvvetini ön plana çıkarması da etkilemiştir.¹⁹

Muhafazakârlığın karakterlerine göre yapılan beş temel yorum vardır: Aristokratik ideoloji, pragmatik ideoloji, durumsal ya da pozisyonel görüş, bir alışkanlık ya da bir zihin eğilimi olarak muhafazakârlık, ideolojik yorum. İlk yorum muhafazakârlığın aristokratik bir ideoloji olduğu yorumudur. Bu yoruma göre muhafazakârlık, Avrupalı toplumlarda zayıflayan bir aristokrat sınıfın olumsuz savunma tavrını temsil etmiştir.

Muhafazakârlık üzerine yapılan ikinci yorum, politik pragmatizm formudur. Bu yorumda, muhafazakârlığın ilkeli hiçbir içeriğinin bulunmadığı kabul edilmiştir. Muhafazakârlık için bir şey işliyorsa ve kabul ediliyorsa bu yararlanılacak meşru bir malzemedir.²⁰

Muhafazakârlığın en önemli diğer özelliği, evrensel değerlerinin olmaması ve faydacı olmasıdır. Bu yüzden ılımlı ve koşullara göre değişebilen bir yapısı vardır. Bu da muhafazakârlığı zamanla diğer ideolojilerle uyumlu hale getirmiştir. Muhafazakârlık, 18.yüzyılın sonlarından itibaren, liberalizme karşı gelişmesine karşılık, 20.yüzyılda liberalizmle eklemlenmiştir. Liberalizm ve muhafazakârlığın birleştiği temel nokta ise özel mülkiyetin korunması olmuştur. Özellikle siyasette benimsenen esnek yaklaşımla muhafazakârlığın, 19.yüzyılın ikinci yarısından itibaren; vatanseverlik, milliyetçilik ve sosyal reform bayrağı altında gelişmesini sağlamıştır.²¹

Üçüncü yorum, muhafazakârlığın pragmatik yorumuna benzerlik göstermektedir. Muhafazakârlık, pragmatik görüşteki gibi, pozisyonel bakış açısında da belli bir içeriğe sahip değildir. Ulaşmak için bir ideali ya da ütopyası bulunmamaktadır. Aksine, herhangi bir kurumlaşmış politik doktrinin bilinçli

19 Tanıl Bora, *a.g.m.*, s.8

20 Vincent, *a.g.e.*, s.88

21 Güler, *a.g.e.*, s.125

koruyucu tavrına sahiptir. Yani, muhafazakârlar değişim ve reform kaosuna karşı politik niteliği ne olursa olsun mevcut düzeni desteklemektedir.²²

Dördüncü yorum da mizaç fikrine odaklanmıştır. Burada da iki yorum oluşmuştur. İlki muhafazakârlığın hayatı oluşturan temel maddenin bir parçası olduğunu düşünür. Yani insan yaratılış gereği değişimden hoşlanmaz ve teorik akıl yürütmekten çok, bilinmeyene olan güvensizliğinden, tecrübeye güvenmektedir. İkinci yorum ise, teorik akıl ve pratik akıl olmak üzere, akıl yürütme tiplerini ayırır ve insan motivasyonun köklerini arar.²³ Zaten muhafazakârlığın bir ideoloji olmadığı fikri de bu ayırmadan ileri gelmektedir. Muhafazakârlara göre pratik akıl teorik akıldan farklıdır ve daha önce kabul edilmiş a priori üzerine dayandırılan teorik aklın politikaya pek uymadığı kabul edilir. Bu yüzden de muhafazakârlar tanımlama gereği politik sorulara açık teoriler geliştiremezler.²⁴

Son yorum ise, muhafazakârlığın, ideolojik yorumudur. Muhafazakârlık pragmatik ya da pozisyonel mülhazalarla uzlaştıramayacak kadar açık bir ideoloji olduğudur. Yani muhafazakârlık tarihsel konumuyla tanımlanamaz ve herhangi bir sınıfla özdeşleştirilemez.²⁵

Muhafazakârlık, genel olarak sağ kanat ideolojileri ile özdeşleşmiş ya da bu ideolojilerin tamamlayıcı bir ögesi durumunda olmuştur. Bunun en önemli sebebi de muhafazakârlığın tepkici bir karaktere sahip olmasıdır.²⁶ Özel olarak, kendi içinde yeniliğe karşı olan tepkisi, genel olarak da Fransız Devrimine olan tepkisi yer aldığı kanadı etkilemiştir.

22 *a.y.*

23 Vincent, *a.g.e.*, s.89

24 Vincent, *a.g.e.*, s.129

25 Vincent, *a.g.e.*, s.89

26 Çiğdem, *a.g.m.*, s.33

Genel olarak muhafazakârlığın özellikleri Burke'ün düşünceleri etrafında nitelik kazanmıştır. Her şeyden önce muhafazakârlık devrim ürünüdür ve yeniye karşı eskinin yanında olmuştur. Bu yüzden muhafazakârlığın doğası gereği mevcut düzeni savunma içgüdüleri bulunmaktadır. Muhafazakârlar, bireyselleşmeye karşı geleneğin, ateizme karşı dinin, kente karşı kırsal hayatın, eşitliğe karşı hiyerarşik toplum yapısının, devrime karşı mevcut düzenin korunmasının, kısacası kapitalist modern Avrupa'ya karşı feodal ve geleneksel Avrupa'nın savunucusu olmuşlardır.

Muhafazakârlar dayandığı aristokrat sınıf nedeniyle devletle halk arasında var olan aracı sınıfların varlığını savunmuştur. Tocqueville, aracı kurumların varlığını, bireyler için aracılık etme ve şartları besleme açısından ve aynı derecede devletin gücüne tampon olmaları bakımından değerli görmüştür. Muhafazakârlara göre, aracı kurumlar ortadan kalkarsa ya da bir anda sayıları azalır, bir taraftan atomize birey yığınları ortaya çıkar, diğer yandan bu boşluğu doldurmak amacıyla giderek merkezileşen siyasal iktidar biçimleri ortaya çıkar. Nisbet ise totalitarizmi, devlet ve birey arasındaki aracı otoritenin bulunmadığı toplum olarak tanımlamıştır.²⁷

Muhafazakârları en çok “değişim” fikri meşgul etmiştir. Muhafazakâr düşüncenin devrim karşıtlığı, onun değişim karşıtı olarak da görülmesine neden olmuştur. Bu düşüncelerinin altında, toplumun Tanrı tarafından yaratılan kusursuz bir düzen olarak görmeleri yatmaktadır. Muhafazakârlara göre, sağduyulu değişim bir toplumsal muhafaza aracıdır.²⁸ Yani muhafazakârlar için değişim olgusu kaçınılmazdır. Burke'ün ve diğer muhafazakârların asıl savaştığı şey, yenilik ruhu olmuştur ve muhafazakârlara göre sırf değişim uğruna değişim yapmamak gerekir.²⁹ Qakeshott'ın sözleriyle muhafazakârlar, “*tanıdık olanı bilinmeyene, denenmiş olanı*

27 Nisbet, *a.g.e.*, s.9-10

28 Mehmet Vural, *Siyaset Felsefesi Açısından Muhafazakârlık*, Elis Yayınları Ankara 2007, s.70

29 Nisbet, *a.g.e.*, s.56

denenmemiş olana, gerçeği mümkününe, yakını uzağa, uygun olanı mükemmele”, tercih etmektedirler.³⁰

Muhafazakârlar, Aydınlanma ile birlikte ortaya çıkan insan aklının yüceliğinin, Tanrı yüceliğinin yerini almasına büyük tepki göstermişlerdir.³¹ Aynı zamanda, insanın akıyla doğruyu bulamayacağını ve onun ahlak bakımından da eksik olduğunu savunmuşlardır.

Madison’a göre; *“Modern muhafazakârlık kendi kendine yeten aklın gücüne duyulan bu sınırsız, küstahça güvene karşı doğrudan bir tepki olarak doğmuştu... Gerçekte muhafazakârlık Aydınlanma akılcılığına ve onun, geleneğin kısıtlayıcı bağlarından kurtulmuş akıl üzerindeki vurgusuna karşı Romantik tepkinin bir parçası olarak görülebilir.”*³²

Muhafazakârların, modernleşmeye olan kötümser bakış açıları sadece siyasal alanda değil, sosyal alanda da görmek mümkündür. 19.yüzyıl muhafazakâr düşünürlerinden Orestes Brownson’a göre, modern tarihin başlangıcından beri, dünya her açıdan büyük bir canlılık ve gelişme göstermiş, insan hal ve hareket tarzında, duygularında incelikler yaşanmıştır. Ancak ahlaki ve entelektüel açıdan kazanımdan ziyade kayıp yaşanmıştır. Yani maddi mallar çoğalmış ancak maddi mutlulukta bir artışın olup olmadığı şüphelidir. Çünkü maddi mutluluk siyasal ekonomistlerin zannettiği gibi tüketilebilir bir şey değildir.³³

20.yüzyıl muhafazakâr düşünürlerinden James McAulay ise aradan yüzyıl geçtikten sonra bu durumu şöyle tanımlamıştır:

30 İsmail Safi, *Türkiye’de Muhafazakârlığın Düşünsel-Siyasal Temelleri ve Muhafazakâr Demokrat Kimlik Arayışları*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2005, s.46

31 Hasan Hüseyin Akkaş, *Muhafazakâr Düşünce ve Edmund Burke*, Kadim Yayınları, Ankara 2004, s.177

32 Berat Bekir Özipek, *Muhafazakârlık Akıl, Toplum, Siyaset*, Kadim Yayınları, Ankara 2005, s.33

33 Özipek, *a.g.e.*, s.102

“Endüstriyel gelişmenin dünyası, beşeri tatminin en derin kaynaklarından koparılmış, huzursuzluk ve ahenksiz, teskin edilmemiş ihtiraslar tarafından anlamsız ve istikametsiz bir rotada seyrettirilen bir mahrum bırakılmış varlıklar dünyasıdır.”³⁴

Yani muhafazakârlar modern tarihin maddi bolluğunun, insanın doyumsuz özelliğinden ve sınırsız isteme dürtüsünden dolayı, onu tatmin etmeyeceği ve tatminsizlikten doğan bir mutsuzluğa sebep olduğunu dile getirmişlerdir. Aynı zamanda muhafazakârlar, insan ve toplum ilişkilerinin bozulmasından da hoşnut olmamışlardır.

Muhafazakârlık, Devrim’le ortaya çıkan eşitlik ve özgürlük anlayışına karşı çıkmıştır. Muhafazakârlara göre özgürlük, topluma itaatle mümkündür. İnsan ne kadar topluma itaat eder ve bu Tanrısal toplum düzenine ne kadar uyum sağlarsa o kadar özgürleşmektedir.

Burke’e göre eşitlik canavarca bir kurgudur ve siyasal, sosyal ve ekonomik eşitlik, doğal düzene karşı çıkmıştır.³⁵ Burke, doğal eşitsizliğe inanmıştır ve doğal eşitsizliğin toplumda kargaşaya değil, bireylerin güdülenmesiyle toplumsal ilerlemeyi destekleyeceğini düşünmüştür.³⁶ Muhafazakârlara göre insanlar arasında doğal ayrım bulunmaktadır ve bu doğal ayrım silinirse toplumda bir boşluk oluşacaktır. Bu durumda oluşan boşluğu oligarklar dolduracaktır.³⁷

Muhafazakârlar özel mülkiyete saygı duyan ve özel mülkiyeti koruyan bir devlet istemişlerdir. Özel mülkiyet konusunda muhafazakârların bu tutumu liberalizmle benzerlik göstermektedir. Muhafazakârlar için mülkiyet olmazsa olmaz bir hak ve siyasal iktidar hiçbir zaman bu haklara tecavüz etmemelidir. Bu yüzden muhafazakârların düşüncesinde, yasalarla sınırlandırılmış bir siyasal iktidar yer almaktadır. Muhafazakârlara göre, mülkiyet hakkı miras yoluyla ailelere devredilmeli

34 Özipek, *a.g.e.*, s.103

35 Güler, *a.g.e.*, s.126

36 Akkaş, *a.g.e.*, s.145

37 Vural, *a.g.e.*, s.70

ve iktidar bunlara dokunmamalıdır. Çünkü muhafazakârlar için mülkiyetin özelleşmesi toplumda üretimin artarak devam etmesi ve toplumsal istikrar anlamına gelmektedir. Nitekim muhafazakârlar devleti, siyasal otoriteyi, yasaları, özel mülkiyet hakkını göz önüne alarak tanımlamışlardır.

Muhafazakâr düşüncenin diğer özelliği de refah devleti uygulamalarına karşı çıkması ve toplumdaki yoksulluğu görmezden gelmesidir. Burke'e göre toplumda yoksulluk gibi rahatsız edici bir durum vardır ve bu sosyal dengenin sağlanması için gereklidir. Bu kötü durumu yok etmek için müdahale edilmemelidir; çünkü sistem kendi gelişme çizgisinde kendini yenilemektedir.³⁸

Elbette ki tek bir muhafazakâr düşünceden söz etmek mümkün değildir. Klasik, reformcu, radikal, ılımlı, gerici³⁹, gelenekçi, romantik, paternalist, liberal ve yeni sağ muhafazakârlığı⁴⁰ olmak üzere on tür muhafazakârlıktan söz edilebilir. Bunlar çoğunlukla birbiriyle örtüşmektedir ve aralarındaki fark genelde vurgu sorunudur. Her birinin vurguladığı değer farklıdır.⁴¹

Klasik muhafazakârlık, değişim ve devrim sürelerini yavaşlatmaktan yanadır ve ılımlı, yavaş, teduci bir değişimi kabul eder. Reformcu muhafazakârlık, eskide kalmış olanları yeniye göre yeniden düzenlenmesi gerektiğini savunur. Toplumsal sürekliliği önemser, devrimi reddeder ve Fransız tarzı bir devrimdense İngiliz tarzı değişimi tercih eder.

Radikal muhafazakârlık, toplum istikrarını önemser ve çelişki ile mücadelenin yaşamın özünü oluşturduğunu savunur. Bu tarz bir muhafazakârlık, Almanya'daki nasyonal sosyalizmin arka planını oluşturmuştur. İlimli muhafazakârlık, tarihsel değişimi kaçınılmaz kabul görerek, ılımlı, teduci bir değişimi kabul etmiştir. Devlet

38 Akkaş, *a.g.e.*, s.168

39 Güler'e ait sınıflandırmadır.

40 Vincent'e ait sınıflandırmadır.

41 Vincent, *a.g.e.*, s.98

ve toplum ayrımının korunmasından, gücü sınırlandırılmış bir devletten ve bağımsız bir yargıdan yanadır. Gerici muhafazakârlık ise, eldekini korumayı değil, geçmişteki bir evrede ortaya çıkmış bir durumu restore etmeyi amaçlar. Gerici muhafazakârlara göre demokrasi istenecek bir şey değildir.⁴²

Gelenekçi muhafazakârlık, vurguyu örf, adet ve gelenek kavramları üzerinde yoğunlaştırmaktadır. En bilenen muhafazakâr çeşitlerindedir. Teorik akıl, pratik akıl ve önyargı karşısında küçük düşürür ve devleti, manevi, organik özellikleriyle komünal bir girişim olarak kabul etmektedir.

Romantik muhafazakârlık, S.T. Coleridge, Sir Walter Scott, T.S. Eliot ve Adam Müller gibi genellikle Alman teorisyenlerde görülmektedir. Bu tür muhafazakârlıkta, ütopyik görüşle birleştirilmiş ideal kırsal ve yarı feodal bir geçmişe duyulan nostaljik özlem bulunmaktadır. Romantik muhafazakârlar, daha sade, dini ve komünal duyguların dolu olduğu bir hayat tarzını benimsemişlerdir ve düşünce yapılarında baskın bir anti-endüstriyel eğilim bulunmaktadır.

Paternalist muhafazakârlık, gelenekçi ve romantik muhafazakârlığın bazı yönleriyle harmanlanmış bir türüdür. Bu muhafazakârlık, yönetimin görevlerini ve her yurttaş için iyi bir hayat sunması gerekliliğini ön plana tutmaktadır.

Liberal muhafazakârlıkta, ekonomi, politikadan önce gelmektedir. Liberal muhafazakârlık, klasik liberalizmin çoğu ilkelerini de kabul etmektedir: Bireyciliğe vurgu, olumsuz özgürlük, bireysel haklar ve minimal hukuk devleti yönetimi. Liberal muhafazakârlık, Avrupa'da 1945'ten sonra tekrar canlanmıştır.

Son ve en güncel muhafazakârlık türü olan yeni sağ, en karmaşık muhafazakârlıktır. Çünkü farklı kesimlerden üyeleri içermektedir. Yeni sağ genel

42 Güler, *a.g.e.*, s.135-145

olarak, geleneksel liberal muhafazakârlığın, Avusturyalı liberal ekonomik teorinin, aşırı özgürlükçülüğün ve kaba popülizmin karışımı olarak görülmektedir.⁴³

Muhafazakârlık, ortaya çıktığı 18.yüzyıldan bu yana her ülkede değişik formlarda oluşmuştur. Ülkelerdeki bu farklı muhafazakârlık türleri genel olarak ikiye ayrılmıştır. İlki, Kıta Avrupası muhafazakârlığıdır. Muhafazakârlığın doğduğu yer olan Fransa'yı ve diğer bir Kıta Avrupa ülkesi olan Almanya'yı içermektedir.

Fransız muhafazakârlığı, devrim karşıtlığının en fazla hissedildiği tepkici türdür. Katolik inanış başta olmak üzere dini temel almışlar ve monarşiyi desteklemişlerdir.⁴⁴ Bu anlayışın savunucuları Maistre ve Bonald olmuştur. Alman muhafazakârlığı ise yine Fransızlar gibi tepkicidir ancak dini değil, ırkı temel almışlardır. Radikal bir muhafazakârlık türü olup, Devrim sonrası ortaya çıkan modern değerleri yok ederek, dine önem veren ve milli değerleri canlandırmaya çalışan bir düşünce içerisinde olmuştur.

İkinci muhafazakârlık türü, Anglo-Sakson tarzı muhafazakârlıktır. Burke, Melbroune, Oakeshott gibi düşünürlerin ve Churchill gibi siyaset adamlarının temsil ettiği bu türün ortak özellikleri, devrimci olmaktan çok evrimci, dogmatizmin ve mutlakçılığın saptırmasına karşı direnerek akılcı olmaktan ziyade makul olmalarıdır. Yine hepsi Aydınlanma aklına ve refah devleti uygulamalarına karşı çıkmışlardır.⁴⁵

İngiliz muhafazakârlığı, liberal bir muhafazakârlık türüdür. İngiliz muhafazakârlığında parlamentarizm ve güçler ayrılığı bağlı oldukları mirasın parçaları olmuştur.⁴⁶ İlimli, yeni koşullara ayak uydurabilen aynı zamanda gelenek kavramına bağlı kalan bir muhafazakârlık türü olmuştur.

43 Vincent, *a.g.e.*, s.103

44 Bora, *a.g.e.*, s.64

45 Ramazan Akkır, *Türkiye'de Din ve Muhafazakârlık*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana 2006, s.19

46 Beneton, *a.g.e.*, s.51

Muhafazakârlığın özelliklerini anlamak için onun dayandığı temel kavramları incelemek konuyu daha anlaşılır kılacaktır.

1.3. Muhafazakârlığın Temel Kavramları

Bütün ideolojiler anlatılırken, konunun daha iyi anlaşılması için onu oluşturan birtakım sembollerden faydalanılmaktadır. Bu semboller o ideolojinin ortaya çıktığı dayanakları, felsefesini, amacını, düşüncelerinin altında yatan nedenleri ortaya koymaktadır.

Muhafazakârlığın temel amacı içinde yerleşik bir kilisenin, belli türden bir toplumsal düzenin, yerleşik ve uygar bir yaşam için gerekli olan kamuoyunun istikrarına katkıda bulunacak özel bir mülkiyet hakları düzenlenmesinin yeniden canlandırılması olmuştur.⁴⁷ Buradan hareketle, muhafazakârlığın; din toplumsal düzen, gelenek ve aile kavramlarına değinilecektir.

1.3.1. Din

Din, muhafazakâr düşüncede önemli bir yere sahip olmuştur. Muhafazakâr düşüncede, toplumun, Tanrı'nın yarattığı kutsal bir düzen olduğu düşüncesi, din ve toplumun birbiriyle ayrılmaz bir bütünlük içinde olduğu anlayışını doğurmuştur.

Muhafazakârlar, Devrim'in ateizmi yaygınlaştırmasına karşı çıkmışlar, bunun karşısında dini savunmuşlardır. Toplumu bir arada tuttuğu, sıradan insanı iyi davranışa ikna ettiği ve aidiyet bilinci sağladığı ölçüde, din, ateist muhafazakârlar için bile bir toplumsal kurum olarak görülmüştür.⁴⁸ Çünkü muhafazakârlara göre din, insanları ahlaklı yapar, birbirine bağlar; toplumun devamlılığını ve güvenliğini sağlamak için de birtakım kuralları zorunlu kılar. Örneğin, her kutsal din ve inanışta hırsızlık

47 Hampster Monk, *Modern Siyasi Düşünce Tarihi*, Say Yayınları, İstanbul 2004, s.330-331

48 Vural, *a.g.e.*, s.63

yasaklanmıştır. Özel mülkiyet kavramını çok önemseyen aristokrat sınıfı, mallarını korumak için bu yasaklamalara ihtiyaç duymaktadır ve bunu din sağlamaktadır.

Çaha'ya göre, muhafazakârların dine önem vermesinin diğer nedeni cemaat kavramıyla ilgilidir. Cemaat ve cemaatçi değerler toplumsal yaşam içinde dini değerleri temsil eder. Cemaat duygusunun zayıflaması, dini değerlerin etkisini azaltır. Dini değerlerin zayıflamasıyla da toplumsal dayanışma ve hatta aidiyet duygusunun zayıflaması arasında doğrudan bir ilişki kurmaktadır.⁴⁹ Bu yüzden muhafazakâr düşünce, hiçbir toplumun, cemaatin ve grubun dinden ayrı var olamayacağı inancını taşımaktadır.⁵⁰

Muhafazakârlar, siyasi erki sınırlandırmak açısından kilise özgürlüğüne vurgu yaparlar. Ama yine de tamamen bağımsız bir kilise değil de, mali açıdan bağımsız bir kilise istemektedirler. Bütün bunlara bakıldığında dinin, muhafazakârlar için bireysel kurtuluş, toplumsal bağlılık, toplum istikrarı ve erk sınırlandırıcı bir kavram olarak kullanıldığı görülmektedir.

Bütün bunların yanında Fransız Devrimi sonrası Aydınlanma aklının kutsanmasına karşı din bir panzehir olarak kullanılmıştır. Aydınlanma aklı, kibirliliği ve toplumda olması gereken din değerini yıktığı ve onun yerine alternatif değerler sistemi geliştiremediği için suçlanmıştır. Muhafazakârlar, nihai ve en yüce bir adaletin olmadığı bir toplumda, kötülüğün nasıl sınırlandırılacağı sorusuna sormuşlar ve Aydınlanma filozoflarını, aklın bir toplumu yıkabileceğini ama onun sadece din tarafından yaratılabileceğini düşünmedikleri gerekçesiyle eleştirmişlerdir.⁵¹

1.3.2. Toplumsal Düzen

Toplum, muhafazakârlar için ayrı bir önem arz etmektedir. Ancak muhafazakârlığın toplumunu açıklarken, birey kavramına bakmak önemlidir.

49 Safi, *a.g.t.*, s.66

50 Güler, *a.g.e.*, s.132

51 Özipek, *a.g.e.*, s.37

Muhafazakârlar, Aydınlanma'nın insan aklını övmesine ve rasyonel akıl anlayışına karşı çıkmış, insan aklının yetersiz olduğunu savunmuşlardır.

Muhafazakârlar, liberallerdeki bireyciliğe karşı çıkmışlardır. Onlar için de birey önemlidir ama toplum içinde önemlidir. Muller, toplumu şöyle anlatmıştır:

“Muhafazakârlara göre toplum, çeşitli kurum ve normlardan oluşan, adetleri yaşam biçimleriyle canlı bir bütündür. Muhafazakârların değerli gördükleri bu kurumlar doğal hakların, evrensel insani eğilimlerin veya açık bir sözleşmenin değil, tarihsel gelişimin bir ürünü olarak çıkar.”⁵²

Muhafazakârlar organik toplum anlayışına sahip olmuşlardır. Onlara göre toplum canlı bir organizmadır ve bütün organlar birlikte düzen içinde çalışırlar. Her bölümün kendine özgü görevleri vardır ve birbirine bağlıdırlar. Muhafazakârlar toplumda, birey ve devletin öneminin az olduğu; birey, aile, cemaat, kilise, devlet ve Tanrı şeklindeki hiyerarşiyi savunmuşlardır.

Muhafazakârlar aynı zamanda Joan Locke gibi bir Aydınlanma düşünürü tarafından ortaya atılan, insanların doğa durumunda canlarını, mallarını özgürlüklerini koruma adına oy birliğiyle kurulmuş bir toplum sözleşmesi kuramına da reddetmişlerdir. Buna karşılık Burke, farklı bir toplum sözleşmesinden bahsetmiştir.

“(...) Toplum bir sözleşmedir. Toplum bireylerin iradelerinden oluşan bir ortaklık değildir. Ortaklık bilgide, bilimde, sanatta, erdemde ve mükemmeliyettedir. Böylesine bir ortaklık sadece yaşayanları değil, ölen ve doğacak olanları da içine almalıdır.”⁵³

Tüm bunlara bakıldığında aslında toplumu tanımlarken Feodal Ortaçağ toplum yapısının anlatıldığı görülmektedir. Muhafazakârlar olması gerekenle değil olanla ilgilendiği için ideal bir toplum yapısından söz etmezler. Çünkü onlara göre toplum Tanrı tarafından yaratılmış, en mükemmel düzendedir. Bu düzen ise sadece dıştan bir

52 Vural, a.g.e., s.59

53 Vural, a.g.e., s.166

güçle bozulmaktadır. Bu yüzden muhafazakârlıkta bir “dış güç” kavramı bulunmaktadır.

1.3.3. Aile

Muhafazakârlığın diğer önemli kavramlarından biri de ailedir. Toplumun en küçük birimi olan aile, bireyi doğar doğmaz toplumun içine alır ve ona kimlik kazandırır. Kendi ahlak kurallarını ve geleneklerini bireye aktarır böylece bireyin geçmişiyle de bağ kurmasını sağlar.

Aile, meşru yollardan soyun devam etmesi demektir, bu da toplumsal anlamda devamlılık anlamına gelmektedir. Aile bireyleri arasında gelişen dayanışma olgusu, toplumda bireyler arasında da gelişir. Thomas Fleming aileyi şu ifadelerle tanımlamıştır:

“(...) beşeri toplumun ve yönetimin nihai temeli, hür bir toplumun hakiki dayanağı ve asli bir toplumsal kurumdur. Mükemmel olmayan Imperfect insanı olgunlaştıran da, ona asıl kimliği kazandıran da, ona bir geçmiş ve gelecek duygusu veren de odur; “bireyler unutkandır, ama ailenin hafızası vardır.”⁵⁴

Muhafazakârların istediği aile yapısı, Ortaçağdaki aile yapısına benzemektedir. Babanın kral rolünde olduğu ataerkil bir aile yapısından hoşlanmaktadırlar. Bu durum aile yönetimini belirlediği gibi, muhafazakârların önem verdiği mülkiyet kavramını da destekler nitelikte olmuştur. Muhafazakârlara göre, aile ve mülkiyet el ele giden iki varlık alanıdır. Biri olmadan diğerinin varlığı da olamaz. Bu anlamda mülkiyetin temeli ailedir. Muhafazakârlara göre aile ve mülkiyet aynı zamanda toplumsal düzenin temelini oluşturan iki toplumsal kurumdur. Bunlarda oluşabilecek bozulma, toplumsal düzenin de bozulmasına yol açar.⁵⁵

54 Özipek, a.g.e, s.82

55 Safi, a.g.e, s.52

1.3.4. Gelenek

Gelenek kavramı, en temel anlamıyla örf, adet, görenek anlamında kullanılmıştır. Genel tanımlamadaki anlamı ise, bir toplumun geçmişten beri edinilen alışkanlık ve kültürünün kuşaklar arası aktarımı ve devam ettirilmesidir.

Gelenek muhafazakâr düşüncede en çok kullanılan terimlerden biri olmuştur. Özellikle anlam olarak muhafazakârlık ve gelenek terimi sıkça karıştırılmıştır. Oysa her ikisi ayrı anlam taşımaktadır. Gelenek kendi başına bir kavramdır. Her gelenekçi muhafazakâr değildir, muhafazakârlık da gelenekçilik değildir. Muhafazakârlık, geleneği de kapsayan bir düşüncedir. Gelenek ise muhafazakârlığın temelini oluşturan din, aile ve toplum kavramlarını kapsamaktadır.

Bir Türk muhafazakârı olan Baltacıoğlu'na göre gelenek, milletin özü, kültürün değişmez kısmı ve her çağ için canlı kalan bir cevherdir. Değişen örf, adet, görenek ve geleneklerin ötesinde değişmeyen şey gelenektir. Gelenekçilik ise geçmişten bugüne değişen ve değişmeden gelen örflerin ayırt etmesini, onların bugünü ve yarını var etmek için kullanılmasını böylelikle de geçmişten geleceğe aktarılmasını sağlar.⁵⁶

Gelenek, muhafazakârlığın diğer temel kavramları ile iç içedir. Toplumun en küçük yapı taşı, ailedir. Ve gelenek aile içinde öğretilir, nesilden nesile aktarılır ve toplumda devam ettirilir. Gelenek özellikle dinle yakın ilişki içerisindedir ve birbiriyle karıştırılmaktadır. Bu kavramların karıştırılmaması gerektiğini Frithjof Schuon; “ *Bir din, doğuşunda ilk andan itibaren insanı Tanrı'ya bağlar, fakat ona gelenek adı verilmez. Dinin ilk tabilerinin üzerinden iki ya da üç nesil geçince din bir gelenek halini alır.*” sözüyle anlatmaktadır.⁵⁷

Muhafazakârların çoğu ilahi dayanak olmadan da geleneği destekler. Geçmiş deneyimler onlar için çok önemlidir. Bu yüzden geçmişten beri var olan kurumlar

56 Vural, *a.g.e.*, s.69

57 Bıdık, *a.g.e.*, s.68

zamanın sınımasından geçmiş olduğundan dolayı yaşıyanlar ve gelecek kuşaklar yararına korunmalıdırlar. Ayrıca gelenek, özgürlüklerin keyfi otoritesine karşı da bir koruma sağlamaktadır. Geleneğın gücü yumuşatması, meşru otoriteye uymayı bir olarak zorunluluk değil, alışkanlık olarak görülmesini sağlamıştır.⁵⁸



58 Vural, *a.g.e.*, s.71

İKİNCİ BÖLÜM

SOĞUK SAVAŞ ÖNCESİ TÜRK MUHAFAZAKÂRLIĞININ GELİŞİMİ

Bu bölümde, Türk muhafazakârlığı nedir sorusuna yanıt verilmeye çalışılmıştır. Ardından Türk muhafazakârlığının belli başlı özelliklerine bakılarak, onun, Batı muhafazakârlığı ile olan benzer ya da farklı tarafları ortaya koyulmuştur. Daha sonra Türk muhafazakârlığının sürekliliği açısından onun öncesi olan, Osmanlı ve erken Cumhuriyet Dönemi'nde muhafazakârlığın gelişimi incelenmiştir. Bütün bunlarla, Türk muhafazakârlığının, Soğuk Savaş'ın başladığı 1945 ve 1980 yılları arasındaki Batı algısının, daha kolay anlaşılacağı düşünülmektedir.

2.1. Türk Muhafazakârlığı Tanımlamaları

Türk muhafazakârlığını doğuran tarihsel bir kırılma noktası olarak Cumhuriyet'in kuruluşu ve modernleşme projesi düşünülebilir. Cumhuriyet modernleşmesi, kendi içerisinde eski rejimden ciddi kopuşla beraber ciddi devamlılıklar da içeren karmaşık bir içeriğe sahiptir. Bu bağlamda Türk siyasal hayatı üzerinde etkileri de karmaşıktır.⁵⁹

Ayrıca değişim isteğinin tabandan gelmemesi ve değişimin yukarıdan aşağı doğru, toplumsal otoritesi yüksek kişilerce gerçekleştirilmesi Türk muhafazakârlığı örneğinin gelişip ortaya çıkmasını engellemiştir.⁶⁰ Fransız Devrimi'ne reaksiyoner bir tepki veren muhafazakârların aksine Türk muhafazakâr aydını cumhuriyetle bir hesaplaşma yoluna gitmemiştir. Çiğdem'e göre burada Türk muhafazakârlığının en temel özelliği belirginleşmiştir: Türk muhafazakârlığı, politik olmayan kültürel tepkicilikten başka bir şey değildir.⁶¹ Türk muhafazakârlığının hiçbir zaman karşı

59 Özkan, Metin, "Türk Muhafazakârlığı Bir Siyasi Gelenek Mi?", s.8

60 Metin, a.g.m., s.9

61 Ahmet Çiğdem, *Taşra Epiği*, Birikim Yayınları, İstanbul 2001, s.44

devrimci, restorasyoncu bir hareket geliştirmedeği, büyük ölçüde Cumhuriyet'in getirdiği modernleşme projesini benimsediği görülmektedir.⁶²

Türk muhafazakârlığının tepkisi de tam olarak belirgin değildir. Korudukları şey, kültür, gelenek, din, ahlak olmakla birlikte, Türk Devrimi'ne hepsi aynı oranda karşı çıkmamışlardır. Zaten amaçları mevcudu muhafaza etmek değildir.⁶³ Bu bağlamda tepki verdikleri şey, Batı muhafazakârlığında olduğu gibi devrim ve değişimden ziyade, milli özü kaybetmeye neden olacağına inandıkları Batılılaşmaya olmuştur.

Türk muhafazakârlarının hemen hepsi, Batılılaşmanın, Türk kültürüne ve Türk toplumuna olan olumsuz etkisinden bahsetmişlerdir. Bu açıdan Batı'yı seçerek almayı tercih ederler. Genel olarak, olumsuz Batı algısına sahip olmalarına karşın, teknik anlamda üstünlüğünü kabul ettiklerinden Batı tekniğinin alınmasını istemişlerdir. Bunu da, Türkiye'yi ya da Doğu medeniyetini, eski gücüne ulaştırabilmek için kabul etmişlerdir.

Batı muhafazakârlığındaki gibi, Türk muhafazakârlığını da tanımlamak ve sınıflandırmak zordur. Ancak temelde Türk muhafazakârlığı, Batılı anlamda bir muhafazakârlık olmaktan uzaktır. Türk muhafazakârlığı, siyasi bir ideoloji olmaktan ziyade, kültürel ve düşünsel bir tepkiye daha yakındır. Türk muhafazakâr düşünürleri, muhafazakârlıkla, politikadan ziyade; ahlaki, felsefi, sosyolojik ve dini açıdan ilgilenmişlerdir.

Türk muhafazakârlığının, tam bir tanımının olmaması, onun içeriğini çeşitlerini çoğaltmıştır. Türkiye'de, İslamcı, milliyetçi, gelenekçi, liberal, kültürel gibi, muhafazakârlığın birçok türüne rastlamak mümkündür.

62 Çiğdem, "Muhafazakarlık Üzerine", s.58

63 Çiğdem, "Muhafazakarlık Üzerine", s.45

Dönemin konjonktürel yapısı, Türk Devrimi'nin zaruri görülmesi ve modernleşmede zaman zaman baskı yoluna gidilmesi, Türk muhafazakârlarında irticaya izin vermemiştir. Zaten Türk muhafazakârlarında irtica yerine, geçmişle övünme, şanlı tarihlerine olan özlem bulunmaktadır.

İslam ve milliyetçilik, Türk muhafazakârlığının vazgeçilmez iki unsurunu oluşturmaktadır. Bütün Türk muhafazakârlarında, İslam dini hassasiyeti ve Türk kültürüne verdikleri önem göze çarpmaktadır. Bu açıdan, bu tezde kullandığımız, Türk muhafazakârları terimi, Türk-İslam kültürünü korumaya yönelik, İslam dinini toplumdandan ve fikirden ayırmayan, Türk kültürünü ise korumaya ve onu yücelterek ihya etmeye çalışan şahsiyetleri ifade etmektedir. Bu kişiler aynı zamanda, Batılılaşmaya olan mesafelerinin bir sonucu olarak geliştirdikleri, kültür ve medeniyet ayrımını kullanmışlardır. Bu açıdan, Ziya Gökalp, Peyami Safa, Hilmi Ziya Ülken, Cemil Meriç, Mustafa Şekip Tunç, İsmail Hakkı Baltacıoğlu, Mehmet Akif Ersoy, Necip Fazıl, Nurettin Topçu, İsmail Hami Danişment gibi birçok isim, bu sınıflandırma içerisinde değerlendirilebilir.

2.2. Türk Muhafazakârlığının Özellikleri

Türk muhafazakârlığının gelişimini açıklamak için öncelikle Türk modernleşmesinden bahsetmemiz gerekmektedir. Osmanlı'dan bu yana gelen modernleşme hareketleri, Türk Devrimi ile zirve noktasına çıkmıştır. Türk Devrimi, Osmanlı modernleşmesinden farklı şekillenmiştir. Osmanlı'daki modernleşme hareketleri genelde, Osmanlı düzenini korumaya ve düzenlemeye yönelik olmuştur; yeni bir siyasi düzen yaratmak hedefi silik kalmıştır. Tanzimat Dönemi'nde yapılan yeniliklerde eskiden vazgeçilememiş, yeni tamamen uygulanamamış, böylece ikili yapı yüzünden tam bir yön seçilememiştir. Ancak Türk Devrimi ile birlikte, kesin olarak Batı seçilmiş, eski olanlar bırakılmış ve radikal reformlar yapılmıştır.

Türk muhafazakârlığının ideoloji haline gelmesi 20.yüzyılın ortalarında mümkün olmuştur. Siyasi anlamda Batı muhafazakârlığından benzer ve farklı birçok yanı bulunmaktadır. Öncelikle her iki muhafazakârlık da değişmeye ve yeniden

yapılanmaya karşı mesafeli davranmışlardır. Batı muhafazakârlığı tedrici ve yavaş bir değişimden yana olarak, yeniden yapılanma yerine eskinin onarılması gerektiğini savunurken, Türk muhafazakârlığı yapılan değişimlerin, milli kültür ve değerlerinin yok edilmeden yapılması gerektiğini ileri sürmüşlerdir.

Her iki muhafazakârlık da, geçmiş ve bugünü buluşturduğu için gelenek kavramına oldukça önem vermişlerdir. Din kavramı her iki muhafazakârlıkta da önemli bir değerdir. Milliyetçilik kavramı ise, her iki muhafazakârlığa da zamanla eklenmiştir.

Batı muhafazakârlığının ve Türk muhafazakârlığının farklı yanları daha çoktur. Öncelikle Batı muhafazakârlığı, aristokrat sınıfın çıkarlarını korumak için ortaya çıkmıştır ve sınıf çatışmasına dayanır. Ancak Türkiye’de Batılı tarzda serf durumunda köylü anlayışının olmaması, feodal yapının oluşmasına ve aristokrat sınıfın doğmasına imkân vermemiştir

Batı muhafazakârlığı ve Türk muhafazakârlığı arasındaki en büyük fark da, Batı muhafazakârlığı siyasi bir tepki olarak gelişirken, Türk muhafazakârlığı siyasal içerikten çok, kültürel ve ahlaki duyguları ifade etmiştir.

Batılılaşma nasıl olmalıdır ve hangi alanlarda yapılmalıdır? Batılılaşırken ne muhafaza edilmelidir? Hangi Batı örnek alınmalıdır? gibi sorular Türk muhafazakârlarının her zaman gündemini oluşturmuştur. Teknik harici her alanda özellikle de sosyal ve ahlaki alanda, Batılı gibi olunmasına büyük tepki göstermiş, bu kişileri taklitçilikle itham etmişlerdir. Türk muhafazakârları bu yüzden toplumun ihtiyaç ve kaygılarına karşı alternatif yollar aramışlardır. *Türk Yurdu*, *Türk Düşüncesi*, gibi dergilerde hep bu konular işlenmiştir.

Türk muhafazakârları modernleşmenin, siyasi getirilerinden çok toplumsal ve insani boyutuyla ilgilenmiştir. Çünkü bir yandan kendi (Doğu) kültürü, Türk-İslam kimliği, diğer yandan yabancı olduğu Batı kültürü, Türk toplumunda üzerinde gel-

gütlere ve buhranlara neden olmuştur. Türk muhafazakârlığı da daha çok bu etkiler üzerinde yoğunlaşmıştır.

Türk muhafazakârlığı, içerik bakımından da birden fazla düşünceyle eklemellenmiştir: Milliyetçilik ve İslamcılık. Bora'ya göre, Türk sağının üç hali dediği, muhafazakârlık, milliyetçilik ve İslamcılık, birbiriyle iç içe geçmiş bir haldedir. Milliyetçilik, sağın dilbilgisi olarak katı halini, muhafazakârlık bir üslup ve hava olarak gaz halini, İslamcılık ise onsuz olunmaz imge ve değer kaynağı olarak sıvı halini temsil etmektedir.

Aynı zamanda Türkiye'de muhafazakârlık ve Türkçülük ideolojilerinin kurucusu da aynı kişi; Ziya Gökalp'tir. Gökalp ise daha sonraları Cumhuriyetin kurucularını etkilemiş ve Türk modernleşmesinde millileşmek önemli hedef haline gelmiştir. Benzer biçimde Peyami Safa, İsmail Hakkı Baltacıoğlu, Remzi Ođuz Arık gibi muhafazakârların, milliyetçi muhafazakâr olarak anılmasına neden olmuştur.

Türk muhafazakârlığı Bora'nın dediği gibi İslamcılıkla da iç içe geçmiştir. Ancak Türk muhafazakârları, İslam dinini, Türk-İslam kimliği içerisinde değerlendirmişler. Yani Türk muhafazakârları, dini, Türk toplumunun İslam kimliğini kaybetmemesi, toplumsal hayatı düzenlemesi ve manevi boşluğa düşüp, kişinin buhran yaşamasına engel olmak için istemişlerdir. Zaten Türk muhafazakârlarının düşüncelerinin temelini din değil gelenek ya da daha geniş ifadeyle kültür oluşturmaktadır. Peyami Safa'nın kitaplarında⁶⁴ fazlasıyla yer alan bir mistisizm anlayışı hakimdir. Maddiyatçılığa karşı maneviyatçılığı savunmuş; ancak bunları dini terimlerden çok bir mistik ruhla anlatmıştır. Türk muhafazakârları 19.yüzyılda hakim olan, Aydınlanma aklına, pozitivistliğe karşı iman ve manevi değerleri savunmuşlardır.

Türk muhafazakârları, 1930'lu yıllardan itibaren, Kemalist pozitivist, devrimci, liberal kişilerle ya da düşüncelerle çok sayıda polemige girmişlerdir

64 Bknz. Peyami Safa, *Biz İnsanlar, Bir Akşamdı...*

Aralarında Peyami Safa gibi muhafazakârların bulunduğu *Kültür Haftası* dergisinin, Kemalizm ve modernizm düşüncesine sahip olan *Kadro* dergisiyle girmiş olduğu tartışmalar, Türk muhafazakârlığının şekillenmesinde etkili olmuştur. Türk muhafazakârlığı, Batılılaşma yolunda maddi ilerlemeleri desteklemekle birlikte, bunun sınırını çizmeye çalışmış, manevi değerlerin yok sayılmasını istememiştir. Türk muhafazakârları ayrıca münakaşa içinde olduğu bu düşüncelerle mücadele için ise yeni alternatifler geliştirmeye çalışmıştır. Mesela Peyami Safa'da ortaya çıktığını gördüğümüz Doğu-Batı sentez fikri gibi.

Türk muhafazakârları, 19.yüzyıl Batı pozitivismine karşı çıkan ve salt akıla karşı ruhu savunan Bergson'a çok önem vermişlerdir. Bergson, ilmî bilginin dışında felsefi bilgi olduğu gibi, sezginin de zekâdan ayrı bir bilgi vasıtası olduğunu kabul etmiştir. Ona göre, zekâ, madde âleminde mutlak hakikate ulaşabilir. Ancak, hayatın bilgi vasıtası zekâ olmadığından bu alandaki mutlak hakikate ancak sezgi ile ulaşılabilir. Yani Bergson'daki bir nevi sezgi felsefesidir.⁶⁵

Türk muhafazakârlığında eski düzene dönme, irtica, tutuculuk gibi düşünceler yer almamıştır. Türk muhafazakârlığının savunduğu şey gelenek, kültür ve milli değerler olmuştur. Çünkü Türk muhafazakârları Batı'nın bilim ve teknik bakımdan üstünlüğünü çoktan kabul etmiş, gericiyle aynı tutum içerisine girmemişlerdir.

2.2. Osmanlı Devleti'nde Türk Muhafazakârlığının Gelişimi

Türk muhafazakârlığının gelişimini Osmanlı'dan başlatmak gerekmektedir. Çünkü son iki yüzyıldan beri var olan Batılı tarzdaki modernleşmenin tohumları o dönemde atılmıştır. Osmanlı'da muhafazakârlık kavramına ideolojik anlamda rastlanmamaktadır. Bu dönemde muhafazakârlık, ıslahatlara, yeniliklere ve Batı'ya karşı; ulema, halk, yeniçeri ve bazı devlet adamları tarafından ortaya konulan tutum ve eylemlerde ortaya çıkmıştır. Yani bir davranışsal içgüdü ya da menfaat

65 Safi, *a.g.t.*, s.143

doğrultusunda sığınacak liman olmuştur. Bu açıdan bu başlık altında muhafazakârlığın tutum olarak nasıl geliştiğine yer verilmiştir.

Osmanlı 18.yüzyılda Batı'nın üstünlüğünü kabul etmeye başlamış, ıslahatlar da Batı'yı örnek almaya başlanmıştır. Özellikle 1769-1774 savaşında Ruslarla yapılan Küçük Kaynarca Anlaşmasıyla artık devlet Avrupa bilgisi ve tekniğine dayanan yeniliklerin kaçınılmaz olduğunu anlamıştı.⁶⁶ Fransız Devrimi'nin olduğu 18.yüzyıl tüm dünya açısından değişimlerin yüzyılı olmuştur. Bu dönemde Osmanlı padişahı III. Selim, Avrupa'da sürekli elçilikler açmış ve gelişmeleri yakından takip etmeye başlamıştır. Padişah, yurtdışına gönderdiği elçilerden sefaretname yazmalarını istemiş ve böylece Avrupa hakkında bilgi sahibi olmuştur. Çünkü Osmanlı öteden beri kendini Avrupa dışında göreyek, Avrupa ahvalini izleyememiştir.⁶⁷

Osmanlı'daki ilk ıslahatlar askeri alanda yapılmış ve III. Selim Batılı tarzda Nizam-ı Cedid adında bir ordu kurmuş ve aynı adla bir yenilik hareketi başlatmıştır. Islahat raporu hazırlattığı Ali Raik Efendi ıslahat için, yeniliklerin tepki yaratacağını, onun için tedricen tatbik edilmesi gerektiğini ileri sürmüştür.⁶⁸ Bu dönemde yaşanan Fransız Devrimi Osmanlı'yı da etkilemiştir. Devrim'e olan tepkiyi neredeyse Burke kadar nefretle anlatan Ahmet Cevdet Paşa, devrimcilere rezil/reziller tabakası adını vermiştir. Ahmet Cevdet, devrimden sonra sürülen ve idam edilen papazlar için; “*Ne gariptir ki hürriyet ve eşitlik için ihtilal yapan Fransa'da suçsuz adamlar öldürülüyor.*” demiştir. Jakobenler, mektepleri, ilmi cemiyetleri kapatmış, Hıristiyanlık yerine akıllı bir din olarak koymuştur.⁶⁹ Zaten III. Selim de Devrim'i farklı yönde değerlendirmiş, özgürlük ve demokrasi yönünü anlamamıştır.⁷⁰

66 Metin Kunt, “Siyasal Tarih”, *Türkiye Tarihi 3- Osmanlı Devleti(1600-1908)*, (Ed.: Sina Akşin), Cem Yayınevi, s.66

67 Ahmet Cevdet Paşa, *a.g.e.*, s.658-659

68 Ahmet Cevdet Paşa, *a.g.e.*, s.640

69 Ahmet Cevdet Paşa, *a.g.e.*, s.687-694

70 Kunt, *a.g.e.*, s.76

Dönemin reisülküttabı Atıf Efendi lahikasında Fransız Devrim'i için, fitne ve fesat ateşi diye bahsetmiştir. “ *Volter ve Rousseau isimli zındıkların (...) bütün dinleri kaldırmak, cumhuriyet ve müsavata ima etmekten ibaret olan sözlerle (...) her yeni şey lezzetlidir fetvasına halk rağbet eder.*”⁷¹ Atıf Efendi, Fransa'dan ortaya çıkan devrim fitnesinin dinsizlik ilan ettiğine, halkın içindeki Allah korkusunu ortadan kaldırdığına, ar ve namusu mahvedip, Fransız halkını bir çeşit vahşi hayvan kıyafetlerine sokmaya çalıştığını söylemiştir. Atıf Efendi'ye göre, her devletin esas şeriat kanunları olup, güvenliğin ise sadece siyaset aracılığıyla değil, kalplerdeki Allah korkusuna da muhtaç olduğunu savunmuştur.⁷²

Ahmet Cevdet Paşa, gelenekçi Türk-İslam kimliğe sahip Doğu kültürüyle, yenilikçi Batı arasında sentez yapmaya çalışmıştır. Osmanlı kurumlarının İslam'a dayanmasını dikkate alarak, Batı devletlerinin Osmanlı'dan farklı bir din ve medeniyette doğduğunu bu yüzden de Batılılaşmanın yanlış ve imkânsız olduğunu düşünmüştür. Ahmet Cevdet, tıpkı Türk muhafazakârları gibi Batı'nın teknik ve bilim olarak üstünlüğünü kabul etmiş ve bu doğrultuda Batı kanun ve kurumlarının alınmasını ancak İslami geleneklerin korunması gerektiğini düşünmüştür.

Ahmet Cevdet Paşa, Türk muhafazakârlarından farklı olarak, Türk kültürünü değil İslami gelenekleri korumak istemiştir. Bu durumda, o dönemde, Osmanlı'da millet kavramının tam oturmamış olması ve Ahmet Cevdet Paşa'nın Osmanlıcılık akımını savunması etkili olmuştur. Ona göre millet, İslam geleneğine dayalı, Müslüman milletlerin siyasi birlik ve bütünlüğünü temsil etmektedir. Milliyete karşı kavmiyeti kullanmıştır. Milliyeti, Devrim'den sonra yayılan bulaşıcı hastalığa benzetmiştir. İktisadi anlamda liberalizmi desteklemiş, tarihin öğrenilmesi gereken bir ilim olduğu düşüncesine sahip olmuştur. Aynı zamanda Ahmet Cevdet Paşa da Burke

71 Ahmet Cevdet Paşa, *a.g.e.*, s.733-734

72 Ahmet Cevdet Paşa, *a.g.e.*, s.734-735

gibi, Fransız Devrimi'ne karşı İngiliz Devrimi'ni ve İngiliz parlamenter sisteminin taraftarı olmuştur.⁷³

1807'lere gelince yeniçeriler Nizam-ı Cedid ordusunu istememiştir. "Eski köye yeni adetten" halkın nefret ettiğini söyleyerek, halkı da bu konuda arkalarına almaya çalışmışlardır. Hayatın pahalılaşması, işsizliğin artması, saray eğlencelerine giren Batılı tarzdaki yeni adetler, halkın, "*Ordundan başlayan yenilik bize Frenkliği getirecek.*" kaygısına kapılmasına neden olmuştur.⁷⁴ Batı, 16.yüzyılda kafir ya da Frenk diye adlandırılırken⁷⁵, 18.yüzyılda Batıcılık, ihanet ve gavurlaşma hareketi olarak görülmüştür.⁷⁶

Yapılan ıslahatlara karşı olan ulema sınıfı ve yeniçeriler birleşip III. Selim'i öldürünce ıslahatlar engellenmiştir.⁷⁷ Islahatların ve yenileşmenin önündeki en büyük engel ulema (İlmiye Sınıfı) ve yeniçeriler olmuştur. Ulema sınıfı, yapılacak ıslahatların şeriata uygun olmadığını söyleyen fetvaları yayınlaması, ıslahatların istenildiği gibi gerçekleştirilmesine engel olmuştur. Üstelik ulemanın yeniçeri ile bir olması ıslahatları daha da zorlaştırmıştır. Bu yüzden ilk iş yeniçerileri ortadan kaldırmak olmuştur. Bu bağlamda en önemli adımlar, II. Mahmud döneminde atılmıştır.

II. Mahmud, ulemayı yanına almış ve yeniçeri ocağını kaldırmıştır. Onun yerine Asakir-i Mansure-i Muhammediye ordusunu kurmuştur. Böylece askeri alanda ıslahatlar hızlanmıştır.⁷⁸ Ancak ulema ve II. Mahmud işbirliği uzun sürmemiştir. Ulema, Batı'ya yönelmenin "küfr" olduğunu söylemiş, yerli ve gerici bir çizgide

73 Ahmet Cevdet Paşa, *a.g.e.*, s.19-27

74 Ahmet Cevdet Paşa, *a.g.e.*, s.906-912

75 Niyazi Berkes, *Batıcılık, Ulusçuluk ve Toplumsal Devrimler*, Kaynak Yayınları, İstanbul 2002, s.20

76 Niyazi Berkes, *a.g.e.*, s.23

77 Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'nin Siyasi Hayatında Batılılaşma Hareketleri*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2010, s.23

78 Tunaya, *a.g.e.*, s.25

durmuştur.⁷⁹ Bunun yanında II. Mahmud gerek sosyal, gerek devlet yönetiminde, gerek ekonomide reformlar yapmış ancak bu reformlar Osmanlı düzenini değiştirmek için yeterli olmamıştır. Yine II. Mahmud döneminde Avrupa'ya öğrenciler gönderilmiş ve gönderilen bu öğrenciler, Osmanlı'da daha sonraları etkili olacak olan aydın zümrenin tabanını oluşturmuşlardır. Bu öğrencilere, Avrupa'nın tekniğini almaları, kültürünü almamaları gerektiğini söylese de bu mümkün olmamıştır. Buradan çıkan aydınlar cemiyetler oluşturmuş -ki en önemlisi aralarında Namık Kemal, Şinasi, Ali Suavi'nin bulunduğu Genç Osmanlılar- Abdülaziz döneminde ortaya çıkmış ve Avrupa'daki fikir akımlarını Osmanlı'ya taşımışlardır.⁸⁰

Aydınların ortak amaçları, Osmanlı'yı yıkılmaktan korumak olmuştur. Bu isteklerinin neticesinde değişik düşünce akımları geliştirmeye başlamışlardır. Tanzimat Dönemi'nde Osmanlıcılık, İslamcılık, Türkçülük, Batıcılık gibi akımların Osmanlı'yı kurtaracağını düşünmüşlerdir. Ancak Balkan Savaşlarının sonunda Osmanlıcılık, I. Dünya Savaşı'nın sonunda İslamcılık düşüncelerinin işe yaramadığını görmüşlerdir.

Türkçülük ise İttihat ve Terakki Cemiyeti üyeleri arasında yaygın bir görüş olmuş ve Cumhuriyet'in kurucu felsefesine ilham olan Ziya Gökalp'le zirvesini yaşamıştır. Batıcılık, Türkiye Cumhuriyeti döneminin de alt yapısını oluşturmuş ve kurucu ideolojisi haline gelmiştir. Osmanlı'nın son yıllarında, tam olarak muhafazakârlıktan söz edilmese de, muhafazakârlığın önemli değerlerinden sayılabilecek İslamcılık ve Türkçülük ideolojileri yer almış ve muhafazakârlığa giden süreçte bir merdiven işlevi görmüşlerdir.

Osmanlı'da 19.yüzyılın sonlarına doğru değişimler artarak devam etmiştir ve 1839 yılında Tanzimat Fermanı ilan edilmiştir.⁸¹ Padişah, Tanzimat Fermanı'yla halka

⁷⁹Tunaya, *a.g.e.*, s.27

⁸⁰Kadri Unat, "Osmanlı Devleti'nde XIX. Yüzyıl Yenileşme Hareketleri", *Başlangıcından Günümüze Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, (Ed.:Temuçin Faik Ertan), Siyasal Kitabevi, Ankara 2016, s.19-36

⁸¹Kunt, *a.g.e.*, s.122

eşitlik, can ve mal güvenliğinin sağlanmasına yönelik temel haklar vermiştir. Bu haklar, Batı'daki gibi halktan gelen bir talep sonucu meydana gelmemiştir. Padişah kendi rızası ile yetkilerinin bir kısmından feragat ederek, tebaasına bazı haklar verdiğini bildirmiştir.⁸² Sander'e göre, Ferman'ın en önemli özelliği, 19.yüzyılın yarısından itibaren Avrupa'da ortaya çıkan yeni düşüncelerin Osmanlı sınırları içine girmekle kalmayıp, merkezi otoriteyi de etkilemiş olmasıdır.⁸³ Üstelik Tanzimat hareketi bir orta sınıf teşebbüsü olma vasfından uzak olmuştur. Çünkü sosyal tabakalar piramidinin zirvesinde yer alan sınırlı sayıdaki idareciler ve ekonomik ve hayat üslupları aynı olan belli bir azınlığın gayret ve teşebbüsü olmuştur.⁸⁴ Aynı zamanda Batı'ya gönderilen aydınlarında Tanzimat Fermanı'nın yayılmasında etkisi olmuştur.

Tanzimat Fermanı'yla, Osmanlı'da sosyal, kültürel, askeri, hukuki ve yönetim alanında, modernleşme adına birçok adımların atıldığı bir dönem başlamıştır. Tanzimat Dönemi'nde, Osmanlı Devleti geri kalmışlığının farkına varmış ve bu geri kalmışlığını, kendisinden üstün olan Avrupa'yı ve kurumlarını örnek alarak sona erdireceğine inanmışlardır. Örnek alınan Avrupa ülkelerinin, özellikle de Fransa'nın kurumları, Osmanlı kurumlarına uyarlanmaya çalışılmıştır. Avrupa'nın yargılama, hukuk, eğitim sistemleri Osmanlı'ya gelmiş ve Osmanlı tebaası Avrupa'yla ve Avrupa kültürüyle bu dönemde fazlasıyla tanışmıştır. Ancak eskinin kurumları da hala varlığını sürdürmüş olup, Osmanlı için köklü bir değişim ve geçmişten kopma söz konusu olmamıştır.

Tanzimat Dönemi'nde Osmanlı'nın değişim zorunluluğu, değişimin nasıl olacağı, hangi alanlarda yapılması gerektiği, değişimin ne kadar süreceği ya da Osmanlı'nın değişimlere hazır olup olmadığı sorularını da beraberinde getirmiştir. Yenilik fikri insanlara bilinmezlik içerdiği için yeniye karşı çekingenlikle

82 Dilaver Cebeci, *Tanzimat ve Türk Ailesi*, BilgeOğuz Yayınları, İstanbul 2009, s.57

83 Sander, *a.g.e.*, s.305

84 Cebeci, *a.g.e.*, s.57

yaklaşmalarına ve bilineni yani eskiyi muhafaza etmelerine neden olmuştur. Üstelik radikal dönüşüm çabası, toplumda vuruk yaratılmasına da neden olmuştur.⁸⁵

Tanzimat Dönemi ikilikleri toplumda da belirgin şekilde var olmuştu. 19.yüzyıl seçkinleri çocuklarına bir yandan piyano eğitimi verip, Fransız mürebbiyeler tutarken, diğer yandan çocuklarına ailenin bağlı olduğu tarikat şeyhinin elini öptürmüşlerdir. Bu ikilik o dönemde bir Doğu Batı sentezi yapmamış, sadece reform çağının faydacılık düşüncesi etkili olmuştur.⁸⁶

Şinasi, Tanzimat Dönemi'nde, Doğu-Batı sentezi fikrini benimseyen aydınlardan biri olmuştur. O, "*Asya'nın akl-ı piranesi ile Avrupa'nın bıkı-i fikrini*" izdivaç ettirmek istemiştir. Namık Kemal, tam olarak sentez fikrini benimsemese de, Osmanlı'daki üstünlüğe Batı'nın üstünlüğünü yani medeniyetini katılırsa ilerlemenin had safhada yapılabileceğini düşünmüştür. Çünkü ona göre, Batı uygarlığını yaratacak toplumsal temeller zaten Osmanlı'da mevcuttur.⁸⁷

Mardin'e göre, Tanzimat Osmanlı'sının, Tanzimat'a olan tepkisinin nedeni, Avrupa devletlerinin dış politikasını, Osmanlı Devleti'ni sömürmesi, kendi menfaatleri için bir araç olarak kullanması ve buna karşı Osmanlı'nın kendi çıkarlarını Batı'ya karşı koruyamamasıdır. Üstelik bu dönemde Osmanlı toplumunda Batı, fikir ve teknik alanda girmek yerine daha çok yaşam tarzı, giyim, ev eşyası, insan ilişkileri şeklinde gerçekleşmiştir. Bu yüzden, Yeni Osmanlılar, Tanzimat'ın sömürüyü anlamadıkların kendi kültürlerini kösteklediğini(şeriat) ve yüzeysel Batılı olduklarından şikayet etmişlerdir.⁸⁸

Bütün bunlar, getirilen yeniliklere alışmayıp eskiyi sevenler ve yeniye entegre olup, eskiyi hemen unutan olmak üzere iki tip insanı yaratmıştır: Alaturka ve

85 Murat Belge, "Muhafazakârlık Üzerine", 2016 İstanbul, *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Muhafazakârlık*, (Ed.:Tanıl Bora), İletişim Yayınları, İstanbul 2016, s.98

86 İlber Ortaylı, *Batılılaşma Yolunda*, Merkez Kitapçılık Yayıncılık, İstanbul 2007, s.18

87 Berkes, *a.g.e.*, s.57

88 Şerif Mardin, *Türk Modernleşmesi*, İletişim Yayınları, İstanbul 1997.s.15

Alafranga. Tanzimat'ta halk arasında Avrupalılaşmak, bir lüks ve birey alafrangalığı olarak adlandırılmıştır.⁸⁹ Nitekim bu tipler, Tanzimat Dönemi romanlarında sıkça kullanılan bir tema haline gelmiştir. Özellikle Recaizade Mahmut Ekrem'in *Araba Sevdası*, Ahmet Mithat Efendi'nin *Felâhî Bey ile Rakım Efendi*'si alafrangalığa soyunan tiplerin, Batıcılığı taklit etmeleri yüzünden sıklıkla eleştirildiği romanlardan olmuşlardır. Üstelik Batı taklitçiliği kavramı, daha sonraları Türk muhafazakârları arasında çok tartışılan konulardan biri olmuştur.

Tanzimat Dönemi'ndeki ikilikler, Batı algısında da çelişiklere neden olmuştur. Öncelikle, Yunan isyanında olduğu gibi büyük devletlerin (özellikle Fransa-İngiltere) Osmanlı Devleti'ne yaptığı ve açık saldırıya dönüştüğü baskısı (Tanzimat'ın ilan edilmesi gibi), 'düşman' Avrupa düşüncesine neden olmuştur. Öte yandan, Osmanlı'nın yeniden yapılanması için medet umulan 'dost' Avrupa algısı oluşmuştur.⁹⁰ Zaten bu dönemde toplumsal ve kültürel değişimler Osmanlı toplumunda bir yabancı düşmanlığı yaratmıştır. Düşman Avrupa algısına İslamcılar, milliyetçiler ve daha sonra gelecek olan muhafazakârlar daha çok inanmıştır. İşte bu iki zıt Batı algısı Türk siyasi hayatında hala süregelen bir durumu oluşturmuştur.

Tanzimat Dönemi, Osmanlı Devleti'nde, dünyadan geri kalmışlığın hissedildiği bir dönem olmuştur. Avrupa'da yapılan burjuva devrimleri dünyayı kapitalist bir sisteme dönüştürmüştür. Bu yüzden Osmanlı Devleti, Tanzimat Dönemi'nde kapitalizme uygun merkezîyetçi bir devlet yaratmaya çalışmıştır. Zaten genel olarak bakıldığında, Tanzimat Dönemi'nde Batılaşma namına önemli adımlar atılmasına rağmen mevcut eski-yeni ikiliği nedeniyle istenilen randıman alınamamıştır.

⁸⁹ Berkes, *a.g.e.*, s.44-45

⁹⁰ Yahya Sezai Tezel, "Tanzimat Sonrası İmparatorluk ve Cumhuriyet Türkiye'sinde Muhafazakârlık Sorunsalı", 2006 İstanbul, *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Muhafazakârlık*, (Ed.:Tanıl Bora) , İletişim Yayınları, İstanbul 2006, s.29

Aydınlar II. Abdülhamid'i tahta çıkarmışlar ve 23 Aralık 1876'da Osmanlı'nın ilk anayasasını, Kanun-i Esasi'yi yayınlamışlardır. Bu anayasa Batılı tarzda bir anayasa olmamıştır. Ancak yine de Osmanlı idaresinde 'Muhafazakârlar' ve 'Islahatçılar' olmak üzere iki grup ortaya çıkmıştır. Muhafazakârlar padişah yetkilerini kısıtlamamayı, ıslahatçılar ise padişahın yetkisini bir halkın meclisiyle paylaşmasını istiyorlardı.⁹¹ Meşrutiyet ilan edilmiş ancak II. Abdülhamid tarafından Osmanlı-Rus Savaşı bahane edilerek kapatılmıştır ve Osmanlı'da otuz yıllık bir istibdat dönemi hakim olmuştur. II. Abdülhamit, Batı'nın, tekniğini, idare sistemini, özellikle askeri teşkilatını ve eğitimini almaya ve Müslümanlığı halk arasında güçlendirmeye çalışmıştır.⁹²

1889'da İttihat ve Terakki Cemiyeti kurulmuş ve İttihat ve Terakki tarafından 1908'de II. Meşrutiyet yeniden ilan edilmiştir. Bu cemiyet, Batılılaşma anlamında önemli temeller atmıştır. Ancak diğer reform ve ıslahatlarda olduğu gibi, bu dönemde de yapılan reformlara İlmîye sınıfının müdahalesi olmuştur.

1905 yılında Japonların, Rusları yenilgiye uğratması, geleneksel değerlerin modern bir medeniyette de korunabileceği düşüncesinin oluşmasında etkili olmuştur. Benzer bir sürecin Osmanlı Devleti'nde de olup olmayacağı merak konusu olmuştur.⁹³ Japon modeli Batılılaşma, Osmanlı zamanında, milliyetçilik düşüncesi yeteri kadar gelişmediği için geleneksel değerlerin din yahut şeriat olarak algılanması sonucunu doğurmuş, bu yüzden ilk olarak İslamcılar tarafından çok tutulmuştur. Cumhuriyet Dönemi'nde, özellikle Gökâlâp sonrasında ise, Türk muhafazakârları tarafından bir idol olarak anılmış ve Japon modelinin Türkiye için gerçekleşip gerçekleşmeyeceği uzun zaman düşünce dünyasını meşgul etmiştir.

Berkes, Türk düşüncesinde Batı sorununu incelerken, Osmanlı Devleti'nin, Batı'nın üstünlük kurmasında, onun bir nevi bir tılsımına sahip olduğunu düşündüğünü

91 a.y

92 Mardin, *a.g.e.*, s.17

93 Mardin, *a.g.e.*, s.18-19

söylemiştir. Bu tılsım da Batı medeniyetinin Frenkçe yaşama tarzı olarak görülmüştür.⁹⁴ Berkes'e göre, Osmanlı Devleti'ndeki en tehlikeli gericilik türü çıkar gruplarından ve bürokrat kökenli aydınlardan gelen gericilik olmuştur.⁹⁵ Osmanlı üst tabakasının Batı medeniyetinin maddi ürünlerine olan hayranlığı onun Batı kurumunun dinamiklerini anlamamasına sebep olmuş ve bu yüzden de yapılan ıslahatlarda başarısız olmuşlardır.⁹⁶

Genel olarak bakıldığında ilk olarak, Türk muhafazakârlığının gelişmesinde ulemanın muhalefeti önemli sayılmaktadır. Çünkü Batılılaşmaya ve reformlara en büyük engel bu sınıf olmuştur. Yapılan ıslahatların dine uygun olmadığını savunmuş, fetvalarla reformların önüne geçmiş ve her zaman şeriatı desteklemişlerdir. Özellikle ulema, Osmanlı'nın son zamanlarında yapılan reformlardan, Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşunda yapılan devrimlere kadar–ki Cumhuriyetin sonraki dönemde de devam etmiştir- irtica girişiminde bulunmuşlardır.

İkinci olarak, Batılılaşmayı taklit olarak gören bir algılayış oluşmuştur. Batılılaşmayı sadece Batılıların hayat tarzından ibaret olarak gören, Batı'yı sadece kıyafetiyle, yaşayış şekliyle benimseyen birini taklitçilikle itham eden bu düşünce, ileride Türk muhafazakârları tarafından yanlış Batılılaşma olarak ele alınıp şiddetle eleştirilmiştir.

Üçüncü olarak, yapılan reformlarda milliyetçilik diğer önemli bir etken olmuştur. Reformların yapılmasında etkili olan aydın sınıfında Türkçülük ideolojisi baskın bir düşünce olmuştur. Aydınları, Batılılaşmayı istemelerinin yanında Türk milli kültürüne yaptıkları vurgu daha sonraları Türk muhafazakârlığının oluşumunda etkili olmuştur. Bu düşünce Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşunda da etkili olmuştur.

94 Mardin, *a.g.e.*, s.239

95 Mardin, *a.g.e.*, s.242

96 Mardin, *a.g.e.*, s.247

2.3. Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Türk Muhafazakârlığının Gelişimi

Ziya Gökalp, Cumhuriyet Dönemi'nde Türk muhafazakârlığının oluşmasında önemli bir yere sahiptir. O, muhafazakârlığı temellendirerek, kendisinden sonra gelen Türk muhafazakârlarına da ışık olmuştur. Çünkü Türk muhafazakârları Gökalp'in fikirlerini tenkit ederek Türk muhafazakârlığını daha da geliştirmişlerdir. Üstelik Gökalp, sadece kendisinden sonraki muhafazakârları değil, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu olan Mustafa Kemal Atatürk'ü de etkilediği görülmektedir. Abdullah Cevdet Batı'dan özellikle Le Bon'dan çeviriler yapmış ve Ziya Gökalp'in Batılı yazarları ve Batı'yı tanınmasında büyük rol oynamıştır.⁹⁷

Erken Cumhuriyet Dönemi'nde yapılan yeniliklerde, alınan kararlarda özellikle de milliyetçilik, din ve Batılılaşma sahalarında Gökalp düşüncesinin etkileri görülmektedir. Kimi yazarlara göre, Atatürk'ün yaptığı, ezanın Türkçe okunması, Türklerin muasır medeniyetlerden olması için Batı medeniyetinin kabul edilmesi, yine Atatürk'ün iktisadi hayatta, Türkiye'de sınıf mücadelesi yapılmasını istemediği için devletçilik ilkesinin benimsenmesi gibi düşünceler aslında Ziya Gökalp tarafından ortaya atılmıştır.⁹⁸

Ziya Gökalp'ten önceki Jön Türk aydınları da, Comte ve Durkheim'in “düzen içinde ilerleme”sinden etkilenmişler ve bunun devam edebilmesi için devletin neredeyse bütün katmanının ulusun ortak çıkarları etrafında birleştiği solidarist-korporatist bir siyasi iktisadi sistemin düşünsel temellerini atmışlardır.⁹⁹ Bu düşünce, savaştan çıktığı için seferberlik bilinciyle kalkınmaya çalışan bir ülke olan Türkiye'nin kuruluşunda temel alınan bir düşünce olmuştur. Üstelik “düzen içinde ilerleme” yani

97 M. Cengiz Yıldız, “Osmanlı'nın Son Dönemindeki Üç Düşünce Akımının Sosyolojik Analizi: Batılılaşma, İslamcılık, Milliyetçilik”, *Fırat Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi*, s.3-4

98 Mehmet Doğan, *Batılılaşma İhaneti*, Dergah Yayınları, İstanbul 1978, s.139-140

99 İlyas Söğütü, “Tarihsel ve Toplumsal Bağlamı İçinde Kemalizm, Aydınlanma, Muhafazakârlık İlişkisi Üzerine Bir Derkenar”, *Doğu-Batı Düşünce Dergisi*, S. 14, s.169

yeni bir düzen kurmak yerine, mevcut düzeni iyileştirerek ilerleme düşüncesi Türk muhafazakârlığının oluşmasında da etkili olmuştur.

Gökalp, “İçtimaiyat ve Fikriyat” (sosyoloji ve ideoloji) adlı makalesinde, Türk cemiyet yapısını ve sorunlarını sosyoloji bilimiyle açıklamaya çalışmıştır. Ona göre sosyoloji ilmi, fertlerin cemiyete olan tesirlerini açıklamaktaydı. Bu açıdan bakıldığında Gökalp, Durkheim’ci bir yaklaşıma sahiptir. Gökalp, milliyetçiliği karakterize ederken Fransız sosyolog ve filozoflardan özellikle Saint Simon’dan etkilenmiştir. Ancak o daha ziyade Alman milliyetçiliğine yakındır. Çünkü Fransız sosyolog ve filozofları mevcut düzeni yıkmak ve yeni düzen kurmak isterler ve muhafazakâr değillerdir. Gökalp ise milliyetçiliğinde inkılapçı fikirlerle muhafazakâr fikirleri birleştirmeye çalışır. Bunu yaparken de millet psikolojisini, yerli ve tarihi değerleri göz önüne almıştır.¹⁰⁰

Gökalp, her şeyden önce Türkçü kimliğiyle ön plana çıkmıştır. Ancak bu Türkçü kimliği Batılılaşmayı reddetmemiştir. Çünkü yetiştiği dönemde var olan Türkçülük, İslamcılık, Osmanlıcılık düşüncelerinin hepsinde Batı teknik-bilim bakımından Osmanlı’dan ve diğer devletlerden öndeydi ve gerek Osmanlı Devleti’nin gerekse Türkiye’nin, Batı’dan alacağı şeyler bunlardan ibaret olmalıydı.

Gökalp’te Batılılaşmanın mutlak surette gerekli olduğunu savunmakla birlikte, Türk kültürünün korunmasını da zaruri görmüştür. Hatta Batı tarzı yapılan yeniliklerin artık normal karşılanması gerektiğine dair görüşünü bir makalesinde şöyle paylaşmıştır:

“Beynelmilel medeniyetlere ait müesseselerin kolayca milli hayata girmesi artık bizi şaşırtmalıdır. Bu hal ya milli hars ile beynelmilel müessese arasındaki tabii bir tevafuktan ileri geliyor yahut bu müessesenin milli hayata girişi esassız bir görünüşten ibarettir.”¹⁰¹

100 Faik Gözübüyük, “Ziya Gökalp Milliyetçiliği”, *Türk Yurdu Dergisi*, S.289, s.22-23

101 Ziya Gökalp, “İçtimaiyat ve Fikriyat”, *Dergisi C.2*, S.293, s. 38-39

Ziya Gökalp, Yusuf Akçura'nın "*Üç Tarz-ı Siyaset*" ine benzer "Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak" adında bir makale serisi yayınlamıştır. Bu eserinde, devrindeki İslamcılık ve Batıcılık düşüncesiyle, Türkçülüğün birbirine zıt olmadığını ve aralarında anlaşığı yerleri göstermek istemiştir. Ona göre, bu üç fikri temsil eden zümreler aynı millete aitse aralarında mutlaka uygunluk bulunduğu anlamına gelmektedir.¹⁰² Gökalp'e göre, muasırlaşmak şekil ve yaşayış yönüyle Avrupalılara benzemek değil, bilgi ve sanayi mallarını Avrupa'dan alma zorunluluğundan kurtarmaktır.¹⁰³ Ve Gökalp, burada şu sonuca varmıştır: "*Türk milletindenim, İslam ümmetindenim, Garp medeniyetindenim.*"¹⁰⁴

Ziya Gökalp'in düşüncesinde muhafaza edilen şey "*hars(kültür)*" olmuştur. "*Bir millette hars asıldır, medeniyet alınır*" sözüyle de anlaşıldığı gibi, bu konudaki düşüncelerini medeniyet-hars ayrımıyla anlatmıştır. Özellikle "İnkılapçılık ve Muhafazakârlık" makalesinde buna değinmiştir. Bu makalede, Türk siyasal yaşamında muhafazakâr partilerin yararlı olduğunu düşünmüştür ve ananeyi canlı ve cansız olmak üzere ikiye ayırmıştır. Cansız anane Osmanlı'ya ait, artık işe yaramayan şeylerdir ve yıkılmalıdır ve bunları muhafazakârlar yıkar diye düşünmüştür Canlı ananeler ise İnkılâpçılar tarafından yıkılır yerine mefkûreler koyarlar. Bu noktada muhafazakârlar inkılapçıları destekler. Osmanlı, cansız ananeleri temsil eder, Türk harsı ise canlı ananeleri temsil etmektedir. Bu bağlamda Gökalp, görüşlerini aşağıdaki gibi özetlemektedir:

"Biz, Osmanlı medeniyeti sahasında inkılâpçıyız, Türk harsı sahasında da muhafazakâriz. Türk inkılâpçılığı, medeniyet hususunda muhafazakârlığı asla kabul edemez. Türkçülük ancak harsta muhafazakârdır.(...) Garp medeniyetine girerken, en ziyade dikkat edeceğimiz cihet milli kuvvetimizi bozmamak, tam ve

102 Gözübüyük, *a.g.m.*, s.22-23

103 Kerem Ünüver, "Ziya Gökalp" 2008 İstanbul, *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Milliyetçilik*, (Ed.: Tanıl Bora), İletişim Yayınları, İstanbul 2008, s.31

104 Faruk K., Timurtaş, "Ziya Gökalp'e Dair", *Türk Yurdu Dergisi*, S.282, s.19

sağlam olarak muhafaza etmektir. Türk inkılâpçıları işte yalnız bu noktada muhafazakârdırlar.”¹⁰⁵

Yani Gökalp’e göre, Batı medeniyetini benimserken muhafaza edilecek tek şey Türk harsıdır. Ona göre, her milletin kültürü sadece kendisini terbiye edebilmek amacı taşımaktadır. Yani Türk çocuğu Türk milliyetinin içinde yaşıyorsa, Türk kültürüne göre terbiye edilmelidir ve terbiye konusunda medeniyeti bırakıp kültüre göre hareket edilmesi gerekmektedir.¹⁰⁶ Bunu muhafaza etmek gericiliğe sebebiyet vermeyeceği gibi, Batılı tarzda ilerlemeleri de reddetmek anlamı taşımaz. Zaten onun düşüncesindeki muhafazakârlık, irticadan ayrılmıştır.

Ziya Gökalp’in yanı sıra Türk düşünce tarihinde ve özellikle Türk muhafazakârlığının oluşmasında Kemalizm bir düşünce olmuştur. Türk muhafazakârlığının anlaşılması açısından Kemalizm’i anlamak önem arz etmektedir.

Kemalizm’in ideali; Türkiye’yi muasır medeniyetler seviyesine çıkarmaktır. Bunun için de çareyi Batı medeniyetini örnek almakta bulmuş ve yaşanan Batılılaşma ile Türkiye’de siyasal, sosyal, kültürel ve günlük hayatın her alanında birçok değişim ve dönüşüm yapmakta bulmuştur. Bu açıdan Kemalizm’i, ilerlemeci ve devrimci bir ideoloji olarak tanımlamak yanlış olmayacaktır.

Kemalizm, pozitivisttir ve bilime dayanmıştır. “*Hayatta en hakiki mürşid ilimdir*” sözünden de anlaşılacağı üzere ilime ve fenne çok önem vermiştir. Ancak Kemalizm’in bütün bu pozitivistliğine ve ilerlemeci olmasına rağmen, onun muhafazakâr özellikler taşıdığı görülmektedir. Nazım İrem, Kemalizm’in dayandığı pozitivism için şunları söylemiştir:

“Pozitivism gerçekte bir aydınlanma değildir, değişim değil düzen fikrine siyasal içeriğini veren ve Aydınlanmanın akılcılığına, özerk birey ve onun üzerine bina

105 Gökmen, *a.g.e.*, s.137-141

106 Gözübüyük, *a.g.m.*, s.22-23

edilen vazgeçilmez haklar rejimine sıcak bakmayan ve bu haliyle de muhafazakârlığı destekleyen bir bilim anlayışıdır.”¹⁰⁷

Tanıl Bora ise, Kemalizm’in muhafazakâr bir içeriğe sahip olduğunu şu sözleriyle ifade etmiştir:

“Cumhuriyet modernleşmesinde hakim olan paradigma olarak Kemalizm, muhafazakârlığa ve kendini muhafazakâr olarak konumlandıranlara karşıdır. Bu paradigmada hâkim çizgi, medeniyet-kültür ayrımıyla belirginleşen ve modernleşmeyi Türk kültürünü ihya edecek bir çözüm olarak gören, Türk modernleşmesine içsel olan muhafazakâr damardır. Türk modernleşmesinin muhafazakârlığa taban tabana zıt sayılması, muhafazakârlığın genel olarak dinsel gelenekçiliğe indirgenmesinden dolayıdır. Türk modernleşmesi, siyasal rejimi kurumsallaştırıp, kendini bir statüko olarak var edebilme sürecinde geliştirdiği otoriter-devletçi karakter açısından muhafazakârlıkla uyum içindedir.”¹⁰⁸

Kemalizm’in muhafazakâr olarak görülmesine sebep olan bir diğer neden de, Atatürk’ün, milliyetçi-muhafazakâr kimliğe sahip Ziya Gökalp’in fikirlerinden etkilenmiş olmasıdır. Çünkü Kemalist düşünceyle yapılan çoğu yenilikler milliyetçiliğin etkisiyle yapılmıştır. Atatürk, özellikle Türk kültürünün ve milli değerlerinin korunmasına özen göstermiştir. Türk Tarih Kurumu’nu kurması, Türk kimliğinin kökenlerinin Orta Asya Türk tarihine kadar uzatması onun Türk kimliğini, Osmanlı- İslam kimliğinin önüne geçirmeye çalışmasının örneklerindedir.¹⁰⁹

Kemalizm ve Türk muhafazakârlığı arasındaki bu zıtlıklar ve benzerlikler, bu iki ideolojinin birbirilerini oluşturmasına önemli bir etken olmuştur. Kemalizm’e karşı ilk eleştiri de yine Türk muhafazakârları tarafından geliştirilmiştir.

1930’lar, Kemalizm’in tam anlamıyla hakim olduğu bir yıl olmuştur ve Batılılaşma politikası tek ideoloji haline gelmiştir. İktidarın siyasetine ilişkin bir tereddüt ya da değişim hızı açısından gelebilecek yavaşlama isteği, o dönem iktidarı tarafından irtica yanlıları olarak adlandırılmıştır ve o dönem muhafazakârlarını

107 Söğütü, *a.g.m.*, s.177

108 Tanıl Bora, “Türk Muhafazakarlığında Bazı Yol İzleri”, *Toplum ve Bilim Dergisi*, S:74, 1997, s.16

109 Söğütü, *a.g.m.*, s.180

inkılapların karşısına konumlandırmıştır. Bu da muhafazakârlığın irtica ile bir tutulmasına neden olmuştur.¹¹⁰ Ancak Türk muhafazakârları, zaten olduğu dönem Ziya Gökalp'ten beri, ümmetçiliğe karşı milliyetçiliği, dinin otoritesine karşı da laikliği benimsemişlerdir.¹¹¹

Türk muhafazakârları ilk olarak Cumhuriyetçi muhafazakârlar olarak ortaya çıkmıştır. Peyami Safa, Ahmet Ağaoğlu gibi isimler 1930'lu yıllara doğru liberalizm ve sosyalizme karşı bir siyasal konumda şekillendirmeye başlamışlardır. Cumhuriyetçi muhafazakârlık, Kemalizm ve Türk inkılabının yarı bağımsız aydın grubunca gerçekleştirilmiş ilk ideolojik yorumlarından birisi olmuştur.¹¹²

Türk muhafazakârları ortaya çıktığı andan itibaren Batılılaşmayı da desteklemişlerdir. Özellikle Safa, Kemalizm'i; "*skolastik düşüncüyü aşmış bir dindarlık, ırkçılıktan ayrılmış bir milliyetçilik ile uzlaşan bir toplum programı olarak*" görmüştür.¹¹³ Türk muhafazakârları, Atatürk devrimlerini, Cumhuriyet değerlerini ve kurumlarına da aynı ölçüde desteklemişlerdir.

Türk muhafazakârlığının, Kemalizm'e yönelttiği eleştirilerin başında, pozitivism üzerinde yükselen Kemalist bilimcilik anlayışı gelmektedir. Bunun yanında, modernleşmenin, daha yavaş ve tedrici bir biçimde ilerlemesi gerektiğini düşünmüşler ve geleneği de modernleşmenin içine dahil etmek istemişlerdir.¹¹⁴ Ancak Türk muhafazakârları, bu eleştirileri ve cumhuriyetin günahlarını Kemalizm'e değil, Kemalizm'in etrafında örgütlenen Batıcı, pozitivist aydınlara yüklemişlerdir.¹¹⁵

110 Özkan, a.g.m., s.11

111 ¹¹⁷Hasan Ufuk Aktaşlı, "Türk Muhafazakârlığı ve Kemalizm: Diyalektik Bir İlişki", *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, S. 58, s.151

112Nazım İrem, "Bir Değişim Siyaseti Olarak Türkiye'de Cumhuriyetçi Muhafazakârlık" 2006 İstanbul, *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Muhafazakârlık*, (Ed.: Tanıl Bora), İletişim Yayınları, İstanbul 2006, s.106

113 Hasan Hüseyin Akkaş, "Türk Modernleşme Tarihinde Muhafazakâr Siyasi Düşünce", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C:3, S:2, s.5

114 Aktaşlı, a.g.m., s.149

115 Aktaşlı, a.g.m., s.151

Özellikle Peyami Safa ve *Kadro* dergisi etrafındaki Batıcı yazarlar bu konuda birçok polemige girmişlerdir. Bütün bunlar da Türk muhafazakârlığının gelişmesinde ve şekillenmesinde etkili olmuştur.



ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİ'NDE MUHAFAZAKÂR DÜŞÜN ADAMLARININ BATI ALGISI

3.1. Muhafazakâr Kimliğe Sahip Türk Düşünce Adamlarında Batı Algısı

Bu bölümde, 1945-1980 yılları arasında muhafazakâr düşünceyle özdeşleşmiş olan Türk düşün adamlarının fikriyatında Batı'nın ne anlama geldiği ve onlar için Batı algısını oluşturan etmenlerin neler olduğu incelenmiştir. Bu yıllar arasında, muhafazakârlık denilince akla ilk gelen Türk düşünürlerine yer verilmiştir. Bunlardan ilki, Türk muhafazakârlığının gelişimine büyük katkı sağlayan ve milliyetçi-muhafazakâr çizgiye yakın olan düşünür Peyami Safa olmuştur. İkinci incelediğimiz isim, Batı'ya dair derin bilgisinin yanında, büyük bir önyargısı bulunan kültürel-muhafazakârlardan Cemil Meriç olmuştur. Üçüncü olarak, İslamcı-muhafazakâr çizgide yer alan, Türk muhafazakârlığının önemli isimlerinden biri olan Necip Fazıl Kısakürek incelenmiştir. Dördüncü olarak muhafazakâr devrimin¹¹⁶ örneklerinden biri olması ve Batı'yı yakından tanınmasıyla birlikte, gerek 1945-1980 yılları arasında gerekse günümüzde fikirleri takip edilen bir düşünür olması nedeniyle, Nurettin Topçu ele alınmış ve incelenmiştir.

3.1.1. Peyami Safa'nın Batı Algısı

Peyami Safa, vefat ettiği 1961 yılına kadar aktif yazın hayatına milliyetçi-muhafazakâr çizgide devam etmiş, Türk muhafazakârlığının gelişimine katkıda bulunmuştur. Öncelikle 1936 yılında, ağabeyi İlhami Safa ile birlikte *Kültür Haftası* dergisini çıkarmış, burada Hilmi Ziya Ülken, Mustafa Şekip Tunç gibi yazarlarla, kültür, felsefe, sosyoloji gibi konular üzerine yazılar yayınlamışlardır. Ancak çok geçmeden aynı yıl dergi kapatılmış ve Safa, Avrupa turuna çıkmıştır. 1938 yılına

116 Tanıl Bora'ya ait bir söylemdir.

geldiğinde, Avrupa seyahatini, *Büyük Avrupa Anketi* adlı kitapta toplamıştır. Bu kitapta Avrupa medeniyetine ait gözlemlerini ve Batı'nın teknik yönüne olan hayranlığını yazmıştır.

Safa, 1938 yılında çıkardığı *Türk İnkılabına Bakışlar* adlı kitabında Türk Devrimini ve Kemalizm'i ele alarak ve bazı noktalarını eleştirerek, muhafazakârlığın gelişmesine katkı sunmuştur. Safa, ardından birçok roman yazmıştır. *Biz İnsanlar*, *Bir Akşamdı*, *Mahşer*, *Sözde Kızlar*, *Şimşek*, *Matmazel Noralyanın Koltuğu* gibi çoğu romanlarında, ana karakterleri Doğu-Batı olarak ikiye ayırmış, bunlardan maddiyatçı olan Batı, her zaman ahlakı bozuk, başka türlü yaşama isteğiyle başına iş açan genç kızlar ya da kendi milliyetini unutup Batılı olmaya çalışan erkek ya da kadınlar olarak tasvir etmiştir. Maneviyatçı Doğu ise, daha sakin hayat süren, namuslu, fedakâr, milli duyguları olan bir karakteri canlandırmıştır. Safa'nın Batılı tipini *Canan* romanının ana karakterinde ve *Biz İnsanlar* romanında, evine Fransız bayrağı asan ve köşkte çalışan Türkleri "Eşek Türk" diye azarlayan bir hanımefendide görmek mümkündür. Doğulu tipini ise yine *Biz İnsanlar* romanın başkarakterleri olan Muallim Orhan'da görmek mümkündür. Ayrıca *Mahşer* adlı romanında ise, I. Dünya Savaşı sonrası yurda dönen bir askerin gözünden, yaşanan toplumsal değişimlere değinmiştir.

Safa, diğer çoğu Türk muhafazakârı gibi, kültür-medeniyet ya da teknik-kültür ayrımını yapmıştır. Teknik-kültür üzerindeki düşüncelerini şöyle ifade etmiştir:

*"Teknik üzerinde ihtilaf yoktur. Köylüye varıncaya kadar herkes onun mahiyetini, lüzumunu ve ehemmiyetini bilir. En geri toplumlarda bile tekniğin tanrılaştığı bir devirdeyiz... Fakat kültürsüz teknik olamayacağını, kültürsüz hiçbir şey hukuk ve ahlak, sanat ve güzellik, medeni bir toplum düzeni olamayacağını herkes bilmez (...) Tekniğin lüzumunu anlamak kolay, çünkü maddi nimetleri çocuğun idrak edeceği kadar açıktır. Fakat onun ve her şeyi yaratan kültür, elektrik gibi yanmaz, otomobil gibi yürümez, asansör gibi inip çıkmaz tayyare gibi uçmaz. Yanar da, yürü de, uçar da, yükselir de, fakat gözle görülmez. Anlaşılması için yaşanmış bilgilerin dolgunluğu lazımdır (...) Biz kültürsüz bir teknik kalkınmanın mümkün olabileceğine inanmış, saf insanlar mıyız?"*¹¹⁷

117 Peyami Safa, "Teknik ve Kültür", *Milliyet*, s.8, 7 Temmuz 1955

Yukarıdaki açıklamada görüldüğü gibi Safa, tekniğin öneminin farkında olmuş ancak kültürü teknikten önce tutmuştur. Safa, aynı zamanda çıkarmış olduğu *Türk Düşüncesi* dergisinde de teknik-kültür ayrımı üzerine pek çok yazı kaleme almıştır. Safa,

“(...) Teknik ilerlemenin hiçbir zaman aleyhinde bulunmayan Türk Düşüncesi, hayat seviyesinin alçalmasını da istemiş değildir. Ancak bu seviyenin manevi seviye ile bir hizaya gelebilmesi için, ikisi arasında, ikincinin yükselmesini sağlayacak bir ayarlamaya lüzum olduğunu tekrarlamıştır (...) Bugün olduğu gibi dün de Avrupa hayranı idim.”¹¹⁸sözleriyle, bu ikisi arasında bir dengeyin olması gerektiğini dile getirmiştir.

Safa, siyasi anlamda, yaşadığı dönemde, Batı ile yaşanan olayları, *Milliyet* gazetesindeki köşe yazılarında yer yer paylaşmıştır. Onun haricinde siyasi olarak Batı’yı incelemekten uzaktır. O, Batı’yı daha çok manevi yönden, yaşadığı buhranlarıyla ve medeniyetiyle, Türkiye ve diğer ülkeler üzerindeki tesiriyle incelemiş, ona göre bir Batı algısı meydana gelmiştir. Bu yüzden Safa’nın öncelikle siyasi anlamda Batı algısı, daha sonra medeniyet olarak Batı algısı incelenmiştir.

3.1.1.1. Safa’nın Siyasi Olaylardaki Batı Algısı

Yukarıda belirtildiği gibi Safa, Batı ile Türkiye ilişkisini, siyasi yönlerinden ziyade, kültürel, sosyolojik ve psikolojik yönleriyle ele almıştır. Ancak, milliyetçi kişiliğinin etkisiyle, yaşadığı dönemde büyük bir olay olan Kıbrıs sorununa kayıtsız kalmamış, Kıbrıs ile ilgili çözüm önerilerini ve yorumlarını, görev yaptığı gazetelerde dile getirmiştir.

Safa, gazete yazılarında “Kıbrıs Türk’tür” cümlesini her zaman vurgulamış ve bu konuda asıl muhatabın, Yunanlılar değil, İngilizler olduğunu savunmuştur. Aynı zamanda Kıbrıs’tan asla taviz verilmemesi gerektiğinin altını çizmiştir. Safa,

118 Peyami Safa, *20. Asır Avrupa ve Biz*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2016, s.248

İngilizlerin Kıbrıs konusunda Rum yanlısı bir tutum takındığını yazarak İngiltere'nin izlediği politikayı eleştirmiştir.¹¹⁹

Safa'nın, Kıbrıs konusunda ABD'yi de eleştirdiği bazı olaylar olmuştur. Bunlardan biri, ABD'nin, New York Valisi Harriman'ın, Makarios'u New York'a davet etmesidir. Safa, bu daveti Harriman'ın oy alma gayesine bağlamış ve devamında ise ABD'de küçük bir azınlığın oyunu almanın ve Avrupa'da sayıca az bir milleti memnun etmenin, büyük çoğunluğu ve büyük bir milleti gücendireceğini ifade etmiştir. Aynı zamanda Türkiye'de İngiltere'ye karşı duyulan düşmanlığın yakın bir zamanda ABD için de duyulabileceğini belirtmiştir.¹²⁰

Safa, bir yazısında ise, Fransa'da ve ABD'de, Kıbrıs konusunda Türk aleyhtarlığı yapan gazete ve dergilerin varlığından duyduğu rahatsızlığı şöyle dile getirmiştir:

“Paris'te Fransızca üç Yunan gazetesi çıkar. Kıbrıs davasında, bütün hakikatler tahrif edilerek Yunanlıları haklı çıkarmak için sistemli neşriyat yapılır. Bunlara karşı da Türkiye Elçiliğinin tesirli hiçbir müdafaa organı yoktur (...) Amerika'da Yunanca gazete ve mecmualar çıkar (...) Bunlardan bir tanesi önümde duruyor. Kapağında bir Türk askerini ayağının altına almış Yunanlının resmi ve içinde Türkler aleyhinde hezeyanlar var. İstanbul Rumları bile bu mecmualara abonedir.”¹²¹

Safa, Kıbrıs sorununun sadece Birleşmiş Milletleri ilgilendiren bir konu olduğunu ve NATO'nun bu konuya karışmaması gerektiğini düşünmüştür. *“Sokakta kavgaya tutuşan iki adamın arasına girer gibi, Paris'te acele toplanan NATO Konseyinin müdahalesi bu davada esaslı bir anlaşma zemini teşkil edemez”¹²²* Bu yüzden Kıbrıs konusunda Türkiye'nin, Yunanistan ve NATO ile tehdit edilmesinin mümkün olmayacağını vurgulayan Safa, her iki durumda da kaybeden tarafın Türkiye

119 İsmail Şahin, Selma Parkalay Topbaş, “Kamuoyu ve Dış Politika Bağlamında Peyami Safa'nın Yazılarında Kıbrıs Meselesi”, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C:7, S:13, s.402

120 a.g.m., s.408

121 a.g.m., s.403

122 a.g.m., s.405

olmayacağını söylemiştir. Türkiye'nin NATO'dan çıkması durumunda, NATO'da yaşanılacak olumsuz durumları şu ifadeleriyle anlatmıştır:

“Yunanistan NATO'dan ayrılırsa nüfusu Türkiye'ninkinin beşte biri nispetinde, stratejik imkânları bizimkine nispetle çok daha az bir küçük devlet eksik oluyor. Türkiye NATO'dan ayrılırsa, seferberlik imkânlarıyla Avrupa'nın ikinci veya üçüncü derecede, harp kabiliyeti birinci derecede büyük ordulardan birine ve Rusya'ya doğrudan doğruya tehdit eden en etkili üslere sahip İslam âlemi eksilmiş olur.”¹²³

Safa, 1957 yılında ise, “Kıbrıs'ın tamamına kavuşmak için gerekirse NATO'dan çekiliriz.” açıklamasında bulunmuştur. Safa, 1952 yılında ise, Kıbrıs'ın, Türkiye'nin menfaatleri doğrultusunda bir çözüme ulaşması için, şu isteklerde bulunmuştur:

“Birleşmiş Milletlere müracaat; Kıbrıs'ın Devletler Hukuku, tarih, jeopolitik, strateji ve etnoloji bakımından hangi memlekete ait olduğunu inceleyecek tarafsız ilmi bir komisyon teşkilini ve Kıbrıs davasının ona havale edilmesini istemek; Hiçbir netice vermeyen ve zaaf ifade eden taksim tezinden vazgeçmek, (...) Bağdat Paktından ve bütün Orta Doğu anlaşmalarından çekilmek, NATO'ya karşı daha ihtiyatlı bir pozisyona geçmek ...”¹²⁴

Safa, Avrupa Birliği konusunda ise olumsuz bir tavır içerisinde olmuştur. Avrupa Birliği'ni sadece, siyasi ve ekonomik gaye gütmeyeceğini, esas amacının bütün dünyayı tek bir millet haline getirmek olduğunu, Türkiye'yi ve diğer hür devletleri yok ederek onları büyük devletlerin kölesi yapmak olduğunu iddia etmiştir.

“Avrupa Birliği politikasından bugünkü harbi doğuran Avrupa ikiliği doğdu ve nihayet bütün dünya iki muharip cepheye ayrıldı. Çünkü Avrupa Birliğinin temeli, ne Briand'ın tasarladığı gibi yalnız siyasi, ne de Funk'un anladığı gibi yalnız iktisadi olabilir (...) Bu maskara birlik fikri evvela Türkiye'yi dünya haritasından silmekle işe başlayacaktır.”

Devamında ise şunları söylemiştir:

“Avrupa Birliği gibi bir kıta taazzuvu, Avrupa'nın bünyesini yapan her uzvun, her milletin milli taazzuvuna bağlıdır. Milli şuurların ve milli iradelerin coğrafi bir vahdette erimesini isteyen bir Avrupa Birliği, bir orkestra hazırlamak için ona iştirak edecek musiki aletlerini kırmak isteyen bir delinin hayali nispetinde mümkün olabilir... Fakat bu plan, Versay'ın bir alay kukla ve tampon millet icat

123 A.y.

124 a.g.m., s.408

*eden gülünç milletler apukuryası olmayacak, Türkleri gibi bütün tarihinde bir tek esaret dakikası yaşamamış hür milletleri dünya haritasından silmeye ve bütün varlıklarını büyük devletlerin kölesi olmaya borçlu kavimleri sipsivri yükseltmeye kalkmayacaktır.*¹²⁵

Safa, “*Garb medeniyetiyle, Garb emperyalizmini gene birbiriyle karıştırmaya başlamıştık. Garb emperyalizmine karşı kinimizi Garb medeniyetine de çevirdik.*¹²⁶ sözleriyle, Batı’nın sömürgeci yanını vurgular ancak Batı’nın sömürgeci olmasından dolayı, onun medeniyetine karşı alınacak olumsuz bir tutumun da yanlış olacağından bahsetmiştir.

3.1.1.2. Safa’nın Manevi Yönden Batı Algısı

Safa, Avrupa’yı birçok şekilde tanımlamıştır. “*Bütün bu ruhu ve zekâsıyla nedir bu Avrupa? Ferde saygı gösterilen yerdir, tenkit ruhunun ve imkânının yaşadığı yerdir, aklın tebcil edildiği yerdir(...) Avrupa kafasıyla düşünen ve amel eden her yer Avrupa’dır.*¹²⁷ “*Avrupa hem bir kıta, hem de bir kafadır.*”¹²⁸ Safa, Avrupa kafasını, Avrupa topraklarında doğup, dünya üzerindeki diğer milletlere dağılan maddi-manevi bir medeniyet olarak görmüştür. “*Avrupa kafası üç disiplinden doğdu: Roma’nın cemiyet disiplini, Hıristiyanlığın ahlak disiplini, Yunanistan’ın zekâ disiplini.*¹²⁹

Safa, Avrupa’yı kudretli bir makineye benzetmiş ve onun teknik ilerlemesine hayran olmuştur:

“Maddi ve manevi kıymetlerin mübadelesinden, ırkların ve milletlerin işbirliğinden, dinlerin, sistemlerin, menfaatlerin rekabetlerinden doğan bu Avrupa, gayet mahdut bir toprak üstünde bütün fikirlerin, akidelerin, keşiflerin yığıldığı bir çarşıdır ki yeryüzünün her köşesinde oraya maddi ve manevi kıymetler akını başladı (...) Ve Avrupa denilen o kudretli makine, şarkın

125 Safa, a.g.e., s.192-193

126 Peyami Safa, *Türk İnkılabına Bakışlar*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1995, s.91

127 Safa, *20. Asır...*, s.196

128 Safa, *Türk İnkılabına...*, s.111-112

129 Safa, *Türk İnkılabına...*, s.116

kendisine yolladığı maddi veya manevi, ham maddeleri işleyerek ona yepyeni maddeler, fikirler, buluşlar çıkardı.”¹³⁰

Ancak Avrupa’daki bu teknik ilerlemede sadece Avrupalıların değil, Türklerin ve Arapların yani Doğu medeniyetinin de katkısı olduğunu ve Doğu medeniyetinin neden Batı medeniyeti gibi ilerleyemediğini şu sözleriyle sorgulamıştır:

“Ortaçağda Yunan düşüncesini Hıristiyan Garb’a tanıtanlar ilk önce Türkleri, sonra Araplardır... Niçin daha şarkta ve daha mistik doğan Hıristiyanlık Avrupa’da yayılmış, daha Garb’ta ve daha rasyonalist doğan Müslümanlık en fazla Asya’yı kazanmıştır (...) Hasılı niçin Hıristiyan Garb düşüncesinde Müslümandır ve İslam Şark, düşüncesinde Hıristiyandır. Bu çaprazlama tekâmülün ve bu kafa değiş tokuşunun sırrı nedir?”¹³¹

Safa, bu iki medeniyet arasındaki ilişkiyi, Doğu-Batı senteziyle izah etmeye çalışmıştır. Safa’ya göre, Batı’nın, Doğu maneviyatına, Doğu’nun ise Batı aklına ve tekniğine ihtiyacı vardır ve bunlar birbirini tamamlama özelliğine sahiptir. O, Doğu ile Batı arasındaki mücadeleyi, insanın kendi nefsiyle verdiği mücadeleye benzetir.¹³² O yüzden Safa’nın görüşünde, Batı medeniyeti dışlamak yoktur.

“Asya’dan Avrupa’ya akın etmiş ve nihayet ikisinin birleşik bölgesi Orta Doğu’da yerleşmiş bir millet olarak, tarihimiz ve coğrafyamız, bize bir Doğu-Batı medeniyeti sentezi emrediyor. Batıyı reddedemeyiz ve eski medeniyetimizin harabeleri içinde kalamayız. Bu sentez fikri Avrupa medeniyetiyle zaruri temas halinde bulunan bütün Uzak ve Orta Doğu memleketlerinde tek cankurtarandır (...) Batı kültürü de böyle bir senteze muhtaç ve mahkûm görünüyor.”¹³³

Safa’ya göre, bir millet yabancı ve üstün bir medeniyetten ilim, yöntem, sanat, rejim, kelime, muaşeret ve her şey alabilir, almalıdır ancak tek şart milli ruhun özünü bozmamalıdır ve her Türk Batıcı ve medeniyetçi olmadan daha önce ve daha fazla milliyetçi ve maneviyatçı olmalıdır.¹³⁴

130 Safa, *Türk İnkılabına...*, s.114

131 Safa, *Türk İnkılabına...*, s.172-173

132 Safa, *20. Asır...*, s.216

133 *Son Havadis*, “Avrupa’nın Kaçırılması”, 14 Kasım 1960, s.8

134 Beşir Ayvazoğlu, *Doğu-Batı Arasında Peyami Safa*, Ufuk Kitapları, İstanbul 2000, s.220

Safa, teknik seviyenin yükselmesiyle manevi seviyenin alçalması arasında bir orantısızlıktan bahsetmiştir. Ona göre, tabiat ve madde ilimlerinin, endüstri ve tekniğin hayret verici gelişmesi, insanlara keyif hırsı aşlamış ve manevi değerlere olan inancı ve bağımlılığı azaltmıştır.¹³⁵ 19.yüzyıl Batı pozitivismi, Kant ve Durkheim gibi düşünürlerle yıkılmış, 20.yüzyıl da Batı mistik ve maneviyatçı bir görüş kazanmıştır. Ona göre, Bugünkü Batı medeniyeti sadece müspet ilim ve teknik değildir, orada din, aşk, hürriyet gibi insanı madde ve tabiatın üstüne çıkararak yüceltici manevi değerlerin kültür havası da vardır.¹³⁶ Yani Batı'da, insan merkezli dünyadan, Allah merkezli dünyaya geçiş yaşamıştır.¹³⁷

Safa'ya göre, Batı manevi bir buhran yaşamaktadır. Buhranın (aile, ahlak, ekonomi, rejim buhranı...) temeli ise, insanın ölçüsünü insanda bulan, insanı tanrılaştıran ve insanın bencilliğini arttırarak onun keyif ve kazanç peşinde koşturarak Rönesans'a kadar dayanır.¹³⁸ Çünkü ona göre, Rönesans'tan beri kendi kendini gayeleştiren insan, Allah'ı öldürerek onun yerine geçmek istemeyen insanın teknik ve manevilik mücadelesi vermiştir. İnsan, dinin, ahlakın ve manevi tercihlerinin yerine koymak istediği ilmin yetersizliğiyle karşılaşmıştır.¹³⁹

Safa, buhranın politikadaki işaretlerini, I. Dünya Savaşı'nın sonundan beri, çeşitli milletlerin ekonomik sistemleri arasındaki uçurumlardan, gümrük setlerinden ve II. Dünya Savaşı'nın sonundan beri Demirperde memleketleri ile hür dünya ekonomileri arasındaki çatışmalardan doğan büyük sarsıntılarda görmüştür. Bu konuda şu açıklamalarda bulunmuştur:

“Buhranın politikadaki işaretleri, XX. yüzyılda iki büyük dünya harbinin zuhuru ve üçüncüsünün hazırlanmakta olmasından başka, dokuz yıldan beri insanlığın

135 Ayvazoğlu, *Doğu-Batı Arasında...*, s.214

136 Safa, *20. Asır Avrupa...*, s. 178

137 Safa, “Türk Düşüncesi ve Batı Medeniyeti”, *Türk Düşüncesi Dergisi*, C.1, s.9

138 Safa, *20. Asır Avrupa...*, s.276

139 Safa ”İnsanın Yeni Manası”, *Türk Düşüncesi Dergisi*, C.1, S.3, s,161-164

barışa kavuşamaması, dünyanın senbolile cihan telakkisi ve insan anlayışı bakımından birbiriyle uzlaşmasına imkân olmayan iki parçaya ayrılmasıdır.”¹⁴⁰

Safa, teknik ilerlemenin insanın maddi durumunu iyileştirdiğine, maddi açıdan refaha eren insanın daha fazlasını istemesiyle onun ruhunda oluşan doyumsuzluk hissine ve daha sonra bunun insan üzerinde yarattığı buhrana dikkat çekmiştir. Bu buhranın Avrupa’da önü engellenemez bir saldırganlığa yol açtığını şu sözleriyle ifade etmiştir:

“Hiçbir asırda görülmemiş bir azgınlıkla saçlarını yolan, haykıran ve kan kusan Avrupa hastadır. Kudurmuş mudur, çıldırılmış mıdır, yaratma ve yok etme iradeleri arasında yalpa vuran bir ruh tetanosuna mı yakalanmıştır? Fakat hastadır... Her buluş, her ihtilal, her buhran ve her savaş da bütün dünyaya Avrupa’dan geldiğine göre, evrensel davanın çözümüne yine oradan başlamak gerek (...) Avrupa’nın dertleri siyasi olduğu kadar da içtimai ve iktisadidir.”¹⁴¹

Yani Safa, Avrupa’nın saldırganlığını, onun hem toplumsal yapısından hem de ekonomik çıkarlarının peşinde koşmasından kaynaklandığını göstermeye çalışmıştır.

“Batı medeniyetinin bizi nasıl kurtaracağını düşünmeden önce onun kendi kendisini nasıl kurtaracağını düşünmeliyiz.” demiştir. *“Doktoru can çekişen hastaya benziyoruz. Selameti Batı’da aradığımız tarihten beri, yüzyıldan beri Avrupa medeniyeti, bugün kendisini kıvrandıran buhranın artık her zekâya teslim olmuş bedahatini hazırlayan safhalarını yaşamıştır.”¹⁴²*

Devamında ise şunları söylemiştir: *“Kendi kendini gayeleştiren insanın kendinden daha üstün bir değerler maverası için kendini vasıta sayması imkânı kalmamıştır. Onun teknik zaferi ile manevi bozgunu arasındaki bu tersine nispet zamanımızdaki medeniyet buhranının kaynağıdır.”¹⁴³* Safa, Avrupa ve onun etkilediği diğer tüm medeniyetlere binaen, teknik ilerlemenin, manevi ilerlemeyle eşit oranda artması gerektiğini, bu oranın bozulması halinde, insan ve toplum üzerinde yaşanacak buhranın önüne geçilemeyeceğini söylemiştir.

140 Safa, “Biraz Daha Aydınlık”, *Türk Düşüncesi Dergisi*, S:4, C:1, 1 Mart 1954

141 Safa, 20. Asır..., s.202-203

142Safa, “İnsanın Yeni Manası”, s.161

143 Safa ”İnsanın Yeni Manası”, s.162

3.1.2. Cemil Meriç'in Batı Algısı

Cemil Meriç, Fransızca bilmesinden dolayı Batı yazarlarını kolaylıkla takip etmiştir. Tanzimat'tan bu yana yaşanan Batılılaşma ile birlikte Türkiye'nin Batı'ya yakınlaşmasına, diğer Türk muhafazakârları gibi Meriç de mesafeli yaklaşmıştır. “*Ya Batılı olacağız yahut Batı'nın azat kabul etmez sömürgesi.*”¹⁴⁴ Vefat tarihi 1987'ye kadar hemen hemen bütün kitaplarında ve bazı dergilerde, Avrupa ile birçok yazılar kaleme almıştır.

Meriç, Batı ile siyasi olarak değil, kültürel olarak ilgilenmiştir. Asya'nın Avrupa'yı, Avrupa'nın Asya'yı tanımasını istemiştir.

*“Türk insanı Batı dünyasını tanımak için Batı'nın bütün düşünce dünyasını tanımak, sonra kendi dünyasına dönmek zorundadır.”*¹⁴⁵ *“Elbette ki Batı'yı tanımak zorundayız. Evvla düşman olarak, sonra kendi kendimizi tanımak için. Önce kendimizi fakat önce kendimizi tanımak için de birlikte Batı'yı tanımalıyız. Batı'yı bütünüyle doğru kabul edemeyiz.”*¹⁴⁶ *“Düşman hepimizin ortak düşmanı: Yalancı Avrupa, şuursuz Ortadoğu insanı. Türkiye hem Avrupa'yı tanımıyor hem de kendi mazisini bilmiyor.”*¹⁴⁷

Öncelikle, Meriç, Türk muhafazakârlarında bulunan kültür-medeniyet ayrımını reddetmiş ve bu iki kavrama karşı alternatif iki kavram üretmiştir: İrfan ve umran. Meriç, Batılı olan “kültür” kelimesini ve Gökalp'in ortaya attığı “hars” kelimesini beğenmemiştir. Hars, hasat toplamak gibi birçok tuhaf anlamı bulunan, kulağa ahenksiz gelen bir kelimedir. Kültür ise, “*katı, fakir ve tek buutlu bir lafız. Kültür kaypaklığı, müphemiyeti ve seyyaliliyetiyle Avrupa'dır. Tarif edilmeyen ve edilemeyen bir kelime... Alman için başka, Fransız için başka...*”¹⁴⁸

Meriç, kültürün ve harsın yerine koyduğu irfanın önemini ise şu tanımlamalarla yapmıştır:

144 Cemil Meriç, *Jurnal I*, İletişim Yayınları, İstanbul 1985, s.12

145 Cemil Meriç, *Sosyoloji Notları ve Konferanslar*, İletişim Yayınları, İstanbul 1999, s.266

146 Meriç, *Sosyoloji Notları...*, s.293

147 Meriç, *Sosyoloji Notları...*, s.37-39

148 Cemil Meriç, “Siyamlı İkiizler Yahut Medeniyet-Kültür”, *Türk Edebiyatı Dergisi*, S:102, 1982, s.8

“İrfan beşeri beşer yapan vasıfların bütünüdür. Batı’nın “kültür”ünde bu zenginlik, bu ihtişam, bu hayata istikamet veriş yok. İrfan, düşüncenin bütün kutuplarını kucaklayan kelime. Tecessüsü madde dünyasına çivilemeyen, zekâyı zirvelere kanatlandıran, beşeriye ilahi ile kutsileştiren, uzun ve çileli nefis terbiyesi.”

Devamında ise, kültürün, Avrupa’nın uydurduğu bir kavram olduğunu ve medeniyetle olan benzerliğini şöyle ifade etmiştir:

“Bu bukalemun lafız, aşağı yukarı medeniyet demek. Medeniyet ne? İslam bu keşmekeşten asırlarca evvel kurtulmuş, medeniyet ve kültür, aynı bütünün iki cephesi. Bütün, tek kelime ile ifade edilmiş: Umran. Medeniyet kelimesi can çekişiyor. Hars zaten ölü doğmuştu.”¹⁴⁹

Meriç’in bu ayrımı, Türk muhafazakârlarındaki Türk kültürünü koruyalım, Batı medeniyetini alalım önerisine ve Batılılaşmaya da karşı çıkıştır. Çünkü ona göre Avrupa ve Türkiye farklı iki medeniyettir ve Doğu-İslam kimliğe sahip Türkiye’nin, Batı-Hristiyan kimliği sahip Avrupa medeniyetine geçmesi mümkün değildir.

“Çağdaşlaşmak neden Hıristiyan Batı’nın putlarına perestiş olsun? Bu kendi derisinden çıkmak, kendi mukaddeslerini inkâr etmek ve peşin peşin köleliğe razı olmak değil mi? Biz apayrı medeniyetin çocuklarıyız; düşman bir medeniyetin, bambaşka ölçüleri olan, çok daha eski çok daha asil, çok daha insanca medeniyetin.”¹⁵⁰

Zaten Meriç için tarihin en büyük medeniyeti Osmanlı medeniyetidir. Avrupa’nın toprağa bağladığı vatan kavramını, bayrağa ve imana bağlayan bir medeniyettir. Milli kinlere yabancı, her inanca saygılı, insanı insana düşman yapan sınıflardan uzak, alan değil veren, istismar eden değil, imar eden, fedakâr bir medeniyettir. Osmanlı’da her şey manadır ve maddeyi ayırıştırıp, buharlaştıran bir medeniyettir.¹⁵¹ *“Gözümüzde o kadar büyüttüğümüz Batı’nın kültürce en gelişmiş saydığımız ülkesi Fransa bir kara cahiller yurdudur.”* demiştir.¹⁵² Meriç için

149 Meriç, “Siyamlı İkizler...”, s.9

150 Meriç, Cemil, *Bu Ülke*, İletişim Yayınları, İstanbul 2005. s.99-100

151 Meriç, *Sosyoloji Notları...*, s.364

152 Cemil Meriç, *Kültürden İrfana*, İnsan Yayınları, İstanbul 1986, s.27

medeniyet, insanı ve hayatı öldürmüştür ve Avrupa bir kıyametin arifesindedir.¹⁵³
“Avrupa için medeniyet, zorun yerine hilenin geçiştir.”¹⁵⁴

Meriç, diğer Türk muhafazakârları gibi Batı'nın teknik yönden ileri olduğunu aslında kabul etmiştir. Ancak diğerleri gibi, teknik yönden Batı'yı örnek almalıyız gayreti içerisinde değildir. Batı'nın teknik yöndeki liderliğini, Türkiye ile kıyaslayarak bir özeleştiri yapmış ve bu durumu aşağıdaki sözleriyle açıklamıştır:

“Batı'dan pozitivistimin döküntüsünü almışız. Avrupa insanı hiç değilse Aristo mantığına inanmış. Belki ruhunu öldürmüş maveraya sırtını çevirmiş, büyük, ebedi ve mutlak hakikate yabancı kalmış. Bir kelime ile ruhunu satmış şeytana. Ama madde dünyasında zaferler kazanmış. Kıtalara ferman dinletmiş. Ve dinletiyor. Avrupa yarım biz yarım bile değiliz.”¹⁵⁵

Ancak Meriç, medeniyetlerin galibiyet-mağlubiyet durumunun, sadece teknik-maddi ilerlemeyle değil, manevi ilerlemeyle de olduğunu savunmuştur. Bu açıdan ona göre dünyada üç medeniyet vardır: Garp, İslam, Budist-Brahman. Garp galip, İslam ve Budist mağluptur. “Maddi mağlubiyetimiz aşikârdır, manevi mağlubiyetimiz de inkâr edilemez”¹⁵⁶ demiştir. Mağlubiyeti ise, başkasının şahsiyetini kabul ve iradesine tabi olmak olarak tanımlamış, gerek Müslüman gerek sarı ırk, elbiselerinden, maddi eşyalarından başlayarak, edebiyat, müzik gibi manevi yönlerine kadar Avrupa modellerini taklit etmektedirler demiştir.¹⁵⁷ Meriç, Batı'yı taklit etmekten ve Batı'dan teknik olarak geri olmaktan hiç hoşnut olmamıştır.

3.1.2.1. Manevi Açıdan “Hasta” Batı

Meriç, Batı'nın maddi yöndeki üstünlüğünü kabul etmiş ancak onun üstünlük iddiasını laftan ibaret bulmuştur. Çünkü ona göre, bir toplumun teknik ve ekonomik alanda daha ileri olması, sosyal ve ahlaki bakımdan da ileri olmasını gerektirmez.¹⁵⁸

153 Meriç, *Bu Ülke*, s.198-199

154 Meriç, *Bu Ülke*, s.206

155 Meriç, *Bu Ülke*, s.241

156 Meriç, *Bu Ülke*, s.158

157 Meriç, *Bu Ülke*, s.158

158 Meriç, *Bu Ülke*, s.32

Bu yüzden Batı'nın maddi üstünlüğünü övmeyip, onun manevi açıdan eksikliğine odaklanmıştır. “Avrupa hastadır.(...) Avrupa ruhunu kaybetti. Ruhunu yani Tanrı'yi.”¹⁵⁹ sözüyle, Batı'ya manevi yönden hasta teşhisi koymuştur.

Başka bir yazısında ise Meriç, Avrupalının döktüğü kanların nedenini, onun Tanrı'yı unutmasından kaynaklandığını şöyle dile getirmiştir:

“Şimdi yeni bir illetle karşı karşıyayız. Elem değil, keder değil, yas değil. Avrupa bir yol kavşağında ve her yolun sonunda bir adam. Cellatları da kurbanları da aynı mezbaha bekliyor. Avrupalı Tanrı'yi öldürdü. Topraklarından saçlarına kadar uzanan bir mütenahiye mahpus. Bu kubbede hoş bir seda bırakmadan yok olup gidecek. Cinayetleri hiçbir işe yaramadı. Avrupalı... Hangi Avrupalı? Bugün bütün dünya Avrupalı değil mi?”¹⁶⁰

Meriç, burada, Avrupa hariç diğer ülkelerin ve özellikle Türkiye'nin çağdaşlaşma, modernleşme, Batılılaşma, medenileşme adı altında, Avrupa'ya benzemek gayesini taşıdığını ve çok istedikleri Avrupalı olma durumunun, aslında Tanrı'yı unutmak anlamına geldiğini ima etmiştir. Meriç, Batılılaşma olayında ise Batı'yı dişileştirmiştir ve Batı, “kaldırım yosması”, “ihtiyar kahpe” gibi, ayartıcı imgelerle bağdaştırmıştır.¹⁶¹

Aslında Cemil Meriç, Batı'nın faydalı bir yanının olmadığını birçok yazısında dile getirmiştir.¹⁶² Batı'nın, Doğu'yla olan farklılığından ve kötülüğünden bahsetmiştir. Batı onun için yamyamdır ve Eski Yunan kölecilikle, çağdaş Avrupa sömürgecilikle yükselmiştir.¹⁶³ Kıyıcılık, Avrupa'nın kanında vardır.¹⁶⁴ Yine anti-Batıcılığının yoğun olarak hissedildiği ifadeleriyle: “Avrupa... yani maddeci ilim,

159 Cemil Meriç, “Çağdaş Uygarlık Düzeyi”, *Fikir ve Sanatta Hareket Dergisi*, C:8, S:9, 1973, s.15

160 Meriç, *Bu Ülke*, s.169

161 Tanıl Bora, *Cereyanlar*, İletişim Yayınları, s.72

162 Cemil Meriç, *Kültürden İrfana*, İnsan Yayınları, İstanbul 1986, s.215

163 Bora, “Milliyetçi-Muhafazakâr ve İslamcı...”, s.265

164 Meriç, *Bu Ülke*, s.209

kurnaz politika, haşin mantık (...) Batı'da insan kendi ferdiyetine mahpustur. (...) Batı'da insan insan için kurttur. Batı'da yaşamının kanunu kavgadır."¹⁶⁵ demiştir.

Meriç, Batı'yı birçok olumsuz özellikleriyle zikretmiştir. Bunun en başında, Avrupa'nın maddeye olan düşkünlüğü gelmiştir. "*Avrupa maddeyi fethederken kendini unuttu.*"¹⁶⁶ sözü şu açıdan önemlidir. Maddeye ve maddiyatçılığa önem veren Batı, maneviyatı önemsizleştirmiştir. Maneviyattan yoksun olan ve Tanrı korkusu olmayan birinin, menfaatini gerçekleştirmesi için şiddete başvurması da normalleşmiştir.

İşte şiddete başvuran Batı, yüzyıllardır savaş içindedir. Kendisine sömürge bulmak için kilometrelerce ötesindeki Asya'ya ve Ortadoğu'ya bulaşmıştır ve ne kadar medenileşirse medenileşsin bu yönünden asla vazgeçmeyecektir. "*Biz kıtalar arasında ezeli bir savaş olduğuna inanmıyoruz. Savaş Avrupalının ruhundadır. Sınıflar arası savaş, milletler arası savaş, tabiata karşı savaş.*"¹⁶⁷

3.1.2.2. Maddi Açıdan "Kapitalist" ve "Sömürgeci" Batı

Meriç, Batı'nın zenginliğini ve teknik yöndeki ilerlemesini Doğu'ya bağlamıştır. "*İnsan beyninin yarısı Batı'ysa diğer yarısı da Doğu, üstelik bu Doğu Batı'yı beslemiş Batı'yı şekillendirmiş, etkilemiş.*"¹⁶⁸ Meriç, Batı'nın Doğu'dan üstün olduğu kanısını kırmak için, "*Batı ile Doğu'yu ayrı dünyalar gibi göstermeye kalkışanlar büyük bir gaflet içindedirler. Batı ile Doğu ancak haritada bir realite... Ortaçağda, Avrupa Doğu, Asya Batı'dır.*" açıklamasında bulunmuştur.

165 Tanıl Bora, "Cemil Meriç: Düşman Dünya ve Kelimeler", *Cemil Meriç*, (Ed.: Murat Yılmaz), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2010, s.74

166 Cemil Meriç, *Jurnal I*, İletişim Yayınları, İstanbul 1985, s.230

167 Cemil Meriç, "Avrupalılaşmak mı Avrupalılaştırmak mı?", *İlim, Kültür ve Sanatta Gerçek Dergisi*, C:1, S:2, s.13

168 Meriç, *Bu Ülke*, s.11

Meriç, yaşanan Soğuk Savaş Dönemi'nin iki büyük aktörünün kişiliğine dair şu açıklamalarda bulunmuştur:

“Lonzo del Vosto doğru söylüyor, imparatorluklar yok artık, iki blok var. Hakim devletler bir ülkenin adını taşıyor. İsimleri baş harflerinden ibaret: ABD, SSCB... Pençeleri birbirinin karnuna geçmiş iki canavar var. Bu azgın düşmanların en göze çarpan tarafı benzerlikleri. Her iki bloğun rejimi de kanlı bir ihtilalden doğdu. Birinci blok, Fransız İhtilali'nin çocuğu, ikinci blok, kadınları da silahlandırdı. Vasıtaları aynı: şiddet. Kanunları aynı: madde... Kapitalizmle komünizm Batı'nın iki çehresi... Biri kumarhane, diğeri mahpes.”¹⁶⁹

O dönemde, bunlardan ikisi arasında bir tercih yapmak zorunda olan Türkiye ve diğer ülkelere, aslında bunların aynı saldırganlığa, şiddete ve sömürgeciliğe sahip olduğunu; tek farkın, isimlerinin kapitalizm ve komünizm olduğunu ileri süren Meriç, kapitalizme büyük öfke beslemiştir. *“Kapitalizm olmasaydı, Osmanlı İmparatorluğu çökmezdi. Asya'nın geri kalışı, kapitalizmin onu yenişi bir hakikat.”¹⁷⁰*

Meriç, Avrupa'daki kapitalizmin yaşaması için dünyayı sömürmesi gerektiğine, bunun için de 3.dünya ülkelerini seçtiğini aşağıdaki sözleriyle açıklar:

“İki kıta (Avrupa ve Amerika), iki kıtayı (Asya ve Afrika) sömürmek sayesinde zengin olmuşlardır. Kapitalizm yaşamak için sömürmek mecburiyetindedir. Avrupa medeniyeti Asya'nın sömürülmesine bağlı. Kapitalist dünya 3.Dünya'ya uzun zamandır sömürmeye alışmıştır. Yaşamayı o güzel medeniyetin yaşamasına bağlıdır.”¹⁷¹

Meriç, Doğu medeniyeti, Batı medeniyetinin gelişmesine ve bugünkü hale gelmesine yardımcı oldu tezini, bu açıklamasıyla da doğrulamaktadır. Aristo'yu Avrupa'ya tanıtan, Rönesans'la birlikte bir uyanışın başlamasına katkıda bulunan Doğu'dur. Batı ise aradan asırlar geçmesine rağmen hala varlığını Doğu'ya borçludur. Doğu'nun Batı'ya olan o zamanki kültürel katkısı, 19. ve 20.yüzyılda maddi katkıya dönüşmüştür: Sömürgecilik. İşte Meriç, Batı'nın Doğu'ya olan mecburiyetini

169 Meriç, *Bu Ülke*, s.216

170 Meriç, *Sosyoloji Notları...*, s.108

171 Meriç, *Sosyoloji Notları...*, s.53

göstererek, ileri denilen, parmakla gösterilen Batı medeniyetin aslında maddi olarak yaşaması için Doğu'ya muhtaç olduğunu kanıtlamaya çalışmıştır.

Meriç, önceki konuşmasının devamında ise, *“Bu itibarla, bunlara yaptığı yardım ve dostluk, bu çerçevede içinde ele alınmalıdır. Geri kalan memleketler, ancak büyük endüstri ile kalkınır, ama Batı buna müsaade etmez.”*¹⁷² demiştir.

Bir diğer yazısında ise, *“Avrupa kendi dışında kalan ülkelerin hiçbir zaman kapitalizmle kalkınmasına izin veremez. Bu kendi sonu olur (...) Türkiye sanayileşmemiş bir ülkedir, kapitalist olmasına ne imkân vardır, ne de Avrupa izin verir. Tek kurtuluş yolu devlet sosyalizmidir.”*¹⁷³

Meriç'e göre Batı'nın, gelişmemiş ya da az gelişmiş ülkelere ve özellikle Türkiye'ye yaptığı mali yardımların, kurduğu dostlukların ve yaptıkları ikili anlaşmaların tek bir nedeni vardır: Kendi menfaatini gerçekleştirmek. Çünkü Tanrı yerine maddeye tapan Batı'nın, menfaati olmadan maddiyatından pay vermesi pek kabul edilebilir bir şey değildir. Türkiye ile ABD arasındaki Marshall yardımlarına, Truman Doktrini'ne, NATO'ya ve Avrupa Ekonomi Topluluğuna da bu açıdan bakmıştır. *“Kapitalizm için sadece pazar olmuştuz.”*¹⁷⁴sözlerinden de bu düşüncesini görmek mümkündür.

Meriç, emperyalizmin ne demek olduğunu ve kaynağı olan ABD'de bile sol akımla nasıl çitirdiğini şu sözleriyle anlatmıştır:

*“Ayaklanan gençlik sonunda asıl meseleye parmağını bastı. Tüketim toplumunun amacı ne? Cevap yok. Ve anti-Amerikanizm Amerika'yı da sardı böylece. Yani emperyalizm bu yüzden çitirdiyor. İdeolojisi yoktu bu emperyalizmin... Bu yalancı terkip sadece Avrupalılaştırma, Amerikanlaştırma gibi asırlardan beri süregelen bir saldırının suratına takılan yeni bir maskedir.”*¹⁷⁵

172 Meriç, *Sosyoloji Notları...*, s.53-54

173 Meriç, *Sosyoloji Notları...*, s.171

174 Meriç, *Jurnal I*, s.484

175 Meriç, *Sosyoloji Notları...*, s.189

Meriç, Avrupa'nın ülkeleri sadece maddi yönden değil, manevi ve kültürel yönden de sömürdüğünü düşünmüştür. *“Düşman bir dünyanın ortasında yalnız iktisaden değil, fikren de sömürüldük. Avrupa yanlış tanıttı bize birçok şeylerini.”*¹⁷⁶

Bu yüzden Meriç, Avrupa'nın Türkiye üzerindeki kültür emperyalizmine şiddetle karşı çıkmıştır. Bu karşı çıkışlarını, Avrupa'nın kelimelerine ve ideolojilerine karşı açtığı savaşta görmek mümkündür. İdeolojinin Avrupa'da afyon olarak kullanıldığını düşünmüş ve *“izmler akıllarımıza giydirilmiş deli gömleğidir”* benzetmesini yapmıştır.¹⁷⁷ Çünkü Türkiye Avrupa gibi bir sınıf savaşına şahit olmamıştır; bu yüzden ideolojiler, esas yurdu olan Avrupa'ya uygundur. Avrupa, ideoloji afyonunu ise Türkiye'ye 1960-1980 yılları arasında sağ-sol çatışmalarında yaşatmıştır.

Meriç'in savaş açtığı diğer kelimeler ise şunlardır: antropoloji, az gelişmiş, kültür. Bu kelimelerin hepsinin Avrupa tarafından, diğer ülkeleri kendine benzetmek için ya da üstünlük kurmak için kullandığını düşünmüştür. Batılı yazarların eserlerini yakından inceleyerek onlardan verdiği örneklerle, Avrupa tarafından ortaya atılan tezleri de çürütmeye çalışmıştır.

3.1.2.3. Dini Açıdan “Hıristiyan-Düşman” Batı

Meriç, Doğu'nun Batı medeniyetine benzemeye çalışmasını anlamsız bulmuş ve bu iki medeniyetin birbirinden çok farklı olduğunu her fırsatta dile getirmiştir. Bu farklılıklarının başında, dinsel farklılıklarına yer vermiştir. *“İslam'la Hıristiyanlık, Haçlı Seferlerinden beri tezle antitezdir.”*¹⁷⁸ Meriç, geçmişte yaşanan Haç-Hilal savaşlarının kinini taşımıştır, bu yüzden Batı'ya baktığında, mazide savaştığı düşmanı

176 Meriç, *Sosyoloji Notları...*, s.192

177 Meriç, *Sosyoloji Notları...*, s.92

178 Meriç, *Jurnal I*, s.614

görmüştür. “Ortaçağ’daki Müslüman-Doğu ile Hıristiyan-Batı çatışması, Avrupalının Asyalıya düşman gibi bakmasına yol açtı.”¹⁷⁹

Ancak, bu düşüncesinin tek taraflı olmadığını, Hıristiyan Batı’nın da, Müslüman Doğu’ya karşı aynı kını taşıdığı iddiasındadır. “Bütün Kuranları yaksak, bütün camileri yaksak Batı insanın gözünde Haçlı Seferlerinin yalınkılıç ve tekbir getiren cündüleriyiz.”¹⁸⁰ “Batı şuur altında Doğu Haçlı Seferlerinin hatırasını taşır.” demiştir. Meriç bir başka yazısında ise Avrupa’nın Doğu’ya olan muhtaçlığını ve üstünlüğünü tekrar göstermek için, “Doğu, Batı’nın menfaatleriyle sınırlıdır. Batı ruhunun mayası Hıristiyanlık bile Doğu’dan gelmiştir.”¹⁸¹ açıklamasında bulunmuştur.

Meriç’e göre, Avrupa İslam’ı hiç tanımamıştır. Çünkü onlar için İslam’ı tanımak, kendi kendilerini inkâr etmekle aynı anlamı taşımaktadır. Zaten İslam’ı tanımak gibi bir amaçları da yoktur, onların tek amacı İslamiyet’i yok etmektir.

“Keşişlerin afyonladığı insan sürüleri İslam medeniyetini yok etmek için canlarını tehlikeye atarken, Avrupa’nın İslamiyet’e anlayışlı davranması beklenebilir miydi? (...) Kaldı ki putperest Avrupa, İslamiyet kelimesini telaffuz etmekten büyük titizlikle kaçır.”¹⁸²

Yani Avrupa’nın İslam’a bakışı hep düşmanca olmuştur. Meriç, Avrupa’nın İslam’ı yok etmek için öncelikle İslam’ı yanlış tanıttıklarını ve ona iftiralar attığını iddia etmiştir. “Hıristiyan Avrupa kana buladığı ülkelerin insanlarını küçük düşürmek ister.”¹⁸³ düşüncesine istinaden, düşüncelerini şöyle dile getirmiştir:

“Yenilen haçın, muzaffer hilal karşısındaki hıncını Voltaire bile itiraf etmek zorunda kalır: Kuranda hiçbir zaman olmayanı Kuran’a isnad etmişiz. Keşişlerimiz (...) Muhammed dinini kabul eden Türklere karşı kitap üstüne kitap

179 Meriç, *Sosyoloji Notları...*, s.108

180 Meriç, *Jurnal I*, s.614

181 Meriç, *Sosyoloji Notları...*, s.23-24

182 Cemil Meriç, “Avrupa İslam’ı Tanımaz”, *Pınar Dergisi*, C:9, S:23, s.56

183 Meriç, *Sosyoloji Notları...*, s.23-24

döşemişler. Ne yapsınlar? İstanbul'un fatihlerine başka türlü karşı koymak ellerinden gelmemiş.”

Devamında ise şunları söylemiştir: “Avrupa'nın ilmi ve cihanşümül tecessüsü, İslamiyet'in sınırlarında durur. Haçlılardan bu yana Avrupalıların amacı, İslamiyet'i tanımak değil, yok etmektir.”¹⁸⁴

Avrupa'nın amacı bütün dünyaya hakim olmaktır. İslamiyet ise, bütün dünyaya hakim olmasındaki en büyük engellerden biridir. Avrupa da engel olarak gördüğü İslamiyet'i yıkma çabası içerisinde. Avrupa'nın bu yıkma girişiminin ise, Osmanlı ve Türkiye tarihinde Tanzimat'la başladığını ifade etmiştir: “Devlet-i Aliyye'yi Hıristiyanlığa kazanmak yani Devlet-i Aliyye ile bütünleşmek değil, ezeli düşmanı etnik bir toz yığını haline getirmektir.”¹⁸⁵

Meriç, Batı ve Doğu'yu, dinlerini yaşayış şeklindeki farklılıklarıyla da ele almıştır. Batı'nın her daim Hıristiyanlık bilincine sahip olmasını ve kendi kültürüne ve dini değerlerine sahip çıkışını, Doğu'da bulamamaktan yakınmıştır.

“Avrupa materyalizmine rağmen Hıristiyandır. Hıristiyanlık Doğu ismi anılır anılmaz şahlanıverir. İşçisi de, Marksist'i de, Hıristiyandır hep Avrupalının. Durup dururken Hıristiyan değildir belki. Ama Hıristiyan bir devletle Müslüman bir devlet arasında bir tercih yapmak gerekince safkan Hıristiyandır.”

Devamında ise Müslümanları şiddetle yermiştir: “Biz Müslüman olduğundan, Doğulu olduğundan, Türk olduğundan utanan, aczinden tarihinden, dilinden utanan şuursuz bir yığın haline geldik.” Doğu'ya değer vermeyen bazı dönemin aydınları, “Kendi kendine kazık atan, efendilerimiz gücenmesin diye hazinelerini gübre ile kamufler eden bir entelijansiya.” olmakla itham etmiştir.

184 Meriç, “Avrupa İslam'ı Tanımaz”, s.56

185 Meriç, *Bu Ülke*, s.176

Yani Meriç'in terimiyle, bu aydınlar, irfanıyla ve varlığıyla, en büyük hazineye ve kıymetlere sahip olan Doğu'yu, kendi kıymetini, kültürsüz ve çirkin bir Batı uğruna harap etmiş ve görmezden gelmişlerdir.

Meriç, bu yazısına son verirken, şunları söylemiştir: “*Sonra Kıbrıs dâvasında Batı insanının bizi destekleyeceğini düşünmek gibi sazan balıklarını kahkahadan çatlatacak bir hamakat.*”¹⁸⁶ Bu cümlesiyle, Türk aydınındaki Avrupa destekçiliğinin, Türkiye'nin haklı olduğu davalarda onun aleyhinde taraf olmasından duyduğu hoşnutsuzluğu dile getirmiştir.

Diğer yandan Türkiye ile Avrupa arasında yaşanan siyasi gelişmelerin sadece maddi açıdan Avrupa'nın sömürgeciliğinden ileri geldiğini düşünmemiş, bunun dini farklılıklarından da kaynaklandığını iddia etmiştir. Bu nedenle Meriç, Kıbrıs olayında, Hıristiyan olan Batı'nın, Hıristiyan Rumlar yerine, Müslüman Türklerin yanında olmasının mümkün olmadığını anlatmaya çalışmıştır.

3.1.3. Necip Fazıl Kısakürek'in Batı Algısı

Necip Fazıl, İslamcılık düşüncesi ağır basan Türk muhafazakârlarından biri olmuştur. Ancak fikirlerinde milliyetçilik ve din iç içe geçmiştir. 1943-1978 yılları arasında çıkardığı *Büyük Doğu* dergisinde, siyasi, kültürel, ahlaki birçok konuyu ele almış ve buradan fikirlerini yaymıştır. Bu dergide ve bazı romanlarında (*İdeolocya Örgüsü* vs.) diğer Türk muhafazakârları gibi, Batı konusuna kayıtsız kalmamış ve Batı'yı, Batı-Türkiye ilişkilerini, sıklıkla ele almıştır.

Öncelikle Necip Fazıl, Türk muhafazakârlarındaki kültür-medeniyet ayrımında, kültürün korunması gerektiğine inanmıştır. Kültürden kastı ise, Türk-İslam kültürüdür. Medeniyet anlayışı da Ziya Gökalp'ten farklıdır. Ona göre bütün medeniyetlerin anası İslam'ın bulunduğu Doğu'dur. Batı medeniyetini yüceltmemiştir ancak maddi üstünlüğünün farkındadır. O yüzden Necip Fazıl'a göre Batı'dan sadece

Doğu için gerekli olan tekniği ve akli alınmalıdır, böylelikle Doğu medeniyeti yeniden ayağa kalkmalıdır.

Necip Fazıl, tam olarak Safa'daki gibi güçlü bir Doğu-Batı sentezi fikrine sahip olmasa da, derin dediği Doğu'nun, sığ olan Batı ile alışverişinin her iki taraf için de iyi olacağına inanmıştır. Yani ruhçu ve maneviyatçı olan Doğu, kuru akıldan ibaret olan ve manevi buhran yaşayan Batı'ya iyi gelecektir. Aynı zamanda akli unutan, ya da kullanmayan Doğu'da, Batı'nın akıyla ve tekniğiyle ilerleme kaydedecektir.

Necip Fazıl, Batı'nın sığılığına yönelik şu açıklamalarda bulunmuştur:

“Sığılığına doğru insanın ve bütün madde bilgilerinin membaı olan Batı da, hiçbir zaman ve mekânda, ruhun maddeye ve ötesine hâkimiyet şartını akılla denkleştiremedi. Sebep: Ruh âlemini gölgeleyecek ve aradaki muvazeneyi örseleyecek kadar, maddenin hendese ve dış kalıbına kapanıp kalma mizacı...”

Yani Necip Fazıl, Safa'yla aynı düşünceye sahiptir; Avrupalı, teknik ilerlemesindeki başarıyı manevi alanda gösterememiştir, maddi ve manevi dünya arasındaki dengeyi sağlayamamıştır.

Devamında ise Doğu'nun ve Batı'nın hatalı yanlarını şu sözleriyle izah etmiştir:

“Doğu, ruha, Batı da maddeye, dürbünün doğru tarafıyla bakmış; Doğu maddeye, Batı da ruha, aynı dürbünün tersini çevirmiştir. Doğu'nun gidiş ve usulü, bütün hak ve bâtil kollarıyla, bu dünyanın ötesini; Batı'nın gidiş ve usulü de, bütün şubeleriyle bu dünyayı fethetmek oldu. Böylece, biri yumruğunu çözüp bu dünyayı elden düşürürken, öbürü yumruğunu sıkıp bu dünyayı avucunun içine aldı.”¹⁸⁷

Necip Fazıl, Batı'daki gibi aklını kullanmayan Doğu'ya ve din âlimlerine de serzenişte bulunmuştur. Garplı, Hz. Muhammed'in, Çin'de bile bilgiyi arayınız hadisinin farkında olmadan yerine getirdiği için denizleri, karaları ve havaları fethetmiştir. Hâlbuki Necip Fazıl'a göre, bu oluş hakkı da her hak gibi ezelden ve yalnız Müslümanlarındır. Diğer Türk muhafazakârlarında olduğu gibi, Necip Fazıl da

187 Necip Fazıl Kısakürek, *İdeolocya Örgüsü*, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul 1973, s.44

İslam gibi bir dine, Osmanlı gibi bir imparatorluğa sahip olan Türkiye'nin, Batı'ya teknik olarak mecbur olmasını kabullenememiştir. Yani dünyada eğer bir ilerilik, üstünlük varsa o Doğu medeniyetinden kaynaklanmıştır.

Necip Fazıl'ın bu konuda din âlimlerini de sorumlu tutmuştur. Ona göre, Batı'nın maddeyi kullanmaya başlayıp ülkeleri sarsmasıyla birlikte, din âlimlerini, müspet ilimler şuurunu Türk halkına aşılammıştır. Onlar, müspet ilimlerin aslında İslamiyet'e ters düşmediğine ve onun emri olduğuna dair fetva vermemiştir. Aksine, bisiklete şeytanarabası, matbaaya küfür demişler ve dine iftira atmışlardır.¹⁸⁸

Necip Fazıl, Batı'nın ileri olmasından hoşlanmadığını belirten çıkışlarda sıkça bulunmuştur. *“Ne yapalım; bir zamanlar sonsuzluk ve hudutsuzduk bayrağı altında kendilerini zorlamış olan biz olsak da, hududu çizen, bölümü yükselten ve zorla gözlere sokan onlardır!”*¹⁸⁹ deyip durumu kabul etmiş; ancak yine de Batı karşısında Doğu medeniyetini yüceltmeye ve Batı medeniyetini yermekten de vazgeçmemiştir.

Necip Fazıl'a göre Garplı, fani olan maddi aleme hakim olmuş, dünyayı etkisi altına almış, Doğu'yu da kulu ve kölesi haline getirmiştir. Doğu, Batılıları hayran bırakan kervansaraylara, baharatlara, kâğıtlara, sanat eşyalarına sahipken, *“Batı o zamanlar sürdüğü domuzlarla birlikte ağaç köklerini kemiriyordu”* sözleriyle Doğu'nun tarihte Batı karşısındaki üstünlüğünü vurgulama ihtiyacı hissetmiştir.¹⁹⁰

Necip Fazıl, Batı'nın ilerlemesini de Doğu'ya yüklemiş, Batı'ya kendilerini tanıtanlar, Yunan ve Latin eserlerini çeviren Araplardır demiştir ve Doğu'dan şikâyet etmiştir: *“Ama ne yazık ki Doğu'da hiçbir mütefekkir, bu hakikatleri belirterek Batı'ya pes ettirici bir fikriyat yoğurmamıştır.”*¹⁹¹ Başka yazısında ise, Batı dünyasını yükselten Rönesans'ın içeriğindeki ruh, insan aklının eşya üzerindeki fethi gerçekte

188 Kısakürek, a.g.e., s.468

189 Kısakürek, a.g.e., s.13-14

190 Necip Fazıl Kısakürek, “İdeolocya Örgüsü”, *Büyük Doğu Dergisi*, 1947, S:68, s.2

191 Necip Fazıl Kısakürek, *Batı Tefekkürü ve İslam Tasavvufu*, Büyük Doğu Yayınları, Ankara 1995, s.105

Hıristiyanlığın değil, İslam'ın malıdır, eğer Rönesans Doğu'da gerçekleşseydi, “Dünya bizim olacaktı!”¹⁹² iddiasında bulunmuştur. Görüldüğü gibi, Necip Fazıl, Doğu'nun Batı'nın bugünkü yerinde olmasını istemiştir.

Bir diğer yazısında ise misal vererek, Türkiye'nin Batı'nın yerinde olsa, bu durumunun Batı'yı nasıl korkutacağını şöyle ifade etmiştir:

“Ya Türkiye, som ve tüm, Doğu ve Batı muhasebesini yapmış ve neticede yalnız müspet bilgiler harikası Batı'nın madde aklı tarafını bir hak, hatta emir olarak benimseyip onu öz ruhuna bağlamış ve yepyeni bir hüviyet halinde Batı'nın karşısına dikilmiş olsaydı? Ne olurdu? O zaman (Meternih)in ve bütün Avrupa'nın korkmayacağı bir Türkiye mi doğmuş, yoksa asıl ödünü patlatacağı bir varlık mı meydana gelmiş olurdu?”¹⁹³

Necip Fazıl, Batı medeniyetinin kimya formülünü, “fikirde Yunan + nizamda Roma + Hıristiyanlık hassasiyeti = Greko-Latin Medeniyeti” olarak çıkarmıştır. “Bütün Garp Yunandır.” demiş, Yunanı da, sadece akıl ve plastik zevk harikası olarak tanımlamıştır. Batı aklı için de, “Batılı, fikirde son derece hilekârdır”¹⁹⁴ açıklamasında bulunmuştur.

Necip Fazıl, Avrupalıyı aşağıdaki sözleriyle tanımlamayı yeğlemiştir:

“Avrupalı, aşağı yukarı şu temel unsurlardan mürekkeptir: metod, sistem, akılla maddeye tahakküm sistemi, laboratuvar tecrübesi, Yunani ve hendesî zevk... Avrupalı bize, son derece maharetle idare ettiği gizli telkincileri vasıtasıyla kendi öz ruhunu terkip eden cevherlerden hiçbir şey kaptırmaksızın, birer cansız ve manasız kalıp halinde, şapkasını, ceketini, pantolonunu muaşeret edeplerini ve ideolocyanın posalarını, âletlerinin ihraç malı beylik mamullerini verdi ve bütün bunların sırrını kendisine sakladı.”

Yani Avrupa, Türkiye'yi sadece yüzeysel olarak kendine benzetmeye çalıştığını ve onun kendisini taklit etmesine izin verdiği iddiasındadır. Kılığını

192 Kısakürek, *İdeolocya Örgüsü*, s.210

193 Necip Fazıl Kısakürek, *Moskof*, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul 1995, s.229

194 Kısakürek, *Batı Tefekkürü...*, s.69-71

kıyafetini, ideolojilerini ve birtakım aletlerini Türkiye'ye ihraç etti, ancak onların nasıl yapıldığını söylemedi.

Avrupalının bunları gizli tutmasının nedenini devamında aşağıdaki gibi açıklamış; Doğu ve Batı eski düşmandır ve Batı hala geçmişin kinini tutmaktadır iddiasında bulunmuştur:

*“Ve bütün bunlar, ruhu metod ve sistem yuvası olan Avrupalının, bir zamanlar ödünü patlatmış olan İslâm ve Türk bütünlüğüne karşı duyduğu hınç yüzünden oldu; onun perde arkası giriştiği metotlu telkinler ve sevk ve idarelerle meydana geldi.”*¹⁹⁵

Necip Fazıl, Batı dünyasını, haksızlığını haklı diye gösteren hünerli bir gözbağcı olarak görür.¹⁹⁶Avrupa'ya dışardan bakıldığı zaman, orada ezeli ve ebedi iman, irade, ahlak, nizam, gençlik, huzur ve şevk kıymetleri yerine; şüphe, uyuşukluk, hile, karışıklık, ihtiyarlık, rahatsızlık ve kasvetten başka bir şey görülmediğini düşünmüş, *“Avrupalı olmamanın şerefi bana yeter”* demiştir.¹⁹⁷

Necip Fazıl, Doğu ve Batı'yı zaman-mekan kavramları üzerinden örneklemiştir:

*“Zaman, istediği kadar mekân kıymetinin dışında ve ondan müstakil bir hâdise olsun; onu mekân değişiklikleri ve nispetleri dışında elde edemeyeceğimize göre, mekâna hâkim görünmenin açık göz imtiyazına erdi. Bu yüzden de, başlangıçta zaman âleminin sanatkârı Doğu, sonunda mekân dünyasının zanaatçısı Batı'ya esir düştü.”*¹⁹⁸

Necip Fazıl, Batı'yı ayrıntısıyla inceleyen birinin Batı'nın, geniş madde planıyla baştan başa ve sıkı sıkıya temas halinde bir kuru akıl harikasından ibaret olduğunu fark edeceklerini düşünmüştür. Ona göre Batı, bir kuru akıldır, Allah kuru akla ne kadar hak ve imtiyaz vermişse Batı hepsine maliktir ve kuru akli nelerden mahrum etmişse hepsinden yoksundur. *“Batı'ya, sığlığına geniş, fakat uçsuz bucaksız*

195 Kısakürek, *İdeolocya Örgüsü*, s.92

196 Orhan Okay, *Necip Fazıl Kısakürek*, Etkileşim Yayınları, İstanbul 2007, s.82

197 Okay, *a.g.e.*, s.95

198 Kısakürek, *İdeolocya Örgüsü*, s.44

madde plânının her unsuru arasındaki münasebeti düsturlaştırıcı muazzam bir logaritma cetveli diyebiliriz.”¹⁹⁹

Necip Fazıl, Batı taklitçiliğini de diğer Türk muhafazakârları gibi kınamıştır. Ona göre, Türk toplumu kendi geçmişine yabancılaşmıştır; kendi dinine, kültürüne, ahlakına, tarihine. Batılı gibi olan kendi aslından utanan taklitçi dediği kişilere farklı isimler takmıştır: Batı esiri yenilik maymunu, ham inkâr yobazı, kaba taklit softası gibi. Batı'nın Doğu'ya hor baktığını, aynı hor bakışın Doğulunun kendisinde bulunduğunu “*Doğu kendisine, Batı'nın ona olan bakışından daha hakaretle bakar.*”²⁰⁰ sözüyle açıklamıştır. Batı ise kendisinden utanan Doğuluyu, kendisini taklit ettikçe alkışlamış, şanlı mazilerinin kıymetlerini çiğnediği zaman ise methetmiştir.

3.1.3.1. Manevi Açıdan Buhanlı Batı

Necip Fazıl'ın, Batı'yı kuru bir akıl olarak görmesinin sebebi, Batılının kendisini maddi ilerlemeye kaptırması ve maddi dünyaya olan düşkünlüğüdür. Bu ise maneviyatı arkasına atmasına neden olmuştur. Batılının akıl ve ruh arasındaki bu dengesizliği onun ruhunda patlak vermiş büyük bir buhrana girmesine neden olmuştur. Bu yüzden Batı dünyasını, aşağı kısmı dolarken yukarı kısmı boşalan bir kum saatine benzetmiştir.²⁰¹

“Bugün Batı'nın temsilci kahramanı, manalar aleminin fatihi Sokrat veya Platon değil, madde aleminin çilingiri Aynştayn'dır. Fakat Batı pek yakında bir Platon doğurup, madde şahlanışını ruhla dizginlemenin çaresini bulamazsa kendi içinden patlayıp yıkılacaktır.”²⁰²

199 Kısakürek, *İdeolocya Örgüsü*, s.46

200 Kısakürek, *İdeolocya Örgüsü*, s.36-38

201 Kısakürek, *İdeolocya Örgüsü*, s.58

202 Necip Fazıl Kısakürek, “İdeolocya Örgüsü”, *Büyük Doğu Dergisi*, 1954, S:2, s.3

Necip Fazıl'a göre, Batı'nın buhranı 19.yüzyılda başlamış, 20.yüzyılda patlak vermiş ve buhran toplumsal, siyasi, ruhsal ve ekonomik her alanda kendini göstermeye başlamıştır. İşte Batı bu yüzden 20.yüzyılda, kaybolan ruhunu aramaktadır.²⁰³

Batı, makineyi ve aleti emrine vereceği ruhi nizam, ahlak ve iman kutbundan mahrumdur.²⁰⁴ Maddeciliğinin büyük eseri olan müspet ilimler, Batı'yı ilerletip dünyayı fethetmesini sağlarken, diğer yandan ruhi egemenliğini altüst etmiştir. Bu durumu "(...) onu, çırpınan, ruhuna dayanak arayan, dışı ziynetli ve içi harap, bir dev haline getirdi. Batı'yı anlamak, onun, madde plânına hâkim ve ruh plânına mahkûm tezdânını en haysiyetli çapta görmekte olur."²⁰⁵ sözleriyle ifade etmiştir.

Necip Fazıl, Batı'yı buhrana sürükleyen nedenlerden ilkin, temsil ettiği iman kökünü gitgide yalnız ferdi ahlak ve hassasiyet planına indirmesini göstermiştir. Bu da Batı'yı dinden uzaklaştırmıştır. İkinci olarak ise Rönesans'tan sonra önem kazanan aklın, artık egemen olmaya başlamasıdır.

*"Aklın maddeyi kurcalama ve her şeyi bir kurcalayıştan bekleme ihtiyacı, gitgide ön plana geçti, bu plan 19.asırdan sonra basit akıl buluşlarının yontluğ u aletlerin putlarıyla donandı (...) 20.asra doğru her tarafın birden hisse yanlı şını haykırırçasına en korkunç şekilde patlağ ını verdi."*²⁰⁶

Necip Fazıl Batı'nın bu kuru aklını şöyle açıklamıştır:

"(...) tek kelimeyle madde fenni Batı'dadır. (...) Batı'nın, sadece (plâstik) kadroda bir kuru akıl harikası ve onun (estetik) zevkinden ibaret olduğ una şahit, onun şehirleri, meydanları, sokakları, fabrikaları, tavır ve kılıkları, eda ve şekillendirişleri, ölçü ve âletleri ve daima bir hafakan ve kâbus sınırına takılıp kalan fikir ve sanat örnekleridir. (...) Batı'nın olanca şevketi bu ruhta olduğ u gibi, olanca buhranı ve iç zaafı da yine bu ruhta, bu ruhun hukukluluğ unda..."

Kısacası Batı, bireyin metafizik vicdanını besleyememiştir."²⁰⁷

203 Kısakürek, *İdeolocy a Örgüsü*, s.52

204 Kısakürek, *a.g.e.*, s.61

205 Kısakürek, *a.g.e.*, s.48

206 Kısakürek, *a.g.e.*, s.72

207 Kısakürek, *a.g.e.*, s.47

3.1.3.2. Maddi Açıdan “Kapitalist” ve “Sömürgeci” Batı

Necip Fazıl, Cemil Meriç gibi, Batı'nın Doğu sayesinde dünya beyliğine yükseldiğini düşünmüştür. 20.yüzyılda Batı'nın Doğu'dan faydalanması devam etmiş ve emperyalist bir boyuta ulaşmıştır. Necip Fazıl, Batı'nın Türkiye üzerindeki emperyalist emelini şu ifadesiyle dile getirmiştir:

“Netice öyle görünüyordu ki, Avrupa, kendi kapitalist ve emperyalist bünyesini Fransız İhtilali ile başlayan buhrandan kurtarıp bir düzene bağlar bağlamaz, ne tarafta olursa olsun, başa geçecek kutuplarıyla Türkiye'ye hazır bir lokma gibi konacaktır.”²⁰⁸

Necip Fazıl, Batı tefekkürünün beşiği ve mezarı Avrupa'ya, biri Doğu ve öbürü Batı istikametinde iki ejderhanın çöreklenmiş olduğunu aşağıdaki sözleri ile dile getirmiştir:

“Biri fikirde materyalist, fakat tabrikatta idealist bir Moskof milliyetçiliği havasında ve nazariyelerini sadece öbür milletleri tahrip işinde kullanmakta... İkincisi Amerika ve biraz önce temas ettiğimiz üzere, fikirde (Materyalizm) düşmanı, fakat yaşayışıyla tam maddeci ve maddenin ta kendisi...”

Batı'nın bu durum içindeki sefaletini ise, “Kendini kendinde zannedip, akıl denilen merkebin üstüne oturup, onu füze yapıp, hâlâ bir yere gideceğini zannetmek sefaleti!”²⁰⁹ olarak tanımlamıştır. Necip Fazıl, bir başka yazısında, Batı'yı ucuzlukla itham etmiştir. Çünkü ona göre, Batı, kendi yüzünden ve kendi kendisine çürüğe çıkmıştır.²¹⁰

Necip Fazıl, dünyada kapitalist-komünist blokların liderliğini yapan ABD-SSCB arasındaki çekişmeden bahsederken, davayı komünizm ve materyalizm cephesi kazanırsa milletçe silinip gitme, kapitalizm ve liberalizm cephesi kazanırsa evvela harcanmak ve sonra gereken şahsiyet ve hayat ehliyetine ulaşınca kadar emeklemek gerek demiştir. Bu yüzden de aslında her iki tarafa da aynı gözle bakmıştır. Türkiye, baş düşmanı komünizmin hakimiyetine girerse, emperyalist Rusya onu direkt yok

208 Kısakürek, *Moskof*, s.205

209 Kısakürek, *Batı tefekkürü...*, s.125

210 Kısakürek, *İdeolocya Örgüsü*, s.72

edecektir. Yok eğer kapitalizmin hakimiyetine girerse, emperyalist ABD, onu yavaş yavaş yok etmeye çalışacaktır. Ancak ABD'nin Rusya'dan farkı bulunmaktadır. Rusya çok tehlikelidir, Türkiye, ABD zulmü altında olsa bile ondan kurtulmak daha kolaydır.²¹¹

Necip Fazıl'ın, 1960'lardaki milli ölçüsü, “Moskoflardan iğrenme-Amerikalıları sevmeme”dir.²¹² O, komünizmi, “Moskof emperyalizmi” ile özdeşleştirmiş ve İran-İslam Devrimi olaylarında İran'ın güneyinin ABD tarafından işgal edilmesini, Sovyetler tarafından işgal edilmesinden daha iyi olduğu söylemiş, bu durumu, Türkiye'nin komünizme av olmaması açısından desteklemiştir.²¹³

Necip Fazıl, emperyalist Batı'nın, Doğu'yu istismar ettiğini savunmuştur. Ona göre Doğu, Batı'nın bir istismar arsasıdır. Üstelik Batı, Doğu'yu istismar etmek için, onun gelişmesini de engellemeye çalışmıştır. Batı'nın bu amacını şu sözleri ile dile getirmiştir:

“Başlıca metod halinde biricik gıda ve istismar pazarı olan Şarkı asla gerçekten uyandırmamak, üstelik kendisine özendirip büsbütün mazideki şanlı dâvasından uzaklaştırmak ve böylelikle Şarkın içinde bulacağı sahte kurtarıcılar vasıtasıyla onu ebediyen esaret plânında mihli tutmak emelini güden Garp, İslamiyeti gerçekten temsil edici bir hamlenin, Garp marifetini Şark ruhiyle evlendirmesinden, Büyük Asya'ya böyle bir harika örnek hazırlamasından, sonra onu bu örnek etrafında teşkilâtlandırıp; Batı'ya yöneltmesinden ve bin bir madde hokkabazlığı içinde tam bir ruh iflâsına düşmüş Garbı birdenbire tasfiye etmesinden çok korkar.”²¹⁴

Yani Batı, sömürge kaynağı olan Doğu'yu kaybetmemek için, bencilce onu geri bırakmaya çalışmıştır. Bunu ise, kendisine benzetip, geçmişinden koparıp, birtakım hurafeler uydurarak yapmaya çalışmıştır. Ancak Batı'nın tek korkusu sömürü kaynağını kaybetmek değildir. Doğu, sahip olduğu büyük ruhun yanına, Batı aklı ve

211 Necip Fazıl Kısakürek, “İdeolocya Örgüsü”, *Büyük Doğu Dergisi*, 1954, S:8, s.2

212 Bora, *Cereyanlar*, s.599

213 Murat Güzel, “Necip Fazıl Kısakürek”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Muhafazakârlık*, İletişim Yayınları, İstanbul 2006, s.337

214 Kısakürek, *İdeolocya Örgüsü*, s.279

becerisini eklerse, büyük bir gelişme yaşar ve Batı'nın dünya fatihliği de tehlikeye girer. Batı'yı tedirgin eden durum tam da budur.

Necip Fazıl, Batı'nın maddi yanını almakta Safa kadar heveslidir. Ancak Meriç kadar da Avrupa'dan yüz çevirmemiştir. Onun tek amacı Batı akıl ve tekniğini alıp, İslam'ı ve Türkiye'yi güçlendirmek ve Batı'yı yerinden etmektir.

Necip Fazıl, Batı'nın Doğu istismarını şöyle açıklamıştır:

“Tarih boyunca birbirine karşı en ağır imtihanları vermiş olan Şark ve Garp medeniyetleri, neticede Garbın, akıl ve madde hâkimiyetiyle Şarkın boynuna, müstemleke ve istismar sahası boyunduruğunu geçirmeye muvaffak oluşundan beri, karşılıklı ve zımnî bir anlaşma halindedirler: Bütün medeniyet unsur ve âletlerini Garplı imal edecek ve Şarklı, sadece ahmak müstehlik sıfatıyla bunları kullanacak ve mukabilinde tarlalarını Garplı hesabına ekip biçecek ham maddelerini onun emrine verecektir.”

Onun bakış açısında Doğu, Batı için hem ürettiği aletleri satacak hazır pazar hem de büyük sanayisinde işleyeceği ham maddeyi sağlayan büyük bir tarla olmuştur. ABD'nin Marshall yardımlarında Türkiye'ye bu mali yardımı harcayacağı alan konusunda yaptığı sınırlama ve Ortak Pazar'a girme şartları göz önüne alındığında bunun doğruluğunu teyit etmektedir. Necip Fazıl bu açıklamasının devamında ise şunları söylemiştir:

“Bu arada Şarklının Garplıya yaklaşma haddi, sadece iradesiz bir hayranlık ve ipin ucu daima efendide kalmak şartıyla satıhtan taklittir. İşte Türk milleti, 18 inci asırdan sonra Garp cemiyetini işba haline getiren ağır sanayi, büyük kapitalizma ve bunların emri altındaki Garp emperyalizmasının bir avı halinde, boyuna kurtuluş reçeteleri getirerek kendisini zehirleyen inkılâp rehberlerinin izinden, Garbın bu tarihî tuzağına bütün külçesiyle oturtulmuştur.”²¹⁵

Necip Fazıl, Kıbrıs konusunda ise, Batı'ya güvenilmemesi gerektiğini anlatmaya çalışmıştır. Ona göre Batı, İkinci Dünya Savaşı'nda yaşanan bloklar arası mücadele yüzünden Türkiye'nin sınırlarını korumaya çalışmıştır. Buna ABD yardımları da dahildir. Bu yüzden de atalardan kalma sınır haklarının korunmasını sağlamışlardır. Ancak ABD, Türkiye'den körü körüne itaat ve bu mücadelede

215 Kısakürek, *İdeolocya Örgüsü*, s.98

kendilerine sıkı sıkıya bağlı bir taraftarlık görmediğinden, işin rengi değişmeye başlamıştır. Yunanlılar da bu durumdan faydalanmaya çalışmıştır.

“Yunanlılar medeni dünyanın bize bakışını gayet iyi hesapladığı için hiçbir taraftan ciddi bir engele rastlamamıştır. Biz de bu vaziyet karşısında Batı dünyasından hak dilenmekten, boş yere bağırmaktan bir şey yapmamışız.”²¹⁶

Necip Fazıl, Kıbrıs meselesi için şu açıklamalarda bulunmuştur:

“Kıbrıs meselesi bizim için sadece siyasi ve idari bir hezimet olmakla kalmadı, öteden beri bağlılığıyla böbürlendiğimiz Batılılık veya Batıcılık davasının büyük yanlışını ortaya dökmek bakımından da bir ruh ve gaye iflasına yol açtı.”

Necip Fazıl, Avrupa'nın ve ABD'nin, Kıbrıs konusundaki suskunluğuna da şaşırmıştır. Türk'e karşı bu davada İngiliz sinsi, Fransız kayıtsız, Alman küskün, Amerikalı şaşkın ve Yunanlıya bağlı, bütün bunların baş düşmanı Rusya ise hepsinden ileri derecede Yunanistan davasına tutkun ve adeta Pan-Ortodoksizm yolundadır demiştir.

Bu açıdan Kıbrıs, Necip Fazıl için, Batı'nın Türklere dost olmadığını ve Batıcılık savunucu yapanların yanıldığını gösteren bir olgudur. Yani Türkiye istediği kadar kendisini Batılı saysın, Batı onu kabul etmeyecektir. Üstelik onu, kabul etmemekle kalmayıp, Türkiye'nin aleyhinde olan bir durumda bütün tezatlıklarına rağmen tek vücut olacaklardır. Necip Fazıl bu konuda, *“Kimya kâğıdı değerindeki Kıbrıs Davası, yirmi bir yıllık Büyük Doğu tezini gerçekleştirmiştir”* demiştir.²¹⁷ *“Batı, Türk'e, dünya meseleleri üzerinde bir söz ve oluş hakkı tanımamakta, onu zaman ve mekân içi bir varlık haysiyetine sahip kabul etmemektedir.”²¹⁸*

216 Necip Fazıl Kısakürek, “Hakkını Kabul Ettir Hak Dilenme”, *Büyük Doğu Dergisi*, 1964, S:2, s.3

217 Kısakürek, “Hakkını Kabul...”, s.18

218 Kısakürek, *Moskof*, s.205

3.1.4. Nurettin Topçu'nun Batı Algısı

Nurettin Topçu, ahlak, Anadolu kültürü ve felsefe ve devrim²¹⁹ vurgusuyla ön plana çıkan Türk muhafazakâr düşün adamlarından biri olmuştur. Öğrenim hayatının bir döneminde, Fransa'da eğitim almıştır. Topçu'da, Meriç gibi, Batı'yı yakından tanıyan düşünürlere birisi olmuştur. 1934 yılında *Hareket* dergisini çıkarmış ve vefat ettiği tarihe kadar (1975) aktif olarak, ahlak, felsefe, sosyolojik yazılar yayınlamıştır.

Topçu'yu, Türk muhafazakârlarından ayıran yön, harekete geçme konusundaki ısrarı ve isteğidir. Sürekli yaratmak, özellikle de teknik yaratmak üzerinde durmuştur.

“(...) Hâlbuki bizim tekniğimizi ve kültürümüzü yaratmadı. Onu emanet bohçalar içinde Garptan aldık. Yaratmanın zevkini biz yaşamadık. Bizim için teknik, çocuğun heveslerini tatmine yarayan bir vasıta idi. Bu halin ifadesini, haksız ve kolay kazançları ile Amerika'dan getirttiği hususi otomobilleri kullanan günün saltanat sahiplerinden bir büyük çocuğun tavırlarını bulabilirsiniz. Bugün içimizde yapmak, yaratmak, yaşatmak ideali nedir bilmeyerek sırf kazanmak, apartman, otomobil sahibi olmak için yaşayanlar çoğalmaktadır.”²²⁰

İslam medeniyetinin harekete geçip, kendi Rönesans'ını yaşamasını istemiştir. Maddeye hüküm süren, İslam ruhunu yitirmeyen, Türk kültürüne sahip çıkan güçlü bir Anadolu görmek istemiştir.

Topçu, Türk muhafazakârlarındaki kültür ve medeniyet ayırımından, medeniyeti şöyle tanımlamıştır: *“Medeniyet, insanlığın muayyen tarihi devirlerinde, bir zümre cemiyetin benimsediği vasıtalarla çalışarak ortaya koyduğu ve yaşattığı teknik eserlerin ve yaşayış şekillerinin bütününe denir.”* Yani medeniyeti teknik oluşturur. *“Teknik, eserlerin ve adetlerin bütününden ibarettir ve maddi hayata taalluk eder.”²²¹* demiş ve teknik-kültür ilişkisini şu benzetmelerle anlatmıştır: *“Teknik,*

219 Bora, *Cereyanlar*, s.377

220 Nurettin Topçu, “Kültür ve Medeniyet II”, *Fikir ve Sanatta Hareket Dergisi*, S:13, 1967, s.18

221 Nurettin Topçu, “Milli Kültürümüz ve Garplılaşma Meselesi”, *Türk Yurdu Dergisi*, S.284, C.2, s.18

kültürden sızan bir usare, kültür ağacının yetiştirildiği bir meyve idi.” Görüldüğü gibi Topçu, kültürle medeniyeti neredeyse aynı anlamda kullanmıştır.

Topçu, “*teknîğin, kültürden vareste kalması, evladın babayı inkâr etmesi gibidir*” sözleriyle, teknik, kültürün çocuğudur benzetmesinde bulunmuştur. Tabi ki kültür muhafazakâr hassasiyeti nedeniyle daha önde olmuş, “*Teknik daima kültürün biraz gerisinde, onun emrini bekler vaziyette olacak, zira aksi hal tehlikelidir. Kültürün işaretlerini dikkatle takip edemeyen teknikten kör ve yıkıcı bir kuvvet doğabilir.*”²²² Endişesi taşımıştır.

Topçu için kültür, bir cemiyetin kendi tarihi içinde meydana getirdiği değer hükümlerinin bütünüdür. Ona göre, kültür, tekniği yaratıyor, teknik ise medeniyeti. Yani bu iki kavram, kültür ve medeniyet, birbirine çıkan kısır döngüdür. Bu yüzden Topçu’nun, kültür ve medeniyet ayrımını tam olarak yaptığı söylenemez.

Bunun nedeni ise, kültürün, aynı medeniyeti paylaşan ülkeler arasında bile farklılıklar göstermesidir. Örneğin, Batı medeniyetine ait ülkelerden, Fransız’ı ayrı kültüre sahiptir, Alman’ı ayrı bir kültüre sahiptir. Ona göre, Anadolu’nun topraklarından kan, İslam’dan ruh ve Türk’ün tarihinden hayat almayan, Türk kültürü olamaz. Kültür taklit edilemez. Nakledilmez, kopya edilemez, medeniyet aletleri gibi satın alınamaz, kaçak mal gibi gümrükten çıkarılamaz.²²³

Topçu, Türk muhafazakârlarındaki yalnızca tekniği alıp, kültürü koruyalım önerisini de gerçekçi bulmamıştır. Avrupa’yı bir bütün olarak görüp, hem tekniğin hem kültürün alınması gerektiğine inanlar için de şunları söylemiştir:

“Birincilerin düştükleri sosyoloji hatasına düşmeyen, insan ruhunun parçalardan meydana getirilmiş yamalı bohça olmadığı ruh bilim de iyi öğrenmiş olan münevverlerdir. Bunlara göre Garbi, teknik ve kültürüyle, olduğu gibi, kabul etmek zarureti vardır. Evimize kabul ettiğimiz misafirin ayaklarını ve bedenini içeri alıp, başını dışarıda bırakmayı düşünmek gülünç oluyordu. Garbin kafası,

222 Topçu, *a.g.m.*, s.19

223 Topçu, “*Milli Kültürümüz ve...*”, s.19

garpli denilen şey, onun edebiyatı, musikisi, ahlakı ve aile hayatıdır ki tekniğinden ayırmak asla kabil değildir.”²²⁴

Yani kültür ve teknik birbirlerini yaratan iki unsurdur. Onun için, bunları ayırmayanlar, sadece tekniği alalım diyenlere göre insan ruhunun farkına varan daha makul insanlardır. Ancak Topçu, Batı'nın kültürünü ve tekniğini alalım da dememiştir. O, bir kültürün bir başka medeniyette yaşayabileceğine ihtimal vermemiştir. Bu konuyu tarih üzerinden şöyle açıklamıştır:

“Tarih, kültürümüzün bir unsurudur. Tarihin bütün hareketleriyle meydana gelmiş bulunan kültürümüz, bizim gerçek ruhumuzdur. Nasıl ki bir insan başkalarının ruhi ile yaşayamazsa, bir millette başka tarihlerin hadiseleriyle yaşatılamaz.”²²⁵

Ona göre, kendi kültürümüzün bizi çevirdiği istikamette hareket etmeye mecburuz, aksi halde başka milletlerin kültürüne yeltenirsek buhran yaşanır. Bu yüzden Topçu, Türkiye'nin, Batı medeniyetine girmesini de mümkün görmemiştir. O, Türkiye için yeni bir medeniyet yaratma peşindedir.

“Şarklı yaman teknisyendir. O dini hayatın iradesi olan ibadetlerine bile tekniği sokan insandır. Makine tekniğinde Şarklı, gelecek asırlarda, Batı'nın çocuklarını muhakkak geride bırakacaktır.”²²⁶

Bunun için harekete geçilmesi gerektiğini, Türk kültürünün kendi tekniğini oluşturmasını istemiştir.

“Medeniyet satın alınır zannettik, elbiseyi aldık, insanı göremedik bile ve hazır aldığımız bu teknik, sahibi tarafından kullanılmayan, sahibine yabancı bir gizli el tarafından, sahibinin hesabına ve onun varlığında kullanılan bir bıçak gibi, benliğimizde derin yaralar açtı. Biz ağacı yetiştirmeden meyvesini toplamaktan zevk aldık.”²²⁷

Görüldüğü üzere, Topçu da, kültür ve medeniyetin hemen hemen aynı anlama geldiğini Meriç gibi kabul etmiştir. O, Batı tekniğini Türkiye için zaruri görmemiştir. Yeni bir teknik yaratmayı, felsefi temeller üzerinde gerçekleştirmek istemiş, İslam

224 Nurettin Topçu, “Avrupa”, *Türk Ruhu Dergisi*, 1958, S:4, s.4

225 Topçu, “Kültür ve Medeniyet II”, s.20

226 Nurettin Topçu, *Yarıncı Türkiye*, Dergah Yayınları, İstanbul 1978, s.30

227 Topçu, “Kültür ve Medeniyet II”, s.19

dinini, felsefeyi ve milliyet fikrini harmanlayarak Batı'ya ihtiyaç duyulmamasını arzu etmiştir.

3.1.4.1. “Makine Gıcirtısı” ve “Kapitalist” Olarak Batı Algısı

Topçu, anti-komünist kimliğinin yanında, güçlü bir anti-kapitalist kimliğe de sahiptir. Ona göre, kapitalist düzendeki ahlaksız kazanç, sadece ekonomik bir olay olarak kalmayıp insanlığa yönelik bir tehdit unsuru haline gelmektedir. Kapitalist düzen sömürgeciliğe neden olmuştur. Sömürü ise siyasetle kuvvetlenip, doğayı tahrip edip, insan örgütlü ekonomik etkinliğin zorbalığıyla, insanlığı tutsak duruma getirmektedir.²²⁸

Topçu, 20.yüzyılın milliyet Avrupa'sının yaşatıcı kuvvetlerinin başında büyük sanayiye göstermektedir. “*Büyük sanayinin 20.asırda kazandığı rakipsiz zorbalığa ve onun zümre istibdadını hazırlayan, gayesi her şeyi tanımaktan ibaret olan 19.asrın idealsiz müspet ilimsizliği olmuştur.*” Yani Avrupa'nın büyük sanayisi, Avrupa'ya rakipsiz bir zorbalık yaratmıştır.

“Müspet ilim ruhi ve ahlaki değerlerle insanlık içinde bir Rönesans yaratacak yerde, Avrupa milletlerinin insanlığı gittikçe daha mükemmel ve teminatlı şekilde istismar edebilmeleri için arzın hammaddeleri üzerindeki sarsılmaz saltanatlarını temin etti.”²²⁹

Topçu'ya göre Avrupa, müspet ilmi ve müspet ilmi sayesinde kurduğu sanayisini, insanlığa mal edememiştir. O, müspet ilmi, insanlığı istismar etmek için, sömürmek için bencilce kullanmıştır. Avrupa milletlerinin hepsi de 19. ve 20.yüzyıl'ın büyük harpleri sonunda, sömürgeciliğe dayanan imparatorluk kuvvetlerini yaşatmışlar ve milliyet fikrine hizmet edip, bencillik yapmışlardır.²³⁰ O yüzden de Topçu, Batı tekniğine karşı mesafeli durmuştur. Çünkü Batı tekniği girdiği yerde sömürgesini de

228 Topçu, *Yarıncı Türkiye*, s.264

229 Topçu, *a.g.e.*, s.92-93

230 *a.y.*

getirmiştir. Bunu kimi zaman maddi emperyalizmiyle, kimi zaman da kültür emperyalizmiyle yapmıştır.

Topçu, Batı'ya baktığında öncelikle, onun gelişmiş sanayisini ve büyük makine imparatorluğunu görmüştür. O yüzden onu bir makine gıcirtısı olarak tanımlamıştır.

“Garip büyük sanayiye göklere çıkardı, biz hayranlıkla bu kervanın kuyruğuna yapıştık. Garbın kendi benliğinden fişkiran ve sırf kendi dehasının mahsulü olan bu değerleri öylesine taklit ettik ki bu kıymetlerin her biri gümrükten çıkarılan eşya gibi, Garpten memleketimize ithal edildiği devrede bunları tenkit edici tek nefes duyulmadı.”²³¹

Yani, sanayinin tamamen Batı'nın kendi dehası sonucu kurulduğunu belirtmiş ve çıkan ürünlerinin de Batı'ya ait olduğunu vurgulamıştır. Ancak Topçu, Batı'nın bu gelişmiş sanayisinin sadece onun zekası sonucu olmadığını, Batı'nın bir nevi hırsızlığının sonucu olduğunu iddia etmiştir.

Topçu, Avrupa'yı doğurmuş olan ve hala yaşatmada olan kuvvetleri, biri ruha, biri maddeye bağlanan iki esasta toplamıştır:

“Bunlardan biri zengin edebiyatıyla kuvvetli metafiziğini Ortaçağ'da hazırlamış olan Hıristiyan ruhçuluğu, öbürü Avrupa'da 15.asırdan beri başlayan sömürgecilik (yani dünyanın malını çalıp Avrupa'ya kaçırma) gayretleriyle meydana çıkan büyük sanayidir.”

Topçu, Avrupa'nın teknik ve medeniyetinin gelişmesini, Asya ve Afrika'ya borçlu olduğunu söyler. Çünkü Avrupa, ülkesine ham maddeyi, o zengin topraklardan getirmiştir: *“Avrupalı sömürgeciler, Asya ve Afrika bütün servetini yağma edencesine Avrupa'ya taşıdırlar ve kendi kurdukları fabrikalarda bunları işlediler.”²³²*

Topçu, *Yarınki Türkiye* adlı eserinde, Anadolu'nun, Avrupa etkisine girmesinden kaynaklanan kaygısını dile getirmiştir. O, Batı'yı ve Batı tekniğini, Anadolu insanının, kültürüne, ahlakına, mizacına bir tehdit olarak algılamıştır. Topçu, Batı'nın pozitivisminden, ABD'nin pragmatizminden ve SSCB'nin sosyalizminden

231 Topçu, “Milli Kültürümüz ve ...”, s.17

232 Nurettin Topçu, “Teknik ve Kültür I”, *Fikir ve Sanatta Hareket Dergisi*, 1966, S:11, s.8

Anadolu'yu ayrı tutmak istemiştir. Anadolu ahalisinin, Batı tekniğine olan bakışının normalleşmesinden yaşadığı endişeyi şöyle dile getirmiştir:

“Anadolu halkının kanunlara itaat kaydını ortadan kaldırarak, onun yerine kurnazlık ve başarı tekniğini pek iyi kullanan halk, ABD pragmatizmine namzet görünüyor. İslam'ın hak davası değil, Batı'nun muvaffakiyet davasını seçiyor. Anadolu insanı bir din idealizmine sahip olmayan sadece bir dini tekniği, şuarsuzca tatbiki asırlardan beri alışmış olduğundan, korkarım ki Avrupa milletlerinden daha kolaylıkla Amerikan bezirgânlığını benimseyecek delik deşik olmuş varlığına bu barbar zihniyeti sindirecektir.”²³³

Bu barbar zihniyetin ve ülkeye olan zararının farkında olmayan halk için ise *“Zavallı düşünemiyor ki, bu istila, Yunan ordusunun istilasından bin beter olacaktır.”²³⁴* diyerek, durumun vahimliğini göstermeye çalışmıştır.

3.1.4.2. Manevi Açıdan Buhanlı Batı

Topçu'nun, Batı'ya baktığında gördüğü ikinci şey, onun ruhunda yaşadığı buhran olmuştur. O, Batı'daki buhranın nedenini, beş asırdan beri, onun Hıristiyan ruhu ile sömürgeci sanayi sahibi yanının çarpışmasının eseri olarak görmüştür.²³⁵ Bunların, yani madde ve ruhun birbiri arasındaki savaşların galibi zaman zaman değişse de, madde, Batı'yı fethetmiştir.

“Bugün dünyamızda her şeyi eşyanın emrinde bulunduran Amerikan tekniği hakim olmaktadır. Hakikatte bu, bir asırdan beri Avrupa'da hazırlanan eşyanın insan üzerine zaferinin gerçekleşmesidir. Bu gerçekleşme Batı medeniyetini insan ve eşya, ruh ve madde yarışmasında maddenin ileri atışlarıyla bir cephede insana zafer olduğu gibi diğer cephede ruh ve kültür yani insan cevherinin inkar edilmesiyle arkadan vurulmasıyla yine maddenin zaferi olmuştur.”²³⁶

Topçu, Avrupa çocuğunun 20.yüzyılda, müspet ilimle, eli boş, matem içinde yapayalnız kaldığını söylemiştir. Ona göre, Avrupalı dünyadan daha çok istifade etmek için maddi bilgiye hırsla sarılmıştır. Bu hırs içinde nefsinin, ruhunun bilgisine

233 Topçu, *a.g.e.*, s.43

234 Topçu, *a.g.e.*, s.37

235 Topçu, “Avrupa”, s.5

236 Topçu, “Teknik ve Kültür I”, s.19

pek az yer vermiştir.²³⁷ Topçu'nun buradaki serzenişi, müspet ilme olmamıştır. O, Batılının, müspet ilme, sadece dünyalık menfaatlerini gerçekleştirmek için sarılması ve bu konudaki hırsı yüzünden ruhunu arka plana atmasını eleştirmiştir.

Topçu, tekniğin galip gelmesinin ardından, tekniğin insan ruhu üzerindeki tehlikelerini şöyle dile getirmiştir: *“Her kuvveti, her imkanı, insan tarafından kullanılabilir eşya haline getiren teknik, başlangıçta kendisine hayranlıkla bağladığı insanı, sonra kendi arkasından sürükler oldu; insanı kendisine esir etti.”*²³⁸

Topçu, Batı ruhsuzluğunun, Türkiye'ye girmesinden büyük rahatsızlık duymuştur. *“Ruhumuza saldıran bu Avrupalılık akını şuurumuzda Garba imtiyazlar bağışlayarak ruhlarımızda Garp kapitülasyonları meydana getirdi.”*²³⁹Topçu, Anadolu milletini kuran ve yaşatan kuvvetleri, biri ruh olarak onu canlandıran İslam, diğeri Etilerin mirası ziraat tekniği olarak görmüştür. Yani Anadolu milletinin tarihinde ruh ve madde yan yana ilerlemiştir. Avrupa'daki gibi asla birbirilerine düşman olmamışlardır.²⁴⁰

Topçu'da, Safa gibi madde ve ruhun ya da maddi ve manevi bu iki alemin, aynı oranda ilerlemesi gerektiğine, bunların birbirine düşman olmadığına vurgu yapmak istemiştir.

Topçu, Avrupa'nın kendi menfaatini sağlama hırsına ve eşyadan ya da kullandığı ülkelerden en fazla verim alma gayretinin yarattığı büyük yozlaşmaya takılmıştır. Avrupa'nın kurduğu birtakım işbirliği ya da topluluklarda da asıl gayesinin sömürgeciliğini meşrulaştırmak olduğuna dikkat çekmek istemiştir. Bu topluluklardan biri Avrupa Birliği'dir.

237 Topçu, “Avrupa”, s.5

238 Topçu, “Teknik ve Kültür I”, s.19

239 Topçu, “Avrupa”, s.4

240 Topçu, “Avrupa”, s.5

Topçu, Avrupalı düşünürlerin felsefe kongrelerinde, Avrupa Birliği'ni kurucu, yani insanlığa karşı Avrupa'nın kendini haklı gösterebilir şekilde daha kuvvetli olmasını sağlayıcı çareler araştırdığını ve bunu hep Avrupa'nın kendi değerleri içinde aradığından şikayet emiş, siyasetten kurtulup, samimiyete gönül veren Gandi gibi bir insanlık temsilcisinin bunların arasında olmamasından yaşadığı memnuniyetsizliği dile getirmiştir.

Topçu, Meriç gibi bazı Türk muhafazakarlarında bulunan kuvvetli bir düşman Batı algısına sahip değildir. O gerektiği zaman, Hıristiyan alemi ile işbirliği içerisinde bulunmaya hazırdır. Bunlardan en önemlisi, komünizme karşı işbirliğidir. O, toplum ve ahlak kurallarını ve dinlerin ruhlarda yaşattığı düzeni yıkmak isteyen komünizme karşı, Hıristiyan alemiyle İslam aleminin el ele vermesini istemiştir. Hatta komünizmle mücadele için bu iki alemini silahlarını birleştirmesi gerektiği fikrini ortaya atmıştır.²⁴¹

241 Nurettin Topçu, "Komünizme Karşı Hıristiyan Alemiyle Elele Vermeliyiz", *Şule Dergisi*, 1962, S:2, s.7

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİ'NDE MUHAFAZAKÂR SİYASET ADAMLARININ BATI ALGISI

4.1. Muhafazakâr Kimliğe Sahip Siyaset Adamlarında Batı Algısı

Tezin bu bölümünde, Türk muhafazakârlığının Batı algısını incelerken, 1945-80 yılları arasında etkin olan Türk muhafazakâr parti liderlerinin Batı algıları incelenmiştir. Bunların başında, Türkiye’de genellikle ilk muhafazakâr parti olarak kabul edilen Demokrat Parti’nin lideri olan ve liberal-muhafazakâr kimliğe sahip olan Adnan Menderes ele alınmıştır. İkinci olarak, Türk siyasi hayatında muhafazakâr kimliğiyle uzun yıllar görev yapmış olan devlet adamı Süleyman Demirel incelenmiştir. Üçüncü olarak, İslamcı-muhafazakârlığa örnek teşkil eden ve Batı’ya karşı güçlü bir önyargısı bulunan Necmettin Erbakan incelenmiştir. Son olarak ise, milliyetçi-muhafazakârların güçlü isimlerinden olan, Alparslan Türkeş’in gerek hükümet programlarında gerek Meclis’te gerekse parti programlarında yer alan söylevleri ve açıklamaları incelenmiş, bu muhafazakâr siyaset adamlarının Batı algısı ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Muhafazakâr siyaset adamlarının Batı algısı incelenirken güttükleri dış politikalar; ABD, Fransa, İngiltere gibi Batı ülkeleriyle kurdukları ilişkiler ve Batı ile işbirliğine (NATO ve Ortak Pazar) olan yaklaşımları dikkate alınmıştır. Aynı şekilde Türk muhafazakârlığının temelinde yatan kültür-medeniyet ayrımında, bu kişilerin Batı’nın hangi yönünü dikkate aldıkları da açıklanmaya çalışılmıştır.

4.1.1. Adnan Menderes’in Batı Algısı

Menderes, 1950-1960 yılları arasında iktidar olan partisi DP ile birlikte, ekonomik olarak liberal olsa da, sosyal alanda muhafazakâr kimliği ile ön plana çıkmıştır. Türk muhafazakârlarındaki milliyetçilik algısı pek güçlü değildir. Menderes’in dini alandaki hassasiyeti ve faaliyetleri ise CHP hükümetlerinin, dini

alandaki baskı olarak görülen birtakım uygulamaları (Arapça ezanı serbestleştirme gibi) kaldırmasında görülmektedir.

Menderes, Türk muhafazakârlığının ana teması olan, kültür-medeniyet ayrımına girmemiştir. Tıpkı Batıcı düşünürler gibi, Batı'yı kültür ve medeniyetle kabul etmiştir. O, Batı'nın kültüründen ziyade teknik ve maddi yanlarıyla ilgilenmiştir. 6 Haziran 1956 yılındaki bir konuşmasında, Türkiye ve Batı arasındaki farklara ve Batı'nın üstün olduğu yönleri ilişkin şu açıklamalarda bulunmuştur:

“Bizi Garptan ayıran korkunç mesafe, onlarda barajın oluşu, bizde olmayışı; onlarda elektriğin oluşu, bizde olmayışdır. Hangi memlekette bulunuyoruz da biz baraj istemiyoruz diye konuşabiliyoruz? Hangi memlekette bulunuyoruz da Avrupa'dan, medeni âlemden bizi ayıran bu muazzam mesafeyi kat etmek için gayret etmeye asla lüzum yoktur, diyoruz? (...) Bir lokma, bir hırka ile mi iktifa edeceğiz? Bu suhenperdazları dinleyenler var, köyden köye gidiniz, sıtma, ilaçsızlık, mahrumiyet, sıhhati yok, hiçbir şeyi yok, bunlara ne lüzum var? O derece cezbe kapılıyorlar ki, biz bunları istemeyiz, diyorlar.”²⁴²

Menderes, Türkiye'nin bir Batı ülkesi olmasını çok istemiş, Batı'nın kurduğu işbirliklerine katılmaya ayrı bir önem vermiştir. NATO, Bağdat Paketi, Balkan Antantı gibi anlaşmalar aracılığıyla Batı ile işbirliği içerisine girmiştir. Batı'dan maksimum derecede faydalanmak ana hedeflerinden biridir. Bu yüzden Batı algısında pragmatizm etkili olmuştur.

4.1.1.1. Dış Politika

Menderes, kendisinden önceki CHP hükümetlerinin, Batılı ülkelerle ilişkileri geliştirme idealini, daha da ileriye götürerek tam bir Batı; özellikle de ABD odaklı bir politikaya çevirmiştir. Menderes, CHP'nin girişimlerde bulunduğu ancak giremediği NATO'ya, Türkiye'yi dâhil edince, bunu her fırsatta övünç kaynağı olarak dile getirmekten kaçınmamıştır.

242 Türkiye Büyük Millet Meclisi, *Başbakanlarımız ve Genel Kurul Konuşmaları*, Cilt:4, s.683

Menderes, Başbakan olduktan sonra, 29 Mayıs 1950 yılında, TBMM genel kurulunda yaptığı konuşmasında, Batı ile işbirliğinin ve dostluğun Türk dış politikası için çok önemli olduğunu şu şekilde dile getirmiştir:

*“Ananevi İngiliz ve Fransız ittifakına ve Birleşik Amerika ile en sıkı dostluk ve işbirliğine dayanan, dostluklarına daima sadık kalan, uzak, yakın ve büyük, küçük bütün milletlerin istiklal ve toprak bütünlüklerine her zaman hürmetkâr olan dış siyasetimizin sulhçu mahiyeti bütün dünyaca malumdur (...) ABD ile müttefiklerimiz İngiltere ve Fransa ile siyasi, iktisadi, kültürel münasebetlerimizi samimiyet ve anlayış havası içinde her gün daha kuvvetlendirmek en büyük amelimizdir.”*²⁴³

Menderes, özellikle ABD gibi, hem askeri yönden hem de ekonomik yönden güçlü bir ülkeyle ortaklık yapmaya ve bu ortaklığı geliştirmeye önem vermiştir. Menderes bu dönemde, ABD’den övgüyle bahseden, onunla yapılan işbirliğinden büyük sevinç duyan ve onun maddi yardımlarına karşı her zaman şükran duyan bir müttefik olmuştur. ABD ekonomisini, bütün dünyanın gözü önünde bir mucize gibi görünen dev olarak tanımlamış, ABD’nin Türkiye’ye yaptığı dış yardımların kullanımını *“Büyük dostumuz Birleşik Amerika’nın şayanı şükran olan maddi ve teknik yardımlarından müşterek anlayış içerisinde daha suretle istifade imkânlarını temine çalışacağız.”*²⁴⁴ sözleriyle olumlamıştır.

Menderes için, yapılan yardımlar Türkiye açısından hayati bir önem arz etmiştir. Meclis’teki bir konuşmasında bunu şu açıklamalarla belirtmiştir:

*“Muhterem arkadaşlar, Türkiye Amerika yardımına muhtaçtır. Amerika yardımı olmamış olsaydı silahsız, cephesiz, talimsiz, terbiyesi her türlü teçhizattan ve bakımdan mahrum olarak bırakmış oldukları Türk ordusu elbette bugün bütün dünyanın takdir ile ve hatır sayarak baktığı ordu haline gelmezdi (...) Amerikan yardımına Türkiye o kadar muhtaçtır ki, bugün askeri teçhizat olarak, askeri yardım olarak senede aldığımız miktarlar milyarları geçmektedir.”*²⁴⁵ (...) *Yardımanın katresi dahi bugünün Türkiye’inde bir hayat unsurudur.”*²⁴⁶

243 *Başbakanlarımız...*, C:4, s.15

244 *Başbakanlarımız...*, C:4, s.411

245 *Başbakanlarımız...*, C:4, s.593-594

246 *Başbakanlarımız...*, C:4, s.625

SSCB, Stalin'in ölümü ile Türkiye ile ilişkileri düzeltme yoluna girmiş ve Türkiye'ye toprak taleplerinden ve üs isteklerinden vazgeçtiğini açıklamıştır. Ancak Türkiye bu duruma sıcak bakmamıştır. Çünkü Türkiye, ABD'den, SSCB tehdidine karşı aldığı yardımların kesilmesini istememiştir.²⁴⁷ İkinci olarak Türkiye, Sovyetlere güvenemiyordu. Nitekim *Büyük Doğu* gazetesinde yer alan haberde, ABD'li Senatör Drew'in “*Yeni Sovyet siyasetini uyanık karşılayalım!... Sovyetlerin samimiyetinden emin olmalıyız*” açıklamasıyla ABD'nin Türkiye'yle aynı güven sorunu yaşadığını görmekteyiz.²⁴⁸

1955 yılında Bandung Konferansı nedeniyle toplanan 29 Asya-Afrika devleti, Batı ve Doğu blokuna alternatif olarak üçüncü bir blok olarak ortaya çıkarmıştır. Bunlar, her iki emperyalist blok dışında bir politika izlemek isteyen ülkelerin toplandığı bir blok olmuştur. Türkiye, Bandung Konferansı'nda bu bloka karşı Batı'yı savunmuştur.²⁴⁹

1960'ların ortalarından itibaren, Bağımsızlık hareketlerinin çoğalması, Avrupa devletlerinin kalkınmaları, ABD ve SSCB arasındaki nükleer dengenin sağlanması²⁵⁰ ABD'nin yaşadığı Küba krizi²⁵¹ gibi birçok neden, Soğuk Savaş'ta yumuşama dönemine girildiğine işaret etmiştir.

Menderes, *Milletlerarası İktisadi İşbirliği Teşkilatı 1956 Yılı Bütçesi Münasebetiyle* yapılan Meclis toplantısında, 1950'lerin ortasından itibaren ABD'nin Türkiye'ye yaptığı askeri yardımların yetersizliği ve dış yardımların azalmasından duyduğu hoşnutsuzluğu, şöyle dile getirilmiştir: “*Benim anlamadığım nokta budur.*

247 Fırat, Melek, “1945-1960: Batı Bloku Ekseninde Türkiye”, *Türk Dış Politikası(1919-1980)* Kitabı, (Ed: Baskın Oran), İletişim Yayınları, İstanbul 2012, s.512

248 *Büyük Doğu*, 3 Mayıs 1956

249 İsmail Soysal, *Türk Dış Politikası İncelemeleri İçin Klavuz*, Obiv Yayınları, İstanbul 1993, s.69

250 Mehmet Gönlübol, *Olaylarla Türk Dış Politikası(1915-1995)*, Siyasal Kitabevi, Ankara 1996, s.334

251 Soysal, *a.g.e.*, s.75

Bir defa yardımın bütün mebzuliyetiyle etrafa dağıtıldığı zamanlarda Türkiye az yardım almıştır. Çok az yardım almıştır.”²⁵²

Menderes’in, yardımlar konusundaki diğer bir şikâyeti de, yardımların adaletsiz dağıtılması olmuştur:

“(…) ama biz size para vermeyeceğiz. Vermeyebilirler ama beynelmilel bankanın bize para vermediği halde Hollanda’ya 400 milyon dolar verdiğini hatırlatmak isterim. Buradaki adaletsizlik, buradaki huzursuzluk, buradaki mütefavit muameleyi bahis mevzuu ederek bu millet kürsüsünden Türk milletinin menfaatlerini müdafaa edeceğimize (...) politika mevzu yapmayı siyasetin kusvasında telakki etmekteyiz. Bu banka, iktisaden kalkınmamış memleketlere hassaten yardım etmek ve onların iktisadi seviyesini insanlar gibi yaşamanın asgari seviyesine yükseltmek için kurulmuş bir banka olduğu halde Hollanda’ya verilen 400 milyon dolar gayet tabi telakki edilebilir. Türkiye’ye de sen al şu 30-40 milyon dolar idare et denilir.”²⁵³

1959 yılında Türkiye, Avrupa Ortak Pazarı’na üye olmak istemiş ancak Avrupa ülkeleri, Batı medeniyetine bağlı laik Türkiye’nin Avrupa ülkesi olamayacağı fikrini desteklemişlerdir.²⁵⁴

4.1.1.2. Menderes’in NATO Algısı

Türkiye, 1949 yılında Avrupa Konseyi’ne girmiştir. Menderes, NATO’ya girebilmek için, 1950 yılında çıkan Kuzey Kore- Güney Kore savaşında, Birleşmiş Milletler emrine 4500 kişilik bir kolordu göndermiş ve Türk ordusu Kore Savaşı’na dahil olmuştur. ABD, 13 Mayıs 1951’de Türkiye ve Yunanistan’ın NATO’ya alınmasını müttefiklerine önermiş ve Türkiye, 18 Şubat 1952’de NATO’ya resmen üye olmuştur.²⁵⁵ İngiltere, başlarda Türkiye’nin NATO’ya katılmasını, Ortadoğu’daki sömürgelerinin durumu ve Süveyş’ten çekilmeyi istemediği için reddetmiştir. Ancak

252 *Başbakanlarımız...*, C:4, s.629

253 *Başbakanlarımız...*, C:4, s.629-630

254 Ezel Erverdi, Dursun Özer, Ahmet Debbaoğlu, *Türk Milliyetçiliği ve Batılılaşma*, Dergah Yayınları, İstanbul 198, .s.135

255 Soysal, *a.g.e.*, s.65-67

DP'nin verdiği bazı tavizlerle, İngiltere, Türkiye'nin NATO'ya girmesini kabul etmiştir.²⁵⁶

Menderes, Türkiye'nin NATO'ya kabulünü büyük bir heyecanla karşılamış ve bunun tarihi bir gün olduğunu söylemiştir. Yine CHP döneminde sonuç vermemiş bir işi başarmanın gurunu hükümet konuşmalarında sıklıkla dile getirmiştir.²⁵⁷

Menderes, NATO odaklı dış politikası için şunları söylemiştir: “(...) biz, Birleşmiş Milletler prensiplerini teyit etmeyi ayrıca mensubu bulunmakta itimat duyduğumuz NATO'nun metodu ve politikasını her sahada teyit etmeyi dış politikamızın mihveri haline getirmiştir.”²⁵⁸

Menderes, kendi barışçı dış politikasının NATO'da da bulunduğunu ve NATO'nun dünya barışına hizmet etmek maksadıyla vücuda gelmiş olan bir teşekkül olduğunu söylemiştir:

“Tecavüze karşı kendilerini müdafaa etmek isteyen Garp milletlerinin Birleşmiş Milletler anayasasına uygun olarak vücuda getirdikleri bu teşekküle en halis niyetlerimizle sadakatle bağlıyız. NATO'nun milli emniyetimizin takviyesi bakımından olan tesiri büyüktür ve emniyet vericidir.”²⁵⁹

Menderes, 1954 yılında yaptığı konuşmada, NATO teşkilatı hakkında şunları söylemiştir:

“Müşterek emniyet meselesinden bahsederken bu hususta şimdiye kadar maddi ve manevi büyük fedakârlıklar yapmış ve yapmakta olan Birleşik Amerika'ya karşı şükran ve muhabbetlerimizi ifade etmek ve karşılıklı itimat ve görüş birliğine dayanan bu münasebetlerin her gün daha kuvvetli inkişafından duyduğumuz bahtiyarlığı belirtmek isteriz (...) Türkiye artık yalnız değildir, onun samimi ve kuvvetli dostları ve müttefikleri vardır.”²⁶⁰

256 Erverdi, Özer, Debbaoğlu, a.g.e., s.153

257 Başbakanlarımız..., C:4, s.146

258 Başbakanlarımız..., C:4, s.739-740

259 Türkiye Büyük Millet Meclisi, Hükümetler, Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri, C:2, s.1207

260 Hükümetler, Programları ve..., C:2, s.1027

Menderes, NATO ile ilgili bir başka konuşmasında ise şunları söylemiştir:

*“Hususiyetle dost ve müttefikimiz Birleşik Amerika ile karşılıklı hürmet ve itimada dayanan çok samimi rabıtalardan her zamandan ziyade kuvvetli bulunduğunu ifadeden haz duymaktayım. Bütün NATO müttefiklerimizle ve bu meydanda bilhassa Almanya, Fransa, İngiltere ve İtalya ile karşılıklı olan anlayışa ve dostluğa dayanan iki taraflı münasebetlerin her sahada her gün biraz daha takviye edecektir.”*²⁶¹

Görüldüğü gibi, gerek NATO, gerekse ABD, Menderes için her zaman büyük önem arz etmiştir. Her fırsatta dostluk kelimesini vurgulaması, maddi yardımları için şükranlarını belirtmesi ve gerek iç, gerek dış politikada alınan kararlarda ABD'nin fikrini önemsemesi, onun İnönü ve CHP tarafından eleştirilmesine yol açmıştır. Bu eleştirilere karşı Menderes ve Demokrat Parti bunun bir milli kalkınma hareketi olduğunu söylemiştir.²⁶² Aynı şekilde dönemin Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü de *“Lafzı ve ruhu ile tamamen tedafüi mahiyette olan Atlantik İttifakı, bizim için milli bir politikadır”* demiştir.²⁶³ Yine bu dönemde ABD'yle yapılan çoğu anlaşmalar Meclis onayından geçmeden yürürlüğe sokulmuştur.²⁶⁴

4.1.2. Süleyman Demirel'in Batı Algısı

Süleyman Demirel, 1965-1980 yılları arasında Adalet Partisi lideri olarak Türk siyasi yaşamında muhafazakâr liderler arasında yerini almıştır. Adalet Partisi için Demokrat Parti'nin devamı olduğunu söyleyen Demirel, Menderes'ten farklı olarak Batı ile ilişkilerde menfaat kavramına sıklıkla başvurmuştur. Üstelik Menderes'teki gibi yapılan yardımların Batılıların yaptığı bir yardımseverlik olarak görmemiştir. Ancak Demirel de, Batı'nın maddi ve askeri yardımlarından yararlanmış ve ilişkilerin geliştirilmesine fazla önem vermiştir.

261 *Hükümetler, Programları ve...*, C:2, s.1208-1209

262 *Başbakanlarımız...*, C:4, s.631

263 *Gönlübol, a.g.e.*, s.311

264 *Fırat, a.g.e.*, s.556

Demirel'in muhafazakâr yönünü, medeniyet ailesine girerken milli kültürün ve geleneklerin korunmasına dair düşüncesini aşağıdaki sözlerinde görmek mümkündür:

“Eğitim sistemimizde hedef ve metotların, bugünün ve yarının ihtiyaçlarına göre geliştirilmesi ve gençliğin yetiştirilmesi ile birlikte, millî kültürümüzün ve tarihi değerlerimizin korunması ve yaşayan nesillere tanıtılması, kültür ve sanat alanında yaratıcı faaliyetlerin teşviki hükümetimizin üzerinde önemle duracağı konulardır. Milletimizin maddi ve teknik gücünü yükseltici çalışmaları tamamlayacak manevi ve kültürel gayretler desteklenecek, medeniyet ailesi içindeki geleneksel mevkiimizin muhafazası kadar milli istidadımızın yaratacağı eserlerle de Türk milletinin insanlık alemine yeni katkılarda bulunması teşvik edilecektir.”²⁶⁵

Demirel, Atatürk dönemi Batılılaşma politikasını da desteklemiştir. Bunu şu sözleriyle anlatmıştır:

“Hürriyetin nimetlerinden faydalanarak, haysiyetli, rahat ve korkusuz bir hayat sürebilmek; ancak bütün medeni toplumların mümeyyiz vasfı haline gelen demokratik rejim içinde mümkündür. (...) Atatürk devrimlerinin özü olan; hür, Batılı ve medeni bir toplum düzeni kurabilme hedefi, düşünce ve davranışlarımızın en kıymetli ilham kaynağıdır.”²⁶⁶

Bu konuyla ilgili bir başka yazısında:

“Atatürk'ün çizdiği Batı medeniyeti yolunda Türk milleti, çağdaş medeniyetin değerlerini ve kültürünü paylaşan hamleler yapmıştır. Bu hamlelerin bizi milletçe getirdiği ileri merhale Batı'nın Rönesans'tan beri üzerinde birleştiği maddi ve manevi kıymet ölçüleri ve insanın fert olarak varlığını, hürriyetini, haysiyetini ve yaratma gücünü değerlendiren düşünce tarzıdır. Bu bakımdan bizim felsefemiz Büyük Atatürk'ün tespit ettiği batılılaşma hedefine doğru tabii ve ileri bir merhale teşkil eder.”²⁶⁷

sözleriyle bir kez daha Kemalist Batılılaşmaya destek vermiştir.

Görüldüğü gibi, Demirel, Batı'ya Türk milletinin kalkınması ve çağdaş uygarlığın gerektirdiği şekilde yaşamasını istediği için yönelmiştir. Çünkü onun için Batılılaşma, en yüksek çağdaş uygarlığa erişme, ona ayak uydurma demektir. Bunun

265 Türkiye Büyük Millet Meclisi, *Başbakanlarımız ve Genel Kurul Konuşmaları*, Cilt:6, s.6

266 Türkiye Büyük Millet Meclisi, *Başbakanlarımız ve Genel Kurul Konuşmaları*, Cilt:5, s.6

267 Süleyman Demirel, *Büyük Türkiye*, Dergah Yayınları, İstanbul 1977, s.74

için de milletlerarası kuruluşlara katılmayı ve Batı ülkeleriyle kader birliği yapmayı gerekli görmüştür.²⁶⁸

*“Keşke Türkiye, Fransa’nın seviyesine gelebilse (...) 1500-1800 dolar milli gelir, 15-20 milyon işçi, şu kadar fabrika, bu kadar istihsal (...)”*²⁶⁹Demirel’in Batı algısında, Batı’nın maddi yönü ve *“Uygar dünya dediğimiz zaman akla Avrupa gelir.”*²⁷⁰ uygar yaşam tarzı ön plana çıkmaktadır.

4.1.2.1. Dış Politika

Demirel döneminde Batı eksenli dış politika devam etmiştir. 1960-80 yılları arasında Türkiye’de yaşanan gerek içteki siyasi olaylar (darbeler gibi) gerek dıştaki siyasi olaylar (Kıbrıs Harekâtı, ABD’nin ambargo kararı gibi) Batı ile ilişkilerde sarsıntılara neden olmuşsa da, Batı ile ilişkilerde bir kopma söz konusu olmamıştır. Çünkü Menderes dönemindeki dış borçlar ve Batılı devletlerin yaptığı dış yardımlar bu dönemde de devam etmiştir. Demirel, yürüttüğü dış politikayı aşağıdaki sözleriyle özetlemiştir:

*“Milletlerarası münasebetler içinde özel bir yeri olan ve insan haysiyetine önem veren bir demokratik felsefe ortaklığından ve siyasi ve askeri tesanüt bağlarından kuvvet alan Batı memleketleriyle ilişkilerimizin yakın dostluk ve sıkı sıkı işbirliği içinde gelişmeye devam etmesi; üzerinde dikkatle duracağımız bir husus olacaktır. Bu meyanda Amerika Birleşik Devletleri, Federal Almanya Cumhuriyeti, İngiltere, Fransa ve İtalya ile ilişkilerimizin ayrı bir önem taşıdığını belirtmek isteriz.”*²⁷¹

Demirel, Batı ile olan ilişkilerin arttırılmasına önem vermiştir. Çünkü o, Türkiye’nin, Batı ülkelerinin iyi olduğu askeri, ekonomik, eğitim, spor gibi birçok alanda, onlarla aynı seviyeye gelmesini istemiştir.

1949’dan beri, Türkler ve Rumlar arasında süregelen bir Kıbrıs sorunu bulunmaktaydı. Adadaki sorunu çözmek için, Kıbrıs 1960’da bağımsız olmuştur.

268 a.y

269 *Başbakanlarımız...*, C:5, s.714

270 *Başbakanlarımız...*, C:6, s.739

271 *Başbakanlarımız...*, C:6, s.14

Ancak bu durum Rumları tatmin etmemiş ve Türklere saldırılara devam etmişlerdir. 1963'ün sonlarında, 1923 Lozan Antlaşması'na aykırı olarak Ege adalarını ve 12 Adayı silahlandırması üzerine Türkiye, Yunanistan'ı uyarmıştır. Türkiye 1964 yılında Kıbrıs'a bir çıkarma yapacağı sırada ABD Başkanı Johnson, Başbakan İnönü'ye ikaz niteliğinde bir mektup yollamıştır. Bu mektupta Kıbrıs'a olası bir müdahalede NATO silahlarının kullanılmayacağı, harekât yapılır da Sovyetler Birliği müdahale ederse, Türkiye'nin korunması yükümlülüğünün tartışma konusu olabileceğini belirtmiştir.²⁷²

Johnson mektubu, Türkiye'nin ABD'ye olan güvenini derinden sarsmıştır. ABD'nin Sovyetlere karşı Türkiye'yi yalnız bırakabileceğini ve Sovyetler Birliği'ni sadece ABD çıkarlarını doğrudan tehdit ettiği sürece düşman sayacağını, de Gaulle'nin belirttiği gibi önderi bulunduğu ittifaklar zincirini bu maksatla kullanmak istediği gerçeğini ortaya çıkarmıştır.²⁷³ Aynı zamanda Batılı devletlerin çeşitli tarihi, dinsel ve psikolojik nedenlerle, Türkiye'ye Avrupa'nın üvey evladı gibi işlem yaptıkları yolunda Türk halkında geçmişten beri var olan bir kanının da kuvvetlenmesine neden olmuştur.²⁷⁴

Demirel, Kıbrıs konusunda, BM'nin Türkiye'yi yalnız bırakmasından dolayı şunları söylemiştir:

“1965 senesinin Aralık ayında Kıbrıs için Birleşmiş Milletler'e gittiğimiz zaman, dört kişi bizi destekledi. Böylesine yalnız kalmıştık. (...) Hiç kimse ile münasebette olmayacaksın, dost dediğin, komşu dediğin memleketlerin haklı dâvalarına manevi destek olmayacaksın (...) O zaman sizin dostluğunuza kim önem verir? Kim size itibar eder?”²⁷⁵

Demirel hükümetleri döneminde, Türkiye, Johnson mektubu üzerine, 1968-1969'da yapılan ABD-Türkiye ikili anlaşmalarını yeniden gözden geçirmiş, 1975'de ABD üslerinin kullanımını durdurmuş ve 1976'da tek taraflı olarak Avrupa Ekonomi

272 Soysal, a.g.e., s.75-76

273 Erverdi, Özer, Debbaoğlu, a.g.e., s.168

274 Gönübol, a.g.e., s.332

275 *Başbakanlarımız...*, C:6, s.52

Topluluğu'yla ilişkileri askıya almıştır.²⁷⁶ Demirel, 1976 yılında ambargo hakkında, “(...) Ambargo, Türkiye'nin dış politikasında ve savunmasında üzerinde saatlerce durulabilecek birçok meselenin tek kelimesiyle ifadesinden ibarettir.”²⁷⁷ açıklamasında bulunmuştur.

4.1.2.2. Demirel'in NATO Algısı

Demirel, Türkiye'nin güvenliği, ABD'den aldığı askeri yardımlar ve komünizm korkusu nedeniyle, NATO'yla ilişkilerini geliştirmeye özen göstermiştir. Demirel'e göre, “Türkiye, Türk milleti komünizmin pençesine düşmesin diye NATO azası olmuştur.”²⁷⁸ Demirel bir konuşmasında, NATO'nun neden var olduğuna dair şu açıklamalarda bulunmuştur:

“Türkiye NATO'ya niçin girmiştir? Gelin meseleleri her şeyden tecerrüt ederek konuşalım. Türkiye'nin güvenliği, Türkiye'nin bir numaralı meselesidir. Güvenliği ne ile yapacaksınız? Kendi kuvvetinle. Kendi kuvvetine ilave güvenlik ekleyebilirsiniz bunda zarar var mı? Yok. Türkiye kendi kuvvetine ilave güvenlik eklemiştir. (...) NATO ittifakı, bir komünizm tehdidi karşısında, komünizme karşı olan ülkeler yan yana gelmiş ve yapılmış; NATO ittifakı budur...”²⁷⁹

Demirel aynı zamanda NATO'nun milli menfaatler doğrultusunda kurulduğunu ve NATO üyesi olan Batı ülkeleriyle de ilişkilerin aynı amacı taşıdığını şöyle açıklamıştır:

“(...) Biz söylüyoruz biz dostluklara bağlıyız, hükümetler arasında değildir, dostluklar, devletlerarasındadır. (...) Biz yapmadık bu dostlukları, milli menfaatler (...) bir hesap meselesidir (...) Karşılıklı menfaatler olmadıkça dostluklar olmaz (...) Biz açık ve aleni söylüyoruz, Amerika bizim NATO içinde dostumuz, İngiltere dostumuz, Fransa dostumuz, Almanya dostumuz.”²⁸⁰

Demirel döneminde, NATO ile olan ilişkilerde zaman zaman dalgalanmalar olsa da, Demirel, NATO'dan çıkma fikrine sıcak bakmamıştır. Özellikle, Kıbrıs

276 Baskın Oran, a.g.e., s.674-675

277 Başbakanlarımız..., C:6, s.314

278 Başbakanlarımız..., C:5, s.626

279 Başbakanlarımız..., C:6, s.581

280 Başbakanlarımız..., C:5, s.372

olaylarında, Johnson mektubunun ardından NATO'nun Türkiye'ye silah göndermemesine yapılan eleştirilere şu yanıtı vermiştir:

*“Muhterem Milletvekilleri, Türkiye NATO üyesi bir ülke olarak Phantomlar ve (Kıbrıs'ta kullanılmak üzere ve yahut da Türkiye'nin NATO tarafından tedarik edilmeyen bazı malzemeleri hariç) silahını genellikle NATO'dan tedarik etmiştir. NATO'ya girdiği 1952 senesinden bu yana enfastrüktür olarak ve silah olarak NATO'dan Türkiye'nin temin ettiği kaynakların yekûnu 4 milyar dolardır. Bu 4 milyar dolarlık silahı ve enfastrüktürü Türkiye NATO'dan temin etmeseydi (...) kalkınmasına ayıracağı kaynakları mecburen silahlanmaya ayırmak durumundaydı.”*²⁸¹

Türkiye'de 1960'ların sonlarında yükselmeye başlayan sol hareketlerle birlikte, NATO, ABD ve Ortak Pazar aleyhtarlığı başlamıştır. Meclis'te, Demirel'in NATO politikasına karşı çıkan Türkiye İşçi Partisi, ABD'nin, Türkiye'de kurduğu üsleri ima ederek, ABD'lilerin 35 milyon metrekare Türkiye toprağını egemenliği altına aldığı açıklamalarında bulunmuştur. Demirel ise buna yanıt olarak, üslerin NATO üyesi ülkeler arasında yapılan savunma planının bir parçası olduğunu ve bir taarruza karşı mukavemetlerini arttırmak üzere gerekli tesisleri müştereken kurmayı kararlaştırdıklarını söylemiştir.²⁸²

1966'da ABD-Türkiye ilişkileri konusunda I. Demirel Hükümeti hakkında gensoru açılmasına ilişkin önerge nedeniyle yapılan toplantı da Demirel:

*“Türkiye Cumhuriyeti hükümetinin egemenliğine ve bağımsızlığına dokunacak ne yapmışız? NATO anlaşmaları, CENTO anlaşması Türkiye'nin komünizme karşı kolektif bir savunma düzeni içine girmiş bulunduğu anlaşmalar mı Türkiye'nin egemenliğine aykırıdır? Bu anlaşmaları biz yapmadık.”*²⁸³

diyerek suçlamaları reddetmiştir.

Devamında ise, *“Türkiye'nin sanki başka devletlerin tesiri altında olduğunu söylemeye üzülme lazımdır(...) NATO'ya ve CENTO'ya mı taraftar değilsiniz?*

281 Başbakanlarımız..., C:6, s.582

282 Başbakanlarımız..., C:5, s.154-155

283 Başbakanlarımız..., C:5, s.256

Türkiye'nin dost olduğu memleketlere karşı düşmanlığı tahrik ediniz (...) Milli hisleri tahrik ediniz, istismar ediniz."²⁸⁴ açıklamasında bulunmuştur.

Demirel, 1974 yılında özellikle Kıbrıs'ı kastederek yaptığı dış politikaya dair açıklamasında, NATO'dan şikâyet ettiğini; *"NATO uzun zamandır, bilhassa kanat tabir edilen Türkiye ve Yunanistan'dan (...) uzak kalıyor. Bunlardan kurtulma çabası içindedirler demeyeceğim de değişen stratejik hedefler karşısında yeni bir takım sıkıntılara Türkiye'nin girmemesi lazımdır.*"²⁸⁵ sözlerinden anlaşılmaktadır.

Demirel, bu açıklamasının devamında şunları söylemiştir:

*"Dünya öyle bir noktaya geldi ki, NATO ittifakının hemen hemen zimamdarlığını yapan Birleşik Amerika, NATO'nun 25 inci yıldönümü belgesine imza koyuyor ve bir gün evvel veya bir gün sonra da Moskova'ya gidiyor. Aslında bunda şaşılacak, bir şey yok; ama söylemek istediğim şey şu: Detant veya yeni sulh nizamı, demokratik ülkeleri, demokrasiyi ve kendilerini savunmaktan caydırmamalıdır."*²⁸⁶

Demirel burada Soğuk Savaş sonrası yaşanan yumuşama dönemine de eleştiride bulunmuştur. Yaşanan bu yumuşamanın, demokratik ülkelerin ki buradan kasıt NATO üyesi ülkelerin, SSCB'ye güvenip de NATO'dan vazgeçmemeleri gerektiğine karşı bir uyarıda bulunmuştur.

Demirel, zaman zaman NATO'ya ilişkin eleştirilerde bulunsa da bu ilişkiden vazgeçmemiş ve NATO'nun önemini sıklıkla dile getirmiştir:

*"Olumlu ve uzun bir geçmişi olan ABD ile ilişkilerimizin, yeniden karşılıklı yarar ve çıkarlara dayanan dostane ilişkiler ve dengeli işbirliği şeklinde sürdürülmesini içtenlikle arzu etmekteyiz."*²⁸⁷

284 *Başbakanlarımız...*, C:5, s.257-258

285 *Başbakanlarımız...*, C:6, s.583

286 *Başbakanlarımız...*, C:6, s.581

287 *Başbakanlarımız...*, C:6, s.399

4.1.2.3. Demirel'in AET ve Ortak Pazar Algısı

Türkiye, yaşadığı zor ekonomik koşullardan dolayı AET'ye girmek istemiştir. Avrupa bütünleşmesinin hız kazandığı ve AET çerçevesinde bir Avrupa Ortak Pazarı'nın kurulduğu yıllar, Türkiye'nin ekonomik olarak dışa bağımlı hale geldiği ve ABD ile ilişkilerinin gerginleştiği bir döneme rast gelmiştir. Üstelik büyük oranda ABD'den gelen maddi yardımların azalması ve bazı şartlara bağlanması, Türkiye'yi kendisine uzun dönemli kredi açabilecek yeni kaynak arayışlarına yöneltmiştir. Bu yüzden, 1950'lerin sonunda Türkiye, AET'yi kendisini ekonomik bunalımdan kurtarabilecek bir "can simidi" olarak görmeye başlamıştı.²⁸⁸

Menderes döneminde, Türkiye'nin, Ortak Pazar'a üyelik girişimleri sonuçsuz kalmıştır. 1959'dan sonra yapılan uzun görüşmeler neticesinde, Ortak Pazar'a üye olma müzakereleri başlamıştır. Türkiye ve AET arasında 1963 yılında, Ankara Anlaşması'yla bilinen Ortaklık Anlaşması imzalanmıştır. Ancak 1964 Kıbrıs olayıyla Batı ve Türkiye ilişkilerinde soğuma olmuştur.²⁸⁹

Demirel, 1965'te hükümete geldiği zaman, AET ile ilişkileri geliştirmeye çalışmış ve *"Türkiye ile Avrupa Ekonomik Topluluğu arasındaki ortaklığı; milli menfaatlerimize ve plan hedeflerimize uygun bir yol olarak kabul ediyoruz."*²⁹⁰ açıklanmasında bulunmuştur. Demirel bunu, *"Muhterem Milletvekilleri, Ortak Pazar Türkiye için, Türkiye'nin kalkınması için, Türkiye'nin Batı topluluğu içerisinde, batı komünitesi içerisinde başarılı bir yer alması için mühim ve güzel bir adımdır."*²⁹¹ sözleriyle desteklemiştir. Demirel, konuşmasını şöyle sürdürmüştür:

"Üzerinde büyük ehemmiyetle durduğumuz diğer bir anlaşma da Avrupa Ekonomik Topluluğu ile imza ettiğimiz Ortaklık Anlaşmasıdır. Filhakika, iktisadi ve ticari önemli ilişkilere sahip olduğumuz Avrupa Ekonomik Topluluğu ile akdettiğimiz Ortaklık Anlaşmasını, mahiyeti ve güttüğü hedefler itibarı ile ekonomik gelişmemizin olumlu yönde süratlenmesini sağlayacak bir unsur telakki etmekteyiz. Anlaşmanın öngördüğü iktisadi entegrasyon hedefine doğru

288 Baskın Oran, a.g.e., s.813

289 Erverdi, Özer, Debbaoğlu, a.g.e., s.135

290 *Başbakanlarımız...*, C:5, s.805

291 *Başbakanlarımız...*, C:5, s.727

ilerleyebilmemiz, evveleminde ekonomimizi gelişmiş Avrupa ülkeleri ile belirli bir ölçü içerisinde, rekabet edebilecek bir güç ve seviyeye ulaştırmamıza bağlı bulunmaktadır.”²⁹²

Demirel, AET’yi milli menfaatleri gerçekleştirmek için kabul ettiğini belirtmiştir. Ancak, Meclis’te ve halkta oluşan Ortak Pazar’a olan olumsuz algıya, ülkenin bağımsızlığına zarar vereceği düşüncesine Demirel katılmamıştır.

Demirel, AET’nin,

“Avrupa Ekonomik Topluluğu ile ilişkilerimizin oluşan yeni şartlarla ahenkleştirilmesi için girişilmiş olan faaliyetlere azim ve kararlılıkla devam olunacaktır. Biz Toplulukla münasebetlerimizde Topluluğun ekonomik kalkınmamıza hız kazandıracak, dış rekabet gücü olan bir sanayi kurmamıza yardımcı olması gereğini tabii görmekteyiz.”²⁹³

sözlerinden anlaşılacağı üzere, ekonomik yönden faydalarına odaklanmıştır. Demirel, Ortak Pazar hakkındaki olumsuz eleştirilere karşı şunları söylemiştir:

“Ortak Pazar gibi kuruluş ve müesseselerin ana hedefleri, milletimizin iktisadi alanda diğer memleketlerle en geniş hacimde iktisadi işbirliğinde bulunmasını öngörmektedir. (...) Yabancı sermaye aleyhtarlığını, memleketin kalkınma hızını yavaşlatan, çeşitli alanlarda memleketimizde sanayiinin süratli bir şekilde kurulmasını önleyen, Türkiye’nin Batı dünyasıyla iktisadi, ticari ve teknik alanda daha sıkı bağlar kurmasını istemeyen bir davranış olarak mütalaa ediyoruz. (...) Ucuz hammadde ve iş gücü gibi, nispi avantajlara sahip olduğumuz endüstri alanlarını süratle geliştirip, Ortak Pazar memleketleriyle olan ihracatımızın geliştirilmesine çalışılacaktır. Tarım ürünleri ve diğer hammadde ihracatlarımızın Ortak Pazar’daki evsaf ve standartlara uygun bir şekilde üretimi ve pazarlanması imkânları bulunacaktır.”²⁹⁴

Demirel, 1980’lerde devam eden eleştirilerin abartıldığını ve gereksiz yere korku yaratılmaya çalışıldığını da,

“IMF korkusu altına, bilmem AET bilmem nesine girmeye falan, hacet yok bu fobilere. Bir beynelmilel dayanışmanın içerisinde. Türkiye independance ile interdependance’ı birbirine karıştırmamak lazım. İstiklal başka iştir, dayanışma

292 Başbakanlarımız..., C:5, s.132

293 Başbakanlarımız..., C:6, s.399

294 Başbakanlarımız..., C:5, s.115-116

başka iştir. Dayanışma içinde olmayan ülke mi var bugün? İstiklallerini mi kaybediyorlar? O dayanışmayı yürütmek bir sanata bağlıdır.”²⁹⁵

sözleri ile açıklamıştır.

Demirel, AET’ye hazırlık döneminden geçiş dönemine giriş yapılırken, Meclis’ten gelen eleştirilere kulak vermeden bu toplulukla ilişkilere devam etmek istediğini,

“Avrupa Ekonomik Topluluğu ile ortaklığımız yeni bir dönemin eşiğine varmış bulunmaktadır. Ekonomik, sosyal ve politik önemi gün geçtikçe kıymet kazanan bu ortaklığın, menfaatlerimize en uygun şekilde geliştirilmesinin gayreti içindeyiz. (...) Bu anlayışla yürümekte olduğumuz Geçiş Dönemine giriş müzakerelerini müspet sonuçlara bağlamayı ümit ediyoruz ve ulaşacağımız bu ileri merhalelerin olumlu şartları içinde ekonomimizin kazanacağı yeni dinamizmin kalkınma gayretlerimize önemli katkılarda bulunacağına inanıyoruz.”²⁹⁶

sözleriyle temellendirmiştir.

Demirel, uzun yıllar sonra *“Türkiye’nin sanayileşmesini Batı kabullenmemiştir. (...) Türkiye 50’li, 60’lı 70’li yıllarda bunu dinlemedi. (...) Tabii henüz o sanayileşmenin eşiğindedir ama o rapora (Katma Protokolü) bakılsaydı Türkiye’nin elinde bugünkü sanayi de olmazdı.”²⁹⁷* açıklamasını yaparak, aslında AET’nin, Türkiye’nin gelişmesine, kalkınmasına ve çıkarlarına uymadığı yönünde bir itirafta bulunmuştur. Bu da Menderes’ten beri muhafazakâr siyasetçilerin Batı topluluklarına girme nedenlerinin en başında olan, maddi yarar sağlama amacı güttüklerini göstermektedir.

4.1.3.Necmettin Erbakan’ın Batı Algısı

Necmettin Erbakan, 1970 yılında Milli Nizam Partisini kurmuştur. 1971 yılında partisi, laikliğe aykırı faaliyetlerde bulunduğu gerekçesiyle kapatılmıştır. Erbakan, 1972 yılında ise Milli Selamet Partisini kurmuştur. Erbakan’ın Batı ile ilgili

295 *Başbakanlarımız...*, C:6, s.570

296 *Başbakanlarımız...*, C:6, s.15-16

297 Fırat, *a.g.e.*, s.488

görüşlerine ulaşmak için, MNP ve MSP'nin parti programları ve tezin kapsamı bakımından 1970-1980 yılları arasındaki Meclis konuşmaları incelenmiştir.

Erbakan,

*“Tarihin bütün hareketleriyle meydana gelmiş bulunan kültürümüz, bizim gerçek ruhumuzdur. (...) Biz onun zaruri kuldığı, bizi çevirdiği istikametle hareket etmeye mecburuz. Etmezsek, başka milletlerin kültürünü taklide yeltenirsek varlığımızda buhranlar başlar.”*²⁹⁸

açıklamasıyla, Türk muhafazakârlarında bulunan kültür-medeniyet ayrımında, kültürün korunması gerektiğini savunmuş, Batı medeniyetine girme fikrine sıcak bakmamıştır.

Erbakan, dini ve maneviyatı kutsayan, milli kültüre değer veren kişiliğiyle Türkiye’de, önemli muhafazakâr siyaset adamlarından birisi olmuştur. Türkiye’nin Batı ile ilişkilerinde din farklılığını temel almıştır. Hıristiyan Avrupa ve Müslüman Türkiye ilişkisini sadece ticarete desteklemiş, diğer konularda reddetmiştir. Erbakan, Batı’nın yapmış olduğu siyasi ve ticari birliklerin arkasında bir Siyonizm idaresi taşıdığını ve Müslüman düşmanı Yahudilerin de Türkiye’nin aleyhine gerektiği zaman işbirliği yapabileceklerini düşünmüştür. Bu yüzden Erbakan, Batı ülkeleri yerine İslam ülkeleriyle işbirliği yapmaya özen göstermiştir.

Erbakan, ABD’nin, Yalta konferansında SSCB ile dünyayı paylaşmayı planladığını ve bunlar arasında da sürekli bir irtibatın mevcut olduğunu iddia etmiştir. Onun için, ideoloji olarak komünizm, Siyonizm’in bir koludur; kapitalizm ise Siyonizm’in diğer koludur. Ancak İslam aleminin bunu fark edip uyanmasıyla, Batılıların *“İslam uyanıyor el birliğiyle bir çare bulalım”* diyerek, ilişkilerinde yumuşama dönemine girmişlerdir. Yani İslam aleminde şuur yükseldikçe Batı’da da tepkiler o derece artmıştır.²⁹⁹

298 Necmettin Erbakan, “Türkiye’nin Dış Politikası Nasıl Olmalıdır?”, *Yeni Türkiye Dergisi*, C:1, S:3, s.59

299 TBMM Tutanak Dergisi, 23.01.1980, B:2, O:1, s.51

Aynı zamanda, Erbakan, asıl gayesi iç düzeni bozmaya çalışan örgüt anlamında kullandığı, “dış güçler” kavramını çokça zikretmiştir. Erbakan, dış güçleri 1977 seçimlerini de ima ederek, şunları söylemiştir:

“Ülkemizde bir yandan manevi kalkınma, bir yandan ağır sanayi hamleleri başlayıp Türkiye’nin kendi gücüyle kalkınmasına ait büyük tarihli hamle başlayınca, hepimizin şahit olduğunuz gibi dış güçler buna seyirci kalmadı.”³⁰⁰

Yani Erbakan’a göre, Türkiye ne zaman kalkınmaya çalışsa dış güçlerin müdahale ederek, Türkiye’yi engellemeye çalışmışlardır. Erbakan, yine dış güçlerin asıl maksadını kendi bakış açısından,

“(…) dış politikayla iç politika birbirinden ayrılmaz. Bir insanın dışı ne ise içi de odur. Bu sebepten dolayı bu üç şey arasındaki bağlantıya dikkatinizi çekiyorum: Herhangi bir zihniyet ki kimse alınmasın, (...) körü körüne Batı’ya bağlıdır; bu sistemin otomatik ikinci hususiyeti, mutlaka Türkiye’de sömürüden yanadır. Niçin? Çünkü dış güçlerin maksadı, kendi menfaatlerini gözetmek, sömürüyü yürütmektir.”³⁰¹

sözleriyle açıklamıştır.

Bu açıklamasıyla Erbakan’ın, Batı algısının, Batı’nın sömürgeci, faydacı ve çıkarıcı özelliğine bakarak şekillendiği görülmektedir. Aynı zamanda Erbakan bir konuşmasında da, Batı’nın Türkiye’ye yapmış olduğu haksızlıkların düzeltilmesinin mümkün olmadığını söylemiştir.

4.1.3.1. Dış Politika

Erbakan’ın dış politika ile ilgili söylevlerine bakmadan önce, MNP ve MSP’nin programlarında dış politika bölümüne bakılmalıdır. Öncelikle MNP programında, dış politikaya dair aşağıdaki bölüm önemlidir:

“Tarihî karakterimize ve milletimizin topyekûn maksat ve iradesine uygun, uzun vadeli, millî, müstakil, şahsiyetli ve müstakar bir dış politika tatbikine kararlıyız. Dış politikada temel prensibimiz hakkın ve adaletin müdafaası olacaktır. Beynelmilel alanda haksızlıkları önlemek için mücadele ederek bu mevzuda tarihte parlak misaller vermiş milletimizin, Birleşmiş Milletler Anayasasının

300 TBMM Tutanak Dergisi, 23.01.1980, B:2, O:1, s.48

301 TBMM Tutanak Dergisi, 23.01.1980, B:2, O:1, s.49

premsipleri vazedilmeden çok önce bu premsipleri daha mükemmel şekilde yaşadığı ve yaşattığı bir gerçektir. Partimizin dış politikası mana ve istikametini bu gerçekten alacaktır. Beynelmilel mukavelelere, samimi olarak riayet eden milletimizin bu seviyeli tutumunu devam ettireceğiz. Bir yandan barışçı görünerek diğer yandan emperyalist emellerle barışı istismar ve suiistimal eden gayri samimi politikalara müsamaha etmeyeceğiz.”³⁰²

Programın dış politika maddesinde görüldüğü gibi, Batı, haksızlıkları önleyemeyen, barışçı görüntüsünün ardında sömürgeci ve saldırgan tutumlara sahip olarak görülmüştür ve dış politikada bu riyakârlıklara hoşgörü göstermeyeceklerini bildirmişlerdir.

MSP programına bakıldığında ise, dış politikada önemsenen şey, tarihi ve kültürel bağlarla birbirine bağlanan ülkelerle olan ilişkiyi geliştirmek olmuştur. Batı ülkeleriyle olan anlaşmalar konusunda ise, *“Milletlerarası münasebetlerde tutumumuz tarihi karakter ve haysiyetimizin ifadesi olan hak ve adalete ve ahitlere bağlılık ve karşılıklı eşit muamele premsipleri olacaktır.”³⁰³* açıklamasında bulunmuştur.

Erbakan,1978 yılında dış politikaya dair bir konuşmasında şu açıklamalarda bulunmuştur:

“(…) bir süre önce başlatmış olduğumuz şahsiyetli dış politika yerine yeniden sadece üslup değişiklikleriyle maselemek üzere, bizim anlayışımıza göre körü körüne Batı’ya bağlılık politikasına, uydu politikasına dönüş mahiyetindedir. Böyle bir politikayı MSP olarak tasvip etmemiz mümkün değildir.”³⁰⁴

Görüldüğü üzere Erbakan dış politikada Batı’ya güvenmemiş ancak ticari anlaşmalarını devam ettirmek istemiş, aynı zamanda Batı’nın samimiyetine inanmamış ve Batı ile kurulacak ilişkilerde karşılıklı çıkar dengesinin sağlanmasına öncelik vermiştir.

302 Milli Nizam Parti Programı, md. 98-99, s.34-35, AS Matbaacılık

303 Milli Selamet Parti Programı, md.41, s.11-12

304 TBMM Tutanak Dergisi, 14.06.1978, B:8. s.148

4.1.3.2. Erbakan'ın NATO Algısı

Erbakan, NATO konusunda öncelikle, NATO gibi uluslararası bir savunma birliğinin içinde olmak yerine, Türkiye'nin kendi savunma sanayisini kurmasını istemiştir. Bunun nedeni ise, ülkelerin, kendi savunma sanayisinin başka ülkelerin, hele de Batı gibi sömürgeci ülkelerin planlaması, gerektiği zaman bu ülkelerin yapılan plandan istifade edebileceğini düşünmesinden kaynaklanmaktadır.³⁰⁵

Bu düşüncesiyle beraber, Erbakan'ın NATO ile ilgili olumsuz düşünmesine neden olan diğer durum da, ABD'nin, Kıbrıs olaylarındaki tutumu ve 1974 Kıbrıs Barış Harekatı'ndan sonra Türkiye'ye ambargo uygulamasıdır. Bu yüzden Erbakan için NATO üyesi kalmak, olmazsa olmaz bir durum değildir. Bunu şu sözleriyle açıklamıştır: *“Diğer yandan, yine NATO ile yapılmış olan temaslarda, «Biz her halükârda NATO'nun üyesi kalacağız» gibi yapılmış olan birtakım teminatların da yararlı olduğuna kani değiliz.”*³⁰⁶

Erbakan aynı zamanda, NATO'nun, Türkiye'ye, bu birlik içerisinde fazla sorumluluk ve görev yüklemesine karşılık, gereken desteğin ve yardımın az yapılmasından şikâyet etmiştir:

*“Zira NATO içerisinde bir nimet-külfet dengesinin kurulması mecburiyeti vardır. Ortada bir NATO kanadı ülkesi olarak üzerimize çok büyük mükellefiyetler yüklenmiştir, çok büyük külfetler yüklenmiştir, hâlbuki nimet olarak bir şey gözükmemektedir.”*³⁰⁷

Devamında ise, ABD'nin yaptığı silah ambargosuna ve takındığı bu düşmanca tavra karşılık, Türkiye'nin NATO üyesi olarak kalma ısrarının, Türkiye'ye yapılan haksızlıkların devam etmesine neden olacağını şu ifadelerle dile getirmiştir:

“Bu sebeplen dolaydır ki, bütün bunlar bir yanda göz önünde dururken, öbür yandan bir NATO üyesi olan Amerika'nın Türkiye'ye, aynı ittifak içinde bulunduğu halde “Parasını ödese de sana silah vermem” diyecek şekilde hasmane bir tavır takınmış olmasını izah etmek, bu anlaşmanın temel felsefesiyle

305 TBMM Tutanak Dergisi, 23.01.1980, B:2, O:1, s.57

306 TBMM Tutanak Dergisi, 14.06.1978, B:8, s.145

307 TBMM Tutanak Dergisi, 14.06.1978, B:8, s.146

*bağdaştırmak mümkün değildir. Bu sebepten dolayıdır ki durumu çok ciddi olarak ele almak mecburiyetindeyiz.*³⁰⁸

Erbakan bu sözlerine Yunanistan'ı örnek vererek devam etmiştir:

*“Türkiye'ye karşı takınılmış olan bu hasmane tavır, bu büyük nimet - külfet dengesizliğini bir kenara bırakınız, bir Fransa, bir Yunanistan NATO'daki bir istekleri yerine gelmedi diye derhal askeri kanattan çekilmişlerdir. Bu olaylardan ibret almaya mecburuz. Biz tekrar tekrar gidip, “ne yaparsanız yapın, biz NATO'nun içerisinde üye kalacağız” dediğimiz müddetçe, bize yapılan haksızlıklar azalmaz, artar ve bu temaslar haksızlıkların giderilmesine değil, sadece artmasına vesile olur. (...) bu sebeplen dolayıdır ki, yapılmış olan temasların aslında netice itibariyle bir sonuç getireceği kanaatinde değiliz.”*³⁰⁹

Erbakan, ABD'nin silah ambargosuna alternatif olarak Türkiye'nin kendi silahını üretebilecek potansiyele sahip olduğunu,

“Bütün silahlarını asırlar boyu kendisi yapmış olan bir milletiz. Uçağımızın lastiği Amerika'dan gelecek de, uçağımızı ancak o zaman uçurabileceğiz diyecek olan bir zihniyete, kâmil bir bağımsızlık zihniyeti olarak bakmak mümkün değildir.”

sözleriyle anlatmıştır.

Devamında ise Türkiye'nin bunları NATO üyelerine satabilecek durumda olduğunu aşağıdaki sözleriyle ispatlama gayretine girmiştir:

*“Biz, NATO için silah yapmalıyız ve bu silahları başkalarına satabilmeliyiz. Bu hususta getirilmiş olan fikrin sözde kalmamasını, bizim harp, silah ve vasıtalarımızı nasıl imal edeceğimize dair planlamamızı kısa zamanda inkişaf ettirip geliştirmemizi, hangi silahları NATO'ya satabileceğimiz hususunda ciddi bir çalışmaya yapılmasını, bu teklifin bizim tarafımızdan NATO'ya götürülerek takip edilip, mutlaka netice alınmasına gayret edilmesini ehemmiyetle arzu ediyoruz, bu zarurete ehemmiyetle işaret ediyoruz. Ambargo hususunda, bütün bu konuşulanlara rağmen ortada henüz kesin bir netice yoktur. Bu hasmane tavır devam edebilir. Bu hadiselerden ibret almalıyız. Esasen ambargo kalksa da, kalkmasa da, bizim harp silah ve vasıtalarımızı kendi imkânlarımızla temin etmeye dair çalışmalarımızı mutlaka yürütmeliyiz. Kalksa dahi aynı çalışmalarını yürütmek mecburiyetinde olduğumuza, bilhassa huzurlarınızda işaret etmeyi bir vazife sayıyorum.”*³¹⁰

308 a.y

309 a.y.

310 TBMM Tutanak Dergisi, 14.06.1978, B:8, s.148

Erbakan, ABD'nin Türkiye'ye uyguladığı ambargoyu kaldırdığını açıklamasının ardından, Türkiye'nin ABD üslerini açmasını şiddetle eleştirmiştir:

“Bildiğiniz gibi NATO Anlaşmalarından sonra, ortada bir statüsü dahi olmadan, yıllarca bu memlekette Amerikalılar gelip üs açmışlardır. Neticede, 1969 senesinde bu üsler için bir statü tespit edilmiştir. Bu statü, bildiğiniz gibi, Milli Selâmet Partisi olarak, silah ambargosu konduğu zaman, biz de öyleyse şahsiyetli bir dış politikanın tabii gereği olarak bu üsleri kapatırız ve bunları Türk Ordusunun kumandanlarına teslim ederiz dedik ve bunu da yaptık. Şimdi arkadan, maalesef Cumhuriyet Halk Partisi hükümeti zamanında tekrar bir fırsat bulundu, ambargo kalkmış gibi şeklen gösterildi. Ambargo kalktı, bizim ordumuzun ihtiyaçları karşılanıyor da, neden ordumuz uzun zamandan beri hâlâ ihtiyaçtan bahsediyor? Ambargo kalkmış gibi gösterilerek bu üsler açılmıştır.”³¹¹

Kısacası Erbakan, Türkiye'nin kimseye muhtaç olmadan, bağımsızlığına zarar gelmeden, haksızlığa uğramadan, üyesi olduğu her birlikte eşit hak ve görevlere sahip olmayı istemiş; NATO yerine Türkiye'nin kendi askeri birliğini kurmasından yana bir tutum sergilemiştir.

4.1.3.3. Erbakan'ın AET ve Ortak Pazar Algısı

Erbakan, Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Ortak Pazar konusunda da olumsuz bir tavır sergilemiştir. Erbakan'ın bu tavrının temel nedeni, Avrupa ile Türkiye arasındaki dini ve kültürel farklılıkların bir birleşme sağlayamayacağını, Ortak Pazar'ın arkasında gizli Siyonizm çıkarlarının yattığını, Ortak Pazar'ın Türkiye'yi Avrupa'nın sömürgesi durumuna getirmek istemesini, Avrupa'nın bu ortaklıktan Türkiye'den daha fazla faydasının olması ve bu ortaklıkta eşitsizlikten doğan haksızlık durumunun ortaya çıkacağını düşünmesidir.

Erbakan'a göre Ortak Pazar, yeniden dünya hakimiyeti kurmak isteyen altı Avrupa devletinin arasında yaptığı bir projedir ve bu proje, Protestanlar ve Katolikler arasında bir işbirliği yapılma hadisesidir. Dolayısıyla, Ortak Pazar, asırlar boyu sömürgeci olan bu Batı Avrupa devletlerinin, çağın şartlarına uygun olarak yeni bir

311 TBMM Tutanak Dergisi, 23.01.1980, B:2, O:1, s.57

sömürgecilik geliştirme sistemidir.³¹² Erbakan, bu tanımı aşağıdaki açıklamalarıyla desteklemiştir:

“Bu gerçekler ortada iken, Türkiye'nin «Ben de gidip Avrupa'yla tek devlet olacağım» demesi, ne tarihline uyar, ne ananesine uyar, ne menfaatine uyar, Bu sebepten dolaydır iki, bu zoraki, bu dış güçlerin tesiriyle yapılan itelemeler yürümemiş, her zaman reaksiyon uyandırmış ve her zaman aleyhimize netice vermiştir.”³¹³

Erbakan, MNP olarak Ortak Pazar hakkındaki görüşünü net bir dille ifade etmiştir:

“Biz, Türkiye'nin Batı ile tek devlet olmasını gaye edinen ve asıl gayesi siyasi ve ideolojik olan Ortak Pazar'a kökünden hayır diyoruz; ne bugün, ne yarın (...) Ancak Batı ile bugünkü Ortak Pazar memleketleriyle, ona diğer memleketlerde ilave edilirse onlarla, hatta bütün diğer memleketlerle milli menfaatlerimizi gözetken ikili anlaşmalara evet diyoruz.”³¹⁴

Erbakan, başka bir konuşmasında, Türkiye'nin neden Ortak Pazar'a girmemesi gerektiğini, Ortak Pazar'ın Türkiye'deki hem maddi hem kültürel olası tehlikelerini, Batı ülkeleriyle Türkiye arasındaki farklılıkları da göz önüne alarak şu ifadelerle anlatmıştır:

“Türkiye'nin her şeyden önce içtimai bünyesi, dünya görüşü ve tarihi seyir ve şuuru Batı Avrupa memleketleri ile aynı bir siyasi bünye içerisinde birleşmesine manidir. Nüfus çoğunluğu, maddi imkânlar arasında dengesizlikler vardır. Böyle bir birleşme Türkiye'nin Batı memleketler camiası içinde eritilmesi manasını taşır. Diğer yandan Türkiye ile Batı memleketleri arasında halen iktisadi seviye bakımından büyük farklar vardır. Dolayısıyla Batı ile Müşterek Pazar Türkiye'nin Batı memleketlerinin bir sömürgesi ve işçisi haline gelmesi neticesini doğuracak mahiyettedir.”³¹⁵

Erbakan devamında ise Ortak Pazar'ın Türkiye'nin toprak bütünlüğüne karşı bir tehdit oluşturduğunu şu komplo teorisiyle açıklamıştır:

“Müşterek Pazar'ın ekonomik maksatlarının çok ötesinde gayeleri ve tatbikatları mevcuttur. Bilhassa üye devletler arazilerini yabancıların satın almalarına açık tutmaları maddesi, Türkiye'nin birçok topraklarının art ve ileri maksatlı

312 Necmettin Erbakan, *Mecliste Ortak Pazar*, Tek Yol Neşriyatı, İzmir 1973, s.16

313 TBMM Tutanak Dergisi, 23.01.1980, B:2, O:1, s.52

314 Erbakan, *a.g.e.*, s.79

315 Erbakan, *a.g.e.*, s.12-13

kapitalist dünya Siyonistleri tarafından rahatça ve çok ucuz fiyata satın alınmasını da imkân dahilinde sokabilir. Türkiye'nin İsrail'e bir vilayet olarak hazırlanması neticesini intaç edebilir."³¹⁶

Erbakan, Ortak Pazar'ı bir Siyonist oyunu olarak görmüştür. Ona göre Siyonistler, dünyada hakimiyet kurmak için az nüfuslarına rağmen, bütün dünyanın büyük insan kitlelerini Siyonist sermayelerine çalıştırmak için bir sermaye ve faizcilik düzeni kurmuşlar ve bunu Batı'da geliştirmişlerdir.³¹⁷ Zaten Erbakan için, menfaati doğrultusunda her şeyi yapan Batı'nın, yine menfaatleri için gerektiğinde Siyonistlerle anlaşma yapması doğaldır.

Erbakan, Ortak Pazar'a girmek isteyenleri de şöyle tanımlamıştır:

"Müşterek Pazara girilmesini militan şekilde müdafaa edenler, dikkat edilirse laikliği dinsizlik veya dine karşı lakaydı şekilde tefsir edenler ve Batılılaşmayı, Batı'nın maddi medeniyet ve tekniğinin çok ilerisinde Batı Hıristiyan dünyasının inanç ve kültürel sistemini benimsemek şeklinde anlayanlar, İslamiyeti gelişmemizin engeli telakki eden ve fakat bu fikir ve kanaatlerini açıkça ifadeden çekilen kozmopolit zümreler, Türkiye'nin biran evvel Müşterek Pazara girmesini, bu gayelerin gerçekleşmesi yönünden hararetle savunmaktadırlar."³¹⁸

Erbakan, AET'de, AP hükümetinin hazırlıklarının ileriye değil geriye gittiğini, hazırlık sürecinden geçiş sürecine geçirmek için hiçbir hazırlık yapmadığını, bu yüzden de Türkiye'nin hazırlık döneminden geçiş dönemine hemen geçmemesini istemiştir.³¹⁹

"Biz siyasi birleşmeyi (...) kabul etmiyoruz. Ekonomik birleşmeyi de şu manada kabul etmiyoruz. Yani onlar gelsinler bizdeki işletmelere sahip olsunlar (...) biz orada işçi ve garson olalım ve diyelim ki, ekonomik olarak birleştik. Böyle bir ekonomik bütünleşmenin şiddetle karşısındayız. (...) Türkiye güçlü kuvvetli bir sanayi ülkesi olacak. Ortak Pazar tatbikatının bekçisiyiz, milli kalkınmasına halel getirecek en ufak bir tavize müsaade etmemiz mümkün değildir. (...) Ortak Pazar'la istediğimiz anlaşma şudur: Uzun vadeli ve belli milli hedefleri olan bir anlaşma olsun istiyoruz. Yani ticari münasebetlerimizi arttırdık. (...) Bu değildir bizim hedefimiz. Biz Ortak Pazar'ın istihlal ettiği sınai mamuller ile dünya pazarlarında rekabet edebilecek gücü bize temin edecek bir anlaşma ve politika

316 Erbakan, a.g.e., s.17-18

317 Erbakan, a.g.e., s.63-64

318 Erbakan, a.g.e., s.21

319 Erbakan, a.g.e., s.40-41

*istiyoruz. Yani onun yaptığı traktörü biz de yapalım, onun yaptığından daha ucuz olarak dünya memleketlerine satalım.*³²⁰

Hazırlık döneminden geçiş dönemine geçilirken yapılan, maddelerinde yerleşme hakkı, hizmetler, ekonomik politikaların yaklaştırılması konularında hükümler öngörülmüştür denilen Katma Protokolü'nde, hükümler açıkça belirtilmemiştir. Erbakan, bunun Türkiye açısından ne gibi tehlikeler yaratabileceğini öngörmüş ve Katma Protokolü'nün Meclis'e getirilmesi gerektiğini, bu kararın sadece Demirel'e ait olmadığını düşünmüştür. Katma Protokolü ile Türkiye'nin sanayileşmeye veda edeceği gerçeğini dile getirmiştir:

*“Katma Protokolde kabul edilen hususlar milli menfaatlerimizle bağdaşmaz. Basit iki taviz karşılığında Türkiye sanayiden mahrum bir müstemleke olmaya itilmekte ve Türkiye iktisadi yönden ve yerleşme yönünden yabancılara peşkeş çekilmektedir. Türk hükümranlığın ortadan kalkmasına gidilmektedir.”*³²¹

diyerek, Demirel hükümeti hakkında gensoru açmıştır.

Erbakan, Ortak Pazar yerine, İslam ülkelerinin kendi ortak pazarını kurmalarını, Batı ülkelerine muhtaç olmadan birbirlerini kalkındırmalarını istemiştir. Bu yüzden de Erbakan, Türkiye'nin Müslüman ülkelerle yapacağı işbirlikleriyle daha çok güçleneceğine inanmıştır. Bu inancının arkasında Batı'ya olan güvensizliği, Batı ile olan dinsel farklılıkları, Batı'nın sömürgeci yüzünü, Ortak Pazar'la yapılan işbirliklerinde Türkiye'nin gelişmesini engellemelerini ve Türkiye'ye bu toplulukların içinde çok sorumluluk vermelerine karşılık, yardımlarının az olmasından kaynaklanan nedenler yatmaktadır.

4.1.4. Alparslan Türkeş'in Batı Algısı

Alparslan Türkeş, mensubu olduğu Milliyetçi Hareket Partisi'nde, millet, milliyet vurgusuyla ön plana çıkan, Türk milli kültür ve değerlerinin korunmasını

320 TBMM Tutanak Dergisi, 04.02.1976, C:25, O:15, s.138

321 Erbakan, *a.g.e.*, s.54-56

savunan düşünceleriyle, milliyetçi-muhafazakâr cenahın önemli isimlerinden biri olmuştur.

Türkeş, Türk muhafazakârlarında bulunan, kültür-medeniyet ayrımında, Batı medeniyetinin teknik üstünlüğünü görmüş ve Türkiye'nin de teknik olarak ilerlemesini istemiştir. Özellikle atom sanayisi konusunda bu isteğini görmek mümkündür. Türkeş,

“Uyanmalıyız, uyanıp tekniğe önem vermeliyiz, sanayileşmeliyiz!”, “Amerika atomu buldu, Ruslar İngilizleri satın alarak, Alman mühendisleri kaçırarak kendileri de atomu yapmaya muvaffak oldular. Rusya feza yarışında Amerika ile boy ölçüşüyor. Türk milleti bunları öğrenmek için çaba bile göstermedi.”³²²

açıklamalarıyla tekniğe verdiği önemi dile getirirken, Türkiye'nin bu konudaki geri kalmışlığını eleştirmiştir.

Türkeş, devamında, *“Türk milletini yaşatmak ve güçlü yapmak, büyütmek; ahlakta, fazilette, milli şuurda, ilim ve teknikte ileri gitmektir.”³²³* sözüyle, Türkiye'nin kalkınmasını sadece teknik alanda değil, maneviyat alanında da yaşanmasını istemiştir.

“Modern ilmi, modern tekniği süratle almamız (...) gerekmektedir. Fakat bunu kendi kökümüzden, kendi tarihimizden, geleneklerimizden, dilimizden, manevi değerlerimizden kopmaksızın, taviz vermeksizin başarmak mecburiyetindeyiz.”³²⁴

açıklamasıyla, Batı tekniğine karşı, Türk kültürünün korunması gerektiğini vurgulayarak muhafazakâr bir tutum sergilemiştir.

Türkeş'in Batı'ya olan bakışında iki farklı algı bulunmaktadır. Birincisi, Osmanlı'nın son döneminden Türkiye'nin kuruluşuna kadar Türk milletinin Batı ile yaşadığı savaşları dile getiren, güven duymayan, geçmiş odaklı bir “düşman Batı” algısıdır. Türkeş, Birinci Dünya Savaşı'nı örnek vererek şu açıklamalarda bulunmuştur: *“Hani dostluk? İngiliz, Alman, Fransız, Amerikan bunlar mı bizim*

322 Alparslan Türkeş, *Dış Meselelerimiz*, Ergenekon Yayınları, İstanbul 1974, s.8-9

323 a.y

324 Alparslan Türkeş, *Dış Politikamız ve Kıbrıs*, Kutluğ Yayınları, İstanbul, s.294

dostumuz? Bunlar yalandır. Bunlar sırtımızdan bir değil yüz post çıkarmaya çalışıyorlar.”³²⁵

Özellikle İngiltere ve diğer Batılı ülkeler için, “(...) *karşımıza geldiği zaman insancılıktan, dostluktan, işbirliğinden bahsedenler çeşitli oyunlarla menfaatlerine uygun olan yolu tatbik etmektedirler.*”³²⁶ sözleriyle de, Batılılar için asıl önemli olan şeyin, dostluk olmadığı, onların her koşulda sadece kendi menfaatlerini önemsediklerini söylemiştir.

Türkeş’in ikinci Batı algısı ise, ülke çıkarlarını korumak isteyen bir devlet adamı görüşüdür. Türkiye’nin menfaatleri doğrultusunda, Batı ile ilişkileri geliştirmek istemiştir. ABD’ye ise daha çok önem göstererek özellikle onunla ilişkilerin bozulmamasına gayret etmiştir. Türkiye’te yoğun bir şekilde var olan Rusya nefreti ve o dönemde yaşanan komünizm tehdidi, onun NATO’yu Türkiye’nin menfaati için gerekli görmesine neden olmuştur. Üstelik 1964 Johnson mektubu krizine ve 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı sonrası ABD’nin uyguladığı ambargolara karşı çıkıp, ABD’yi eleştirmek yerine, bunların Türk hükümetlerinin izlediği yanlış politikalar sonucu yaşandığını savunmuş ve Türk hükümetlerini eleştirmiştir. Bunu bir alt başlık olan dış politikada kısmında daha ayrıntılı işleyeceğim.

4.1.4.1. Dış Politika

Türkeş’in dış politikası, “*Bize göre, Türkiye’nin dış politikası Batı dünyası ile olan ittifaklarımızı devam ettirmek (...) esasına dayanır.*”³²⁷ açıklamasında görüldüğü gibi, Batı eksenli bir politikaya dayanmaktadır.

Türkeş için, ABD ise, dış politikada ayrı bir önem arz etmiştir. Bu durumda Türkiye’nin komünizm karşıtlığı, Türkiye’nin güvenlik sorunu ve Türkiye’ye yapılan dış yardımlar etkili olmuştur. Bunun yanı sıra Bora, Türkiye’nin dış politikada ABD’ye

325 Türkiye, *Dış Meselelerimiz*, s.13

326 Türkiye, *Dış Meselelerimiz*, s.66

327 Türkiye, *Dış Politikamız...*, s.36

gösterdiği hassasiyetin nedenini Türkeş'in, 1948-1960 yılları arasında birkaç dönem ABD'de subay olarak eğitim görmesinin ve görev yapmasının etkili olduğunu düşünmektedir. Bu durumun ise, Türkeş için şöyle bir sonuç doğurduğunu söylemiştir:

“NATO ve ABD tecrübesi, Türk elitinin ve subay formasyonunun bir karakteristiği olan, "modern memleketler", "Batı uygarlığı" ve yüksek teknoloji karşısında duyulan hayranlık dolu ilgiyi Türkeş'te de pekiştirmiştir.”³²⁸

Türkeş, 1945-1980 seneleri içerisinde, ABD ile yaşanan olumsuz çoğu olayı, Türk hükümetinin izlediği yanlış politikalar sonucunda yaşandığını ve kendi söylemiyle Türk hükümetlerinin gerçekçi bir bakış açısına sahip olmadıklarından ileri geldiğini iddia etmiştir. Ona göre, Türkiye gerçekçi bir gözle o dönemki durumuna bakarsa Batı'yla ittifakların neden yapıldığını da anlayacaktır ve daha doğru değerlendirilecektir.³²⁹ Bu anlayışı doğrultusunda, 1964 Johnson mektubuna ilişkin şu açıklamayı yapmıştır:

“İnönü, efendim Amerika bana izin vermedi, ben Kıbrıs'a çıkacaktım Johnson mektubu geldi, Kıbrıs'a çıkmama engel oldu diyor. Peki, siz niye haber verdiniz? Amerika NATO üyesi bir devlettir ve Amerika'da iki milyon civarında Yunanlı var. Bunlar Amerika'da çok tesirlidir. Böyle bir durum karşısında ABD, aferin Türkiye, haddi bakalım saldır şu Yunanın üstüne, Kıbrıs'a çık, Kıbrıs senin olsun der mi? Böyle demesi Amerika Birleşik Devletleri'nin menfaatine uyar mı?”³³⁰

1970'lerde ABD yardımlarının kesilmesiyle ilgili ise, “Mademki bu derecede Türkiye'nin milli gücü, milli savunması Amerikan yardımına muhtaçtı, Amerika'ya karşı bu hareketler bu akılsız davranışlar, bu akılsız politika vatanseverlikle, milliyetçilikle bağdaşır mı?”³³¹ açıklamasında bulunmuştur. Görüldüğü gibi, Türkeş, ABD ile Türkiye'nin arasının bozulmasını, Türkiye'nin menfaatlerini zedelediğini düşündüğü için istememiştir.

328 Tanıl Bora, “Alparslan Türkeş”, *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce*, C:4, İletişim Yayınları, İstanbul 2008, s.687

329Türkeş, *Dış Politikamız...*, s.22

330 Türkeş, *Dış Meselelerimiz*, s.70

331 Türkeş, *Dış Politikamız...*, s.109

ABD'nin Jüplerleri Türk hükümetini dikkate almadan sökmesi ve Avrupa'yı olası bir III. Dünya Savaşı'na sadece bir kalkan gibi görmesi, müttefiklerinde ve Türkiye'de, ABD'ye olan güvenin sarsılmasına neden olmuştur. Bu konularda Türkeş, ABD'yi zaman zaman eleştirse de, tamamen ABD ve NATO aleyhine bir şey söylemekten kaçınmıştır.³³²

Türkeş'in, ABD ile ilgili eleştirilerini kısıtlı tutmasındaki önemli bir diğer neden de, komünizm korkusudur. Türkeş, 1960'ların sonlarından itibaren Türkiye'de hızla yayılan anti-Amerikalılığın arkasında Rusya'nın olduğunu düşünmüş ve komünistlerin asıl amacının Türkiye ile Batı ilişkilerini bozmak olduğunu şu ifadeleriyle anlatmıştır:

“Komünistler memlekette bütün milli değerleri dejenere etmek için her şeyi yapmaktadırlar. Bunların en çok hücum ettikleri meselelerden birisi de dış politikamızdır. Özellikle NATO ve Batı dünyası ile ve Amerika ile dostluk ittifakımız daima çürütmeye ve gözden düşürmeye çalıştıkları bir konudur.”

Devamında ise Türkiye'nin Batı ile olan dostluğunu vurgulamıştır:

“(...) bizden Kars, Ardahan, Artvin ve boğazları isteyerek hayatımıza kasteden Stalin Rusya'sına karşı bize yardım elini uzatan Batı devletlerine ve Amerika'ya doğru dostluk göstermekliğimiz ve NATO ittifakına girmekliğimiz gayet isabetli bir politika olmuştur.”³³³

Türkeş, 1974 yılında Türk hükümetinin, haşhaş ekimine izin vermesini, ABD'ye karşı bir meydan okumaya çevirdiğini ve bunun bir akılsızlık olduğunu savunmuştur.³³⁴ Bu yorumunda, Türkiye'nin ABD yardımına fazlasıyla ihtiyaç duyması ve bu davranışın Türkiye'nin menfaatlerine zarar vereceği düşüncesi etkili olmuştur.

Türkeş, 17 Temmuz 1974'te dış politika ile ilgili verdiği bir demeçte ise, Türk hükümetinin uyguladığı dış politikayı şöyle eleştirmiştir:

332 Türkeş, *Dış Politikamız*..., s.30

333 Türkeş, *Dış Politikamız*..., s.25-26

334 Türkeş, *Dış Politikamız*..., s.360

“Temeli Cumhuriyetimizin kuruluşunda atılmış ve iktidara gelen her siyasi parti tarafından benimsenmiş olan Batı demokrasileriyle sıkı işbirliği ve NATO ittifakı içinde güvenilir ve maceradan uzak ve herkesle imkân nispetinde dostluğa dayanan bir dış politikaya dayanma ilkesi terkedilmiştir.”³³⁵

4.1.4.2. Türkiye’in NATO Algısı

Dış politika başlığında görüldüğü gibi, Türkiye için, içinde ABD’nin etkin olduğu bir güvenlik birliğinde yer almak, Türkiye’nin güvenliğinin sağlanması adına büyük önem arz etmiştir.

Türkiye, NATO’yu, Türkiye’yi komünizm tehlikesinden koruma, Türkiye’ye askeri teçhizatların sağlama, askeriye modernleştirme, Türkiye’nin güvenliğini sağlama, Türkiye’ye yapılan mali yardımların devamı ve Türkiye’yi dünya siyasetinde yalnız bırakmama gibi birden çok nedenlerle zaruri olarak görmüştür.

Türkiye, NATO konusunda gerçekçi davranmış ve NATO’nun, Türkiye için gerekli olduğunu her fırsatta dile getirmiştir. NATO’nun bu yönlerini şu sözleriyle ifade etmiştir: *“NATO ittifakı, Sovyet işgaline ve komünizm propagandalarına karşı, hür memleketler için büyük bir destek olmuştur.”³³⁶ “NATO ittifakı Türkiye’ye bugüne kadar tecavüzlere karşı güvenlik sağlamıştır.”³³⁷*

Türkiye, Türkiye’nin kendi savaş gemilerini, tanklarını yapabilecek durumda olmadığını ve bunu hazır olarak alacak parasının da olmadığını, bugüne kadar bunların NATO ittifakı ile ABD yardımları sayesinde temin edildiğini söylemiştir. Türkiye’nin, bu ittifaklardan ve dostluklardan faydalanarak özellikle ağır sanayi ve harp sanayisi kurması gerektiğini özellikle belirtmiştir.

Bu konuda ağır sanayi konusunda,

“(…) geçmiş hükümetler, NATO’ya girdikleri için ve Amerika ile ittifak yaptıkları için değil, kendi sanayimizi kurmak için yeterli gayret göstermediklerinden dolayı

335 Türkiye, *Dış Politikamız...*, s.294

336 Türkiye, *Dış Politikamız...*, s.27

337 Türkiye, *Dış Politikamız...*, s.94

ve kişiliği olan, ileri görüşlü bir dış politika takip etmedikleri için kınanmalıdır.”³³⁸

açıklamasında bulunmuştur. Türkeş’in bu ittifaklardan uzun vadeli planı, ittifaktaki yardımlarla Türkiye’nin ağır sanayi kurması, kendi silahını yapması ve kendi kendine yetebilen bir ülke olmasını istemesi olmuştur. Ayrıca Türkeş, Türk hükümetlerinin NATO ittifakından yeteri kadar istifade edemediğinden yakınmıştır.

Türkeş, solculuğun yükselişe geçmesiyle birlikte ortaya atılan, NATO’nun varlığıyla ilgili bir savunma içerisinde olmuştur. NATO kurulduğundan itibaren yapılan ikili anlaşmalarda Türkiye’nin, ABD’ye ve NATO’ya ayrıcalık tanımadığını, Türk ordusunun NATO’ya bağımlı olmadığını, ABD ve NATO aleyhtarlığının Türkiye’ye zarar verdiğini, üstelik bunun arkasında Rusya’nın var olduğunu iddia etmiştir. Ve devamında şu açıklamada bulunmuştur:

“NATO Türkiye için yararlı olmuştur. Devlet adamlarımız daha dikkatli ve uyanık bulunsalardı bugün mahzur diye sayılan birçok durumlar meydana gelmemiş olurdu. NATO yeni şartlar ile düzenlenmek suretiyle devam etmelidir. Türkiye ile eşit şartlar ile daha sağlam garantilerle NATO üyesi olarak kalmalıdır.”³³⁹

Türkeş, ABD’nin, SSCB’den daha güçlü bir devlet olduğunu, isterse Türkiye’ye SSCB’den daha fazla zarar verebileceğini de göz önünde bulundurmıştır. Bu yüzden de Türkeş’e göre, gerçekçi, akıllı ve hesaplı bir devlet adamı, ABD’yi tahrik edip, onun düşmanlığını kazanmak yerine, onunla kurduğu dostluktan birtakım menfaatler elde edip ondan yararlanmalıdır.³⁴⁰

Türkeş, Türkiye’nin NATO’dan çıkmasını isteyenlerin, aslında Türkiye’nin yok olmasını istemesiyle aynı anlama geldiğini şu sözleriyle anlatmıştır:

“Türkiye, NATO’dan koparılmalıdır. Türkiye Batı’dan koparılmalıdır. Türkiye yalnız bırakılmalıdır, tek bırakılmalıdır, parçalanmalıdır. Tabi ondan sonra

338 Türkeş, *Dış Politikamız*..., s.26

339 Türkeş, *Dış Politikamız*..., s.35

340 Türkeş, *Dış Politikamız*..., s.105

*yıkılması kolaydır. Bu hedefe varmak için her propaganda, her hareket yapılmıştır ve yapılmaktadır. Haşhaş da bunlardan birisi olmuştur.*³⁴¹

Türkeş, Kıbrıs olaylarında ise, ABD'nin, Yunanistan ve Türkiye gibi iki NATO üyesi ülke arasında bir denge sağlaması gerektiğini savunmuş, İngiltere, Fransa gibi Batı ülkelerinin hasmane tavrından rahatsızlık duymuştur.

Türkeş, NATO'yu, üye devletlere aynı oranda yetki-sorumluluk vermemesi, özellikle Türkiye'ye gibi ittifak içerisinde sorumluluğu fazla iken, ittifakta alınan kararlarda yetkiyi az vermesi, üye ülkeler arasında ayırım yapması konusunda eleştirmiştir. Bu eleştirisini şöyle dile getirmiştir: *“NATO ittifakının kurulduğu ilk günlerden itibaren sorumluluk nispetsiz olarak verilmiş, buna karşılık siyasi yetkiler büyük devlet, küçük devlet görüşüne göre tayin olmuştur.”*³⁴²

4.1.4.3. Türkiye'in AET ve Ortak Pazar Algısı

Türkeş, Batı ile gerek ekonomik gerek askeri alanlarda işbirliklerinin geliştirilmesini, Türkiye'nin menfaati doğrultusunda gerekli görmüştür. Ancak diğer işbirliklerinden farklı olarak Ortak Pazar'ın amacının, Türkiye'yi geliştirmek olmadığı çünkü ekonomik olarak gelişmiş bir Türkiye'nin, Batı ülkeleri tarafından istenilecek bir şey olmadığı kanısındadır. Türkiye, bu konuyu şöyle açıklamıştır:

*“Ortadoğu'nun siyasi ve ekonomik geçidi olan Türkiye, aynı zamanda ekonomik garantiler kalesidir. Birleşik Amerika ve Batı Avrupa, Türkiye'nin gösterdiği ve göstereceği tepki sebebiyle; işbirliği ve karşılıklı anlaşmaların Türkiye'nin kontrolü imkânsız bir güç haline gelmesinde yardımcı olacağından, tam tersi bir politika güdülmektedir. Etkin süper güçlerin kazançlarına göre zayıf bir Türkiye kolayca kontrol altında tutularak Ortadoğu üzerinde kendileri için problem yaratmayacak sömürülecek zengin kaynaklara sahip bir ülkedir.”*³⁴³

Türkeş, Batı ülkelerinin Ortadoğu'daki sömürüleri için Türkiye'nin ilerlemesini engellediğine ve Batı'nın sömürgeci yönüne vurgu yapmıştır. Türkiye'e

341 Türkiye, *Dış Politikamız...*, s.106

342 Türkiye, *Dış Politikamız...*, s.29

343 Metin Turhan, *Başbuğ Türkiye Konuşma, Mülakat ve Sözleri*, Kripto Yayınları, Ankara 2014, s.226

göre, Ortadoğu, Batı'nın hammadde ve ucuz işgücü pazarıdır. Bu yüzden Ortadoğu ve Türkiye'in deyimiyile onun kalesi olan Türkiye'yi, her zaman kontrolleri altında tutmak istemişlerdir.

Türkeş, Ortak Pazar'ı tanımlarken şu ifadeleri kullanmıştır: “*Ortak Pazar adı ile anılan bu iktisadi işbirliği teşkilatı, aynı zamanda siyasi anlamda bir Avrupa Birleşik Devletleri kurma düşüncesinin de öncüsü olmuştur.*”³⁴⁴ Türkiye, bu açıklamasıyla Ortak Pazar'ın ana gayesinin güçlü bir Avrupa birliğinin sağlanması olduğunu ve bu yüzden de Pazar'ın yalnızca ekonomik değil, siyasi bir gaye de güttüğünü vurgulamıştır.

Türkeş bir başka konuşmasında ise, Ortak Pazar'la ilgili; “*Türkiye her şeyden önce, kendi gücüyle ayakta durmak zorundadır. Bu güce erişinceye kadar Türkiye, müttefikleri ile dikkatli bir işbirliği ve siyasi dostluk yapmalı, ihtiyatlı politika takip etmelidir.*” yorumunda bulunmuştur. Yani Türkiye için, Türkiye'nin asıl amacı istediği güce ulaşmaktır ve bu güce ulaşmak için Batı ülkelerinin kurduğu her türlü birliğe katılmalı ve onlardan menfaat sağlamalıdır. Devamında ise şunları söylemiştir:

“Ortak Pazar'da esasen gelişmiş Avrupa ülkelerinin ekonomik güçlerini birleştirerek meydana getirdikleri bir ekonomik topluluktur. Bunun maksadı az gelişmiş ülkeleri ve bu meydana Türkiye'nin kalkınmasına yardımcı olmak değildir. Asıl maksat; dev Amerikan, Sovyet ve Japon sanayisi karşısında ayakta durabilmek, hülâsa Avrupa'nın yaşama savaşıdır. Ortak Pazar'dan gelen teklif ve tavsiyelerin esası ve sonucu Türkiye'nin hafif sanayiye sahip olarak kalmasını, Ortadoğu ve Afrika ülkelerinin Pazar halinde kalmasını sağlamaktır.”

Son olarak ise, Türkiye, ABD'nin, Türkiye'ye uyguladığı ambargolarla birlikte ülkeye verdiği zararları, Ortak Pazar ülkeleriyle yapılan anlaşmalarla önleyebileceğini düşünmüştür. Yani bir nevi Batı ülkelerini, ABD karşısında bir alternatif olarak ele almıştır. Bunu da şu sözlerinden anlamak mümkündür: “*Türkiye Ortak Pazar*

344 Türkiye, *Dış Politikamız...*, s.64-65

ülkeleriyle karşılıklı ve tek tek yapacağı anlaşmalar vasıtasıyla Avrupa'nın ekonomik ambargosunun tesirlerini tedricen azaltabilir ve zararlarından korunabilir.”³⁴⁵



345 Metin Turhan, *a.g.e.*, s.234-235

SONUÇ VE TARTIŞMA

Türk muhafazakâr düşün dünyası, Batı ile ilgili çoğunlukla olumsuz kavram ve düşüncelere sahiptir. Ele alınan bu dört Türk muhafazakâr düşünür ve siyasetçisinin, Batı'ya olan bakışından, genel olarak Türk muhafazakârlarının Batı algısı ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

Öncelikle, Batılılaşma hareketiyle birlikte başlayan, Türk kültürünü koruma, Batı medeniyetini alma fikri Ziya Gökalp tarafından ortaya atılmış ve çoğu muhafazakârlarca kabul görmüştür. Bu, Türk muhafazakârlarının düşüncesinde bir zayıflığa neden olmuş ve bir çıkmaz haline gelmiştir. Kültür ve medeniyetin iç içeliği bu iki kavramın birbirinden ayrılmasını da zorlaştırmıştır. Bunlardan Safa ve Kısakürek, medeniyetin en azından teknik kısmını almak gerektiğini savunurken, Meriç ve Topçu ise bu ayrılığın mümkün olmadığını kabul eden düşünürlerden olmuşlardır.

Ele alınan bu dört Türk muhafazakâr düşünürün, Batı algısına öne çıkan unsurlar aşağıdaki gibi belirlenebilir:

1. Geçmişteki düşman: Türk muhafazakârlarının Batı'ya olan bakışında önce geçmişin izleri görülmektedir. Türk-İslam kimlikleri nedeniyle Batı'yla hem Frenk-Türk, hem Hıristiyan-İslam farklılıklarıyla geçmişte sık sık karşı karşıya gelmişlerdir. 20.yüzyılın başına kadar süren bu savaş, doğal olarak Türk muhafazakârlarında düşman Batı algısına neden olmuştur.
2. Hıristiyanlık: Türk muhafazakârları, Batı'ya baktıklarında ikinci olarak onun dini yönünü görmüştür. Batı onlar için bir Hıristiyan alemdir.
3. Kapitalizm ve Sömürgecilik: Türk muhafazakârları, anti-kapitalist söylemlerini, Marksist bir terminoloji manasında kullanmamışlardır. Onlar, kapitalizmden, sömürgeciliğe evrildiği için nefret ederler. Birbirinin sonucu olan bu iki özellik, Türk muhafazakârlarının Batı'dan nefret etmesine neden olan özelliklerin başında gelmektedir. Batı'nın parayı ve eşyayı yücelten yanı, daha fazla kazanma ve tabiata hakim

olma hırsıyla Asya'yı Afrika'yı sömürmesi, Batı'nın olumsuz olarak algılanmasında etkili olmuştur.

4. Madde ruh savaşı içinde kıvranan buhranlı Batı: Türk muhafazakârlarının Batı hakkında ortak paydada bulunduğu diğer bir özelliği de 20.yüzyıl Batı'sının buhran içinde oluşudur. Tarihi boyunca yaşadığı gelişmelerle maddi ilerlemesini sürdüren Batı, manevi alandaki ilerlemesini sürdürememiş ve bu maddi-manevi alem arasındaki orantısızlık Batı'nın ruhunda buhran yaşamasına neden olmuştur.
5. Ahlaki çöküntü: Türk muhafazakârları, Batı'nın ahlaki değerleri yok edişini, aile yaşantısını, yaşam tarzını beğenmemiş ve bunu Türkiye açısından da tehlikeli bulmuştur.
6. Teknik olarak üstünlük: Türk muhafazakârları, Batı'nın teknik üstünlüğünü kabul etmiştir. Onu, kudretli makine, makine gıcirtısı ya da kuru akıl olarak çeşitli tanımlara tabi tutsalar da bu kabulleniş hepsinde görülmektedir.
7. Varlığını Doğu'ya borçlu olması: Türk muhafazakârları, Batı'nın teknik üstünlüğünü kabul ederken, bu üstünlükte, Batı'ya kendisini tanıtan Doğu aleminin payını her fırsatta zikretmişlerdir.
8. Pozitivizm, Pragmatizm, Sosyalizm: Türk muhafazakârları, Avrupa'nın pozitivizmine, ABD'nin pragmatizmine ve SSCB'nin sosyalizmine ve onun çoğu ideolojilerine karşı çıkmışlardır.

Görüldüğü üzere, Türk muhafazakârlarının Batı algısında olumsuz düşünceler hakimdir. Geçmişte üç kıtaya hüküm süren “şanlı” mazilerine bakıp, 20.yüzyılda dünyaya hüküm süren Batı'nın yerinde kendi medeniyetlerinin olmasını istemişlerdir. Onun için Türk muhafazakârlarında en azından maddi olarak Batı gibi olamama öfkesi bulunmaktadır.

Türk muhafazakârları, Türkiye'nin ve Doğu medeniyetinin maddi olarak kalkınması için Batı tekniğine ihtiyaç duymaktadırlar. Bu ihtiyaç ya da Batı'yı örnek alma durumunu ise onlar hoş karşılamamışlardır.

Düşün adamlarının bu görüşleri, incelediğimiz dört siyaset adamının, fikirlerinde de karşımıza çıkmaktadır.

Muhafazakâr kimliğe sahip Türk siyaset adamlarında, Batı algısı, çoğunlukla olumsuz olmakla birlikte, Batı ile kurulan ilişkilerin mahiyeti önem arz etmiştir. Batı'nın teknik üstünlüğü bu siyaset adamlarınca kabul edilmiştir. Temelde hepsinde aynı emel vardır: Batı tekniğinden faydalanmak. Bunun nedeni hem Türkiye'nin 1945-1980 yılları içerisinde yaşadığı maddi, siyasi, güvenlik gibi günlük sorunlarına çözüm aramak, hem de Batı yardımlarından yararlanarak uzun vadede Türkiye'nin kalkınmasını sağlamaktır. Yani bu muhafazakâr siyaset adamları, yine Batı yardımıyla, Batı'nın üzerlerinde kurdukları üstünlükten, ona olan maddi bağımlılığından ve Türk kültürüne olan olumsuz etkisinden kurtulmaya çalışmışlardır.

Öncelikle, bu dört siyaset adamının hepsi de(Menderes hariç), Gökalp'in ortaya attığı ve Türk muhafazakârlığının önemli bir değeri haline gelen kültür-medeniyet ayrımında Türk kültürünün korunması gerektiğini savunmuştur. Medeniyet konusunda ise, (Erbakan hariç), Batı tekniğini örnek alma isteği bulunmaktadır. Bu yüzden, çoğu Türk muhafazakâr siyasetçileri, Batılılaşmayı desteklemişlerdir. Erbakan'ın, Batı'ya düşman gözüyle bakışı, Batı medeniyetini reddetmesine neden olmuştur.

Batı ile ilişkiler bu siyaset adamları tarafından büyük önem arz etmektedir. Bu ilişkilerde ana gayeleri Batı'dan menfaat sağlamaktır. Bu siyaset adamları için Batı, maddi kaynak, bir banka işlevi görmüştür. Bunun için de Batı odaklı, özellikle de ABD odaklı bir dış politika gütmüşlerdir.

Batı odaklı dış politikada, Türk muhafazakârlarındaki komünizm nefretinin de payı büyük olmuştur. Soğuk Savaş Dönemi, SSCB'nin baskısı ve sağ ideolojilerde bir kimlik özelliği haline gelen anti-komünizm, bu siyaset adamlarının ABD ile ilişkilerini zaruri olarak görmesiyle sonuçlanmıştır. Bu bağlamda, NATO'ya da ayrı önem vermişlerdir. Erbakan hariç, incelediğimiz diğer isimler Türkiye'nin NATO üyeliğini desteklemişlerdir.

Ortak Pazar konusunda, Menderes ve Demirel bu işbirliğini gerekli görerek Türkiye'nin Ortak Pazar'a girmesini desteklemiştir. Erbakan ve Türkeş ise, Ortak Pazar'ı Türkiye'nin sanayileşmesi ve gelişmesini engelleyen bir tehdit olarak görmüş ve bunun Türkiye'nin menfaatine uygun düşmediğini düşündükleri için bu işbirliğini reddetmişlerdir.

Bu dört muhafazakâr siyaset adamının, Batı algısı sadece siyasi işbirliklerinden ibaret değildir. Öncelikle, Batı'yı, Türkiye'nin gelişmesini istemeyen ve engellemeye çalışan bir güç olarak görmüşlerdir. Özellikle Erbakan'da güçlü bir şekilde var olan "dış güçler" kavramı, Batı'nın, Türkiye'nin aleyhine işlerle uğraşan olumsuz bir kuvvet algısını yaratmıştır.

Bununla bağlantılı olarak, muhafazakâr siyaset adamlarında, bir "düşman Batı" algısı olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. 20.yüzyıla kadar savaşmak zorunda kaldığı eski düşmana, 20.yüzyılda ve hatta daha sonraki zamanlarda bile olumlu bir gözle bakmaları düşünülmezdi. Bu yüzden Batı ile dost olma hülyasında değillerdir, bu konuda onlarla dost olamayacak kadar büyük güven kaygısı taşımışlardır.

İkinci olarak, Batı'nın sömürgeciliği, muhafazakâr siyaset adamlarında, olumsuz Batı algısını oluşturan diğer önemli nedendir. Bu durum, yakın bir tarihte, Batılı emperyalist güçlerle mücadele vererek kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin muhafazakâr siyaset adamlarının gözünde olumsuz Batı algısını da haklı kılmaktadır.

Yani genel olarak görülen o ki, Niyazi Berkes'in "Batı'ya rağmen Batılılaşma" sözü, Türk muhafazakâr siyaset adamları için geçerli olmuştur. Olumsuz Batı algılarına rağmen, Türkiye'nin menfaati gereği Batı'yı ve Batılılaşmayı içlerine sindirmişlerdir.

KAYNAKÇA

Ayvazoğlu, Beşir, *Peyami Safa, Doğu-Batı Arasında*, Ufuk Kitapları, İstanbul 2000.

Akkaş, Hasan Hüseyin, *Muhafazakâr Düşünce ve Edmund Burke*, Kadim Yayınları, Ankara 2004.

Akkaş, Hasan Hüseyin, “Türk Modernleşme Tarihinde Muhafazakâr Siyasi Düşünce”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C:3, S:2, ss.1-12.

Akkır, Ramazan, *Türkiye’de Din ve Muhafazakârlık*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana 2006.

Akşam, 4 Ocak 1946

Akşam, 3 Ocak 1949

Aktaşlı, Hasan Ufuk, “Türk Muhafazakârlığı ve Kemalizm: Diyalektik Bir İlişki”, *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, S: 58, Ankara, ss.147-162.

Ayvazoğlu, Beşir, “Peyami Safa”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Muhafazakârlık*, (Ed: Tanıl Bora), İletişim Yayınları, İstanbul 2006, ss.220-233.

Başbakanlarımız ve Genel Kurul Görüşmeleri, C:4, TBMM Basımevi, Ankara 2014

Başbakanlarımız ve Genel Kurul Görüşmeleri, C:5, TBMM Basımevi, Ankara 2014

Başbakanlarımız ve Genel Kurul Görüşmeleri, C:6, TBMM Basımevi, Ankara 2014

Belge, Murat, “Muhafazakârlık Üzerine”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, Muhafazakârlık*, (Ed: Tanıl Bora) İletişim Yayınları, İstanbul 2006, ss. 92-100.

Beneton, Philippe, *Muhafazakârlık*, İletişim Yayınları, İstanbul 2011.

Beriş, Hamit Emrah, “Kemalist Devrimden Muhafazakâr Kemalizme”, *Liberal Düşünce Dergisi*, S.34, ss.11.

Berkes, Niyazi, *Batıcılık, Ulusçuluk ve Toplumsal Devrimler*, Kaynak Yayınları, İstanbul 2002.

Berkes, Niyazi, *Türk Düşününde Batı Sorunu*, Bilgi Yayınevi, İstanbul 1975.

Bıdık, Dinçer, *Türkiye’de Muhafazakârlık ve Liberalizm*, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2007.

Bora, Tanıl, “Türk Muhafazakârlığında Bazı Yol İzleri”, *Toplum ve Bilim Dergisi*, S:74, ss.3-31.

Bora, Tanıl, *Türk Sağının Üç Hali*, Birikim Yayınları, İstanbul 1998.

Bora, Tanıl “Milliyetçi-Muhafazakâr ve İslamcı Düşünüşte Negatif Batı İmgesi”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Modernleşme ve Batıcılık*, (Ed: Tanıl Bora), İletişim Yayınları, İstanbul 2007, s.251-268.

Bora, Tanıl, “Alparslan Türkeş”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Milliyetçilik*, İletişim Yayınları, İstanbul 2008.

Bora, Tanıl, “Cemil Meriç: Düşman Dünya ve Kelimeler”, *Cemil Meriç*, (Ed:Murat Yılmaz), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2010, ss.68-79.

Bora, Tanıl, *Cereyanlar*, İletişim Yayınları, İstanbul 2017.

Büyük Doğu, 3 Mayıs 1956.

Cebeci, Dilaver, *Tanzimat ve Türk Ailesi*, BilgeOğuz Yayınları, İstanbul 2009.

Çiğdem, Ahmet, “Muhafazakârlık Üzerine”, *Toplum ve Bilim Dergisi*, S:74, ss.32-51.

Çiğdem, Ahmet, *Taşra Epiği*, Birikim Yayınları, İstanbul 2001.

Demirel, Süleyman, *Büyük Türkiye*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1977.

Doğan, Mehmet, *Batılılaşma İhaneti*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1978.

Erbakan, Necmettin, *Mecliste Ortak Pazar*, Tek Yol Neşriyatı, İzmir 1973.

Erbakan, Necmettin, “Türkiye’nin Dış Politikası Nasıl Olmalıdır?”, *Yeni Türkiye Dergisi*, C:1, S:3, ss.58-61.

Erverdi Ezel, Özer Dursun, Debbagoğlu Ahmet, *Türk Milliyetçiliği ve Batılılaşma*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1980.

Fırat, Melek, “1945-1960: Batı Bloku Ekseninde Türkiye”, *Türk Dış Politikası (1919-1980)*, (Ed.: Baskın Oran), İletişim Yayınları, İstanbul 2012.

Gökalp, Ziya, “İçtimaiyat ve Fikriyat”, *Türk Yurdu Dergisi*, C:2, S:293, ss. 38-39.

Gökalp, Ziya, *Türkçülüğün Esasları*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2014.

Gökmen, Özgür, “Tek Parti Dönemi Cumhuriyet Halk Partisinde Muhafazakâr Yönelimler”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Muhafazakârlık*, (Ed.: Tanıl Bora), İletişim Yayınları, İstanbul 2006, s.132-152.

Gönlübol, Mehmet, *Olaylarla Türk Dış Politikası (1915-1995)*, Siyasal Kitabevi, Ankara 1996.

Gözübüyük, Faik, “Ziya Gökalp Milliyetçiliği”, *Türk Yurdu Dergisi*, S:289, ss.22-23.

Güler, Zeynep, “Kadim Geleneğin Savunucusundan Faydacılığa”, *19.Yüzyıldan 20.Yüzyıla: Modern Siyasi İdeolojiler*, (Ed.: Birsen Örs), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2012.

Güzel, Murat, “Necip Fazıl Kısakürek”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Muhafazakârlık*, (Ed.: Tanıl Bora), İletişim Yayınları, İstanbul 2006, ss.334-345.

Heywood, Andrew, *Siyasetin Temel Kavramları*, Adres Yayınları, 2009.

İrem, Nazım, “Bir Değişim Siyaseti Olarak Türkiye’de Cumhuriyetçi Muhafazakârlık” *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Muhafazakârlık*, (Ed: Tanıl Bora), İletişim Yayınları, İstanbul 2006, ss.105-117.

Kısakürek, Necip Fazıl, “İdeolocya Örgüsü”, *Büyük Doğu Dergisi*, 1947, S:68, s.2-3

Kısakürek, Necip Fazıl, “İdeolocya Örgüsü”, *Büyük Doğu Dergisi*, 1954, S:2, s.2-3

Kısakürek, Necip Fazıl, “İdeolocya Örgüsü”, *Büyük Doğu Dergisi*, 1954, S:8, s.2-3

Kısakürek, Necip Fazıl, “Hakkını Kabul Ettir Hak Dilenme”, *Büyük Doğu Dergisi*, 1964, S:2, s.2-3.

Kısakürek, Necip Fazıl, *İdeolocya Örgüsü*, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul 1973.

Kısakürek, Necip Fazıl, *Moskof*, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul 1995.

Kısakürek, Necip Fazıl, *Batı Tefekkürü ve İslam Tasavvufu*, Büyük Doğu Yayınları, Ankara 1995.

Mardin, Şerif, *Türk Modernleşmesi*, İletişim Yayınları, İstanbul 1997.

Meriç, Cemil, “Çağdaş Uygarlık Düzeyi”, *Fikir ve Sanatta Hareket Dergisi*, C:8, S:9, 1973, ss.15-17.

Meriç, Cemil, “Avrupa İslam’ı Tanımaz”, *Pınar Dergisi*, C:9, S:23, ss.2-7.

Meriç, Cemil, “Avrupalılaşmak mı Avrupalılaştırmak mı?”, *İlim, Kültür ve Sanatta Gerçek Dergisi*, C:1, S:2, ss.13-17

Meriç, Cemil, “Siyamlı İkizler Yahut Medeniyet-Kültür”, *Türk Edebiyatı Dergisi*, S:102, ss.7-9.

Meriç, Cemil, *Jurnal I*, İletişim Yayınları, İstanbul 1985.

Meriç, Cemil, *Kültürden İrfana*, İnsan Yayınları, İstanbul 1986.

Meriç, Cemil, *Sosyoloji Notları ve Konferanslar*, İletişim Yayınları, İstanbul 1999.

Meriç, Cemil, *Bu Ülke*, İletişim Yayınları, İstanbul 2005.

Monk, Hampster, *Modern Siyasi Düşünce Tarihi*, Say Yayınları, İstanbul 2004.

Nisbet, Robert, *Muhafazakârlık Düş ve Gerçek*, Kadim Yayınları, Ankara 2014.

Okay, Orhan, *Necip Fazıl Kısakürek*, Etkileşim Yayınları, İstanbul 2007.

Ortaylı, İlber, *Batılılaşma Yolunda*, Merkez Kitapçılık Yayıncılık, İstanbul 2007.

Özkan, Metin, “Türk Muhafazakârlığı Bir Siyasi Gelenek Mi?”, *Akademik Hassasiyetler Dergisi*, C:3, S:5.

Özipek, Berat Bekir, *Muhafazakârlık Akıl, Toplum, Siyaset*, Kadim Yayınları, Ankara 2005.

Safa, Peyami, “Türk Düşüncesi ve Batı Medeniyeti”, *Türk Düşüncesi Dergisi*, C.1, S.1, ss.46-49.

Safa, Peyami, “Biraz Daha Aydınlık” *Türk Düşüncesi Dergisi*, C.1, S.4, ss.4-6

Safa, Peyami, “İnsanın Yeni Manası”, *Türk Düşüncesi Dergisi*, C.1, S.3, ss.161-164.

Safa, Peyami, *Türk İnkılabına Bakışlar*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1995.

Safa, Peyami, *20. Asır Avrupa ve Biz*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2016.

Safi, İsmail, *Türkiye’de Muhafazakârlığın Düşünsel Siyasal Temelleri ve Muhafazakâr Demokrat Kimlik Arayışları*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2005.

Sander, Oral, *Siyasi Tarih*, İmge Kitabevi, Ankara 2013.

Son Havadis, “Avrupa’nın Kaçırılması”, 14 Kasım 1960, ss.8-11

Soysal, İsmail, *Türk Dış Politikası İncelemeleri İçin Klavuz*, Obiv Yayınları, İstanbul 1993.

Şahin, İsmail, Parkalay Topbaş, Selma, “Kamuoyu ve Dış Politika Bağlamında Peyami Safa’nın Yazılarında Kıbrıs Meselesi”, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C:7, S:13, ss.389-412.

Tarcan, Özlem, *Türk İnkılabı ve Muhafazakârlık: Peyami Safa Örneği*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2015.

TBMM Tutanak Dergisi, 04.02.1976, C:25, O:15

TBMM Tutanak Dergisi, 14.06.1978, B:8.

TBMM Tutanak Dergisi, 23.01.1980, B:2, O:1.

Tezel, Yahya Sezai, “Tanzimat Sonrası İmparatorluk ve Cumhuriyet Türkiye’inde Muhafazakârlık Sorunsalı”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Muhafazakârlık*, (Ed.: Tanıl Bora) İletişim Yayınları, İstanbul 2006, ss.20-39.

Timurtaş, Faruk K., “Ziya Gökalp’e Dair”, *Türk Yurdu Dergisi*, S.282, s.19.

Topçu, Nurettin, “Avrupa”, *Türk Ruhu Dergisi*, S:4, ss.4-8.

Topçu, Nurettin, “Milli Kültürümüz ve Garplılaşma Meselesi”, *Türk Yurdu Dergisi*, S.284, C.2, ss.17-20.

Topçu, Nurettin, “Komünizme Karşı Hıristiyan Alemiyle Elele Vermeliyiz”, *Şule Dergisi*, 1962, S:2, s.7-10.

Topçu, Nurettin, “Teknik ve Kültür I”, *Fikir ve Sanatta Hareket Dergisi*, S:11, ss.8.

Topçu, Nurettin, “Kültür ve Medeniyet II”, *Fikir ve Sanatta Hareket Dergisi*, S:13, ss.19-21.

Topçu, Nurettin, *Yarınki Türkiye*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1978.

Tunaya, Tarık Zafer, *Türkiye’nin Siyasi Hayatında Batılılaşma Hareketleri*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2010.

Turhan, Metin, *Başbuğ Türkeş Konuşma, Mülakat ve Sözleri*, Kripto Yayınları, Ankara 2014.

Türkeş, Alparslan, *Dış Meselelerimiz*, Ergenekon Yayınları, İstanbul 1974.

Türkeş, Alparslan, *Dış Politikamız ve Kıbrıs*, Kutluğ Yayınları, İstanbul 1975.

Türküne, Mümtaz Er, *Siyaset*, Lotus Yayınevi, Ankara 2008.

Unat, Kadri, “Osmanlı Devleti’nde XIX. Yüzyıl Yenileşme Hareketleri”, *Başlangıcından Günümüze Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kitabı*, (Ed.: Temuçin Faik Ertan), Siyasal Kitabevi, İstanbul 2016 ss.19-36.

Ünüver, Kerem, “Ziya Gökalp”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Milliyetçilik*, (Ed.: Tanıl Bora), İletişim Yayınları, İstanbul 2008, ss.28-36.

Vincent, Andrew, *Modern Politik İdeolojiler*, Paradigma Yayıncılık, İstanbul 2006.

Vural, Mehmet, *Siyaset Felsefesi Açısından Muhafazakârlık*, Elis Yayınları, Ankara 2007.